

št. 1-2/3

OBČINE
ZGODOVINA
ŠOLSTVO
KULTURA
ETNOLOGIJA
ŠTUDIJE
POTOPISI

KOROŠKI FUŽINAR

Feb 1997

GENERALNI POKROVITELJ

**OPEN SOCIETY INSTITUTE -
SLOVENIA**

**ZAVOD ZA ODPRTO DRUŽBO -
SLOVENIJA**

Miklošičeva 13, 61000 LJUBLJANA

Tel.: +386 61 302 912

Fax: +386 61 312 139

Koroški fužinar je ustanovila Železarna Ravne leta 1951. Ta številka je izšla s pomočjo objavljenih pokroviteljev. Izdal jo je Fužinar Ravne, d.o.o., Koroška 14, Ravne na Koroškem.

Uredništvo: glavna in odgovorna urednica mag. Andreja Čibron - Kodrin, novinarka in lektorica Mojca Potočnik, tehnična urednica Jelka Jamšek.

Tel: 0602 21 131, urednica int. 6305.

Fotografije so prispevali: avtorji besedil, Koroški muzej Ravne na Koroškem in arhiv Koroškega fužinarja.

Tisk: Grafika & Gergek, Prevalje.

Glasilo se po mnenju Ministrstva za informiranje (št. 23/128- 92) šteje med izdelke, za katere se plačuje davek od prometa proizvodov po stopnji 5 %.

VSEBINA

OBČINE V MEŽIŠKI DOLINI	2	RAZVOJ SLOVENSKE ETNOLOGIJE OD ŠTREKLJA IN MURKA DO SODOBNIH ETNOLOŠKIH PRIZADEVANJ	28
Mojca Potočnik			Karla Oder
PREVALJE - RAVNE	2		
MEŽICA	5		
ČRNA NA KOROŠKEM	7	DOMAČA OBRT NA LEŠAH	30
			Rudi Mlinar
OB 50. OBLETNICI ZADNIH BOJEV II. SVETOVNE VOJNE NA KOROŠKEM		DODATNO PROSTOVOLJNO ZAVAROVANJE ZA VIŠJO RAVEN ZDRAVSTVENIH STORITEV	32
ORIS VOJNIH DOGODKOV MAJA 1945 NA OBMOČJU ŠALEŠKE, MISLINJSKE, GORNJE DRAVSKE IN MEŽIŠKE DOLINE TER AVSTRIJSKE KOROŠKE	9	O PRIJAZNEJŠEM PRISTOPU DO ŽIVLJENJA	33
Dr. Risto Stojanovič			Mojca Prašnički
PRED 50-LETNICO GIMNAZIJE RAVNE SPOMINI NA LETA 1948 - 1953	14	KNJIGA O MEŽICI	35
Marjan Kolar			Alojz Krivograd
DRUŠTVO SOKOL V GUŠTANJU V LETIH 1919 - 1941	18	RUŠEČE SE NOVE ZGRADBE ALI NAKLEPI ZOPER ARHITEKTURO ŠT. 2 O SIMBOLU TER FIGURI PA ŠE O LEPOTI IN OBLIKAH	37
Erwin Wlodyga			Borut Bončina
35 LET KOROŠKEGA OKTETA	22		
Miroslav Osojnik		PRIDI, PRINESI, VZEMI OB ŠTUDIJSKEM OBISKU NA ŠVICARSKIH ŠOLAH	41
TONE IVARTNIK PESEM V DAR NARODU	25		Greta Jukič
Mojca Potočnik			
85. OBLETNICA PIHALNEGA ORKESTRA PREVALJE	26	POTEPANJE PO KORZIKI, SARDINIJI IN SICILIJI	44
Barbara Gašper			Štefan Keber
MILAN VOŠANK NA POTEH MED GORAMI	27	VABILO NA NEDELJSKI IZLET ROTOVNIKOVA JAMA PRI ŠOŠTANJU	47
Mojca Potočnik			Andreja Cibron-Kodrin

NOVE OBČINE MEŽIŠKE DOLINE

Ko so po osamosvojitvi Slovenije začeli govoriti o oblikovanju nove krajevne samouprave, so se v Mežiški dolini nekateri veselili, drugi ne. Nekateri so bili prepričani, da je skupna občina edino breme, ki se ga je treba rešiti, potem bo vse dobro.

Referendum - bil je 29. maja 1994 - je pokazal, da je večina ljudi proti oblikovanju štirih samostojnih občin v Mežiški dolini, le volilci na območju Prevalj pa so mogli izbirati med dvema možnostma in so se odločili za skupno občino Ravne - Prevalje.

To je bil tudi edini referendumski izid, ki ga je državni zbor pri oblikovanju novih občin upošteval, saj je odločil, da bodo iz prejšnje občine Ravne na Koroškem nastale tri nove občine: Črna na Koroškem, Mežica in Ravne - Prevalje. Ni pa sprejel predloga, da bi bila velika občina Ravne - Prevalje mestna občina, čeprav se z več kot 19.000 prebivalci približuje enemu izmed kriterijev za podelitev tega statusa, ki so ga - mimo zakonskih kriterijev - dali občini Slovenj Gradec.

RAVNE NA KOROŠKEM

ŽUPAN MAKS VEČKO - gradil bo na zaupanju občanov

Rodil se je v proletarski družini na Ravnah leta 1945. Njegov oče je bil predsednik prvega delavskega sveta Železarne Ravne. Pozneje se je s starši preselil na Janeče, kjer so zgradili hišo, in tam živi še zdaj s svojo družino.

Po končani osnovni šoli in gimnaziji na Ravnah se je odločil za študij metalurgije v Ljubljani. Leta 1971 se je zaposlil kot pripravnik v obratu termične obdelave, kjer je bil nato obratovodja, leta 1977 pa je postal ravnatelj tozda Kalilnica. V letih 1984 do 1988 je bil predsednik skupščine občine Ravne na Koroškem, po preteku mandata pa se je vrnil v železarno in se zaposlil kot strokovni delavec in svetovalec. Tako je prekinil krog tistih občinskih funkcionarjev, ki so po vrnitvi z občine zasedali v železarni in drugje direktorska mesta.

Lani je kandidiral za župana občine Ravne - Prevalje kot predstavnik Združene liste socialnih

demokratov in med petimi kandidati zmagal v drugem krogu, potem ko je premagal predstavnik strank slovenske pomladi dr. Matica Tasiča.

Ljudje so ga izvolili, ker so videli v njem poštenega človeka, dostopnega za pogovor in s čutom za pravičnost. Mnogi so ga ohranili v dobrem spominu kot "župana" iz prejšnjih, boljših časov, morda tudi zato, ker je že tedaj zagovarjal zamisel o skupnem razvoju Raven in Prevalj, čeprav tedaj z idejo o somestju ni uspel.

PRIHODNOST RASTE IZ PRETEKLOSTI

Kakor vse druge, bo tudi občina Ravne - Prevalje morala graditi svojo prihodnost iz preteklosti. Ta ji bo deloma v breme, deloma pa ji bo dajala polet pri načrtovanju in sprejemanju odločitev.

Poznavalci razmer menijo, da na sprejemanje odločitev v občinskem svetu ne bo toliko vplivala politična pripadnost svetnikov kakor njihov krajevni izvor. Župan in predsednik sveta bosta morala poskrbeti, da se občinske seje ne bodo sprevrgle v vojno med Prevaljami in Ravnami, temveč da bo občinski svet s pametno politiko kljub skromnim sredstvom omogočil enakomeren razvoj obema mestoma in tudi drugim krajem ter obrobju občine.

Pri tem seveda ne bo mogel mimo dediščine preteklosti.

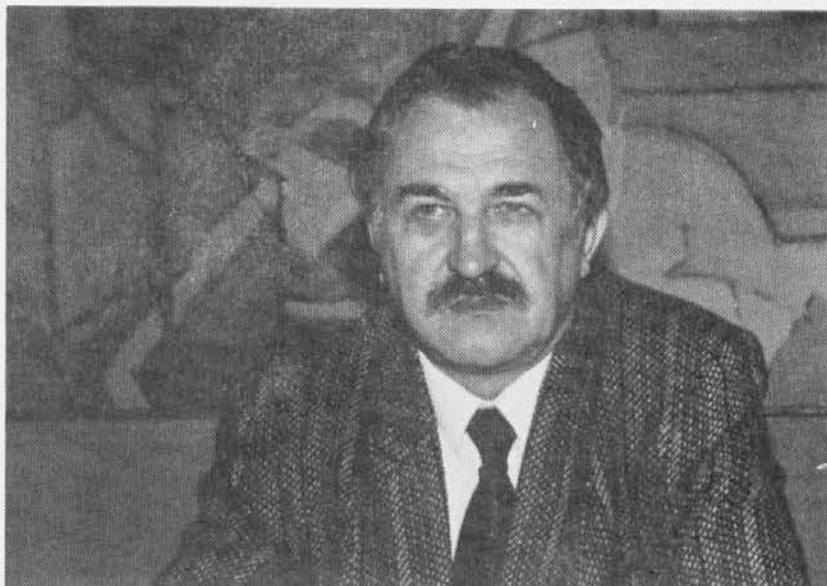
To predstavlja na eni strani dejstvo, da so bile Ravne sedež velike občine, ki je obsegala območje celotne Mežiške doline, katere razvoj je več desetletij usmerjala Železarna Ravne. Tako so Ravne pridobile nekatere ustanove širšega pomena, predstavljajo pa za manjšo občino preveliko breme. Če bi take ustanove (in objekte) opustili, bi izničili prizadevanje več generacij in kraju vzeli njegovo ime, če pa zanje ne bo dovolj sredstev, bodo prav tako obsojene na propad. Vsaj Koroško osrednjo knjižnico dr. Franca Sušnika in Koroški muzej bi moralo sprejeti pod svoje okrilje ministrstvo za kulturo, prav tako pa prebivalci Mežiške doline pričakujejo, da bo ministrstvo za šolstvo zavarovalo interese Gimnazije Ravne, ki letos slavi 50-letnico obstoja. Na Ravnah deluje še Strojnikovinarska šola, katere prihodnost je odvisna od razmer v Železarni Ravne oziroma v njenih hčerinskih podjetjih.

Pravzaprav so z železarno in zaradi nje zrasle Ravne in njihov pomen. Zdaj Železarna Ravne formalno-pravno ni več. Tovarna še obstaja, proizvodnja se nadaljuje, upravljanje in odločanje o njeni usodi pa so prevzeli politiki v središču države. Če so ti po mišljenju v sorodu s kapitalisti 19. stoletja, se Ravnam slabo piše, kajti zna se uresničiti prerokovanje, da se bo na Ravnah ponovila usoda Prevalj, kjer je od nekdanje mogočne železarne ostal samo "šloklen, ta spufani spomin prevaljske mogočnosti", kakor je zapisal dr. Franc Sušnik.

Ker so danes razmere drugačne kakor pred sto leti in ker železarne (še) niso dobili v roke tujci, njena prihodnost še ni zapečatenata. Toda domačini bi se morali zavedati, da od drugod ne bo rešitve - svojo prihodnost bi morali vzeti v lastne roke.

Na drugi strani je res, da Prevalje od svoje preteklosti niso podedovale zgolj "šlokna". Industrijska tradicija se nadaljuje v vrsti manjših podjetij, od nekdanje "mogočnosti" pa je v številnih krajanih ostal močan intelektualni in ustvarjalni naboj, kar Prevaljčanom daje prednost pred Ravenčani, ki so nabrani z vseh vetrov, in je med njimi zelo malo takih, ki imajo mesto radi in so pripravljeni zanj tudi kaj žrtvovati.

Zaradi navideznih in dejanskih nasprotij med največjima

krajema bo občino Ravne - Prevalje težko voditi. Treba bo usklajevati interese ljudi v obeh osrednjih in tudi v drugih krajih občine. Za to pa je potreben dolgoročen načrt z jasno razvojno perspektivo in prostorsko ureditvijo posameznih krajev.

REŠEVATI PROBLEME IN SKRBETI ZA SKLADEN RAZVOJ

Na Koroškem že dolgo tarnamo zaradi slabih prometnih povezav s svetom in doma. Imamo slabo vzdrževane in preobremenjene ceste, na drugi strani pa neizrabljeno in zastarelo koroško železnico. Namesto da bi posodobili železnico in mednarodne prometne tokove preusmerili nanjo, se nam obeta močno povečanje tovornega prometa čez mejni prehod Holmec in dalje skozi Prevalje in Ravne proti Dravogradu.

Oba kraja sta že zdaj preobremenjena s prometom in bi nujno potrebovala obvoznici. Za Ravne je cestno ministrstvo že izdelalo idejni načrt v dveh različicah (obvoznica naj bi potekala od Sv. Antona ter mimo Čečovja in zdravstvenega doma, čez Javornik proti Kotljam); za Prevalje trasa obvoznice še ni določena, pa bi morala biti, da bi lahko začeli načrtovati druge gradnje v kraju. Izboljšati bi bilo treba tudi cestne povezave manjših krajev in zaselkov z dolino. Posebno poglavje je vzdrževanje gozdnih in drugih makadamskih cest.

Ob prometu je za življenje ljudi zelo pomembna komunalna infrastruktura. Na Ravnah je po dveh desetletjih nujno obnoviti daljinsko ogrevanje, v Kotljah in na Prevaljah ter v obrobnihih naseljih pa naj bi v celoti uvedli ogrevanje s plinom ter tako izboljšali ozračje v zimskem času.

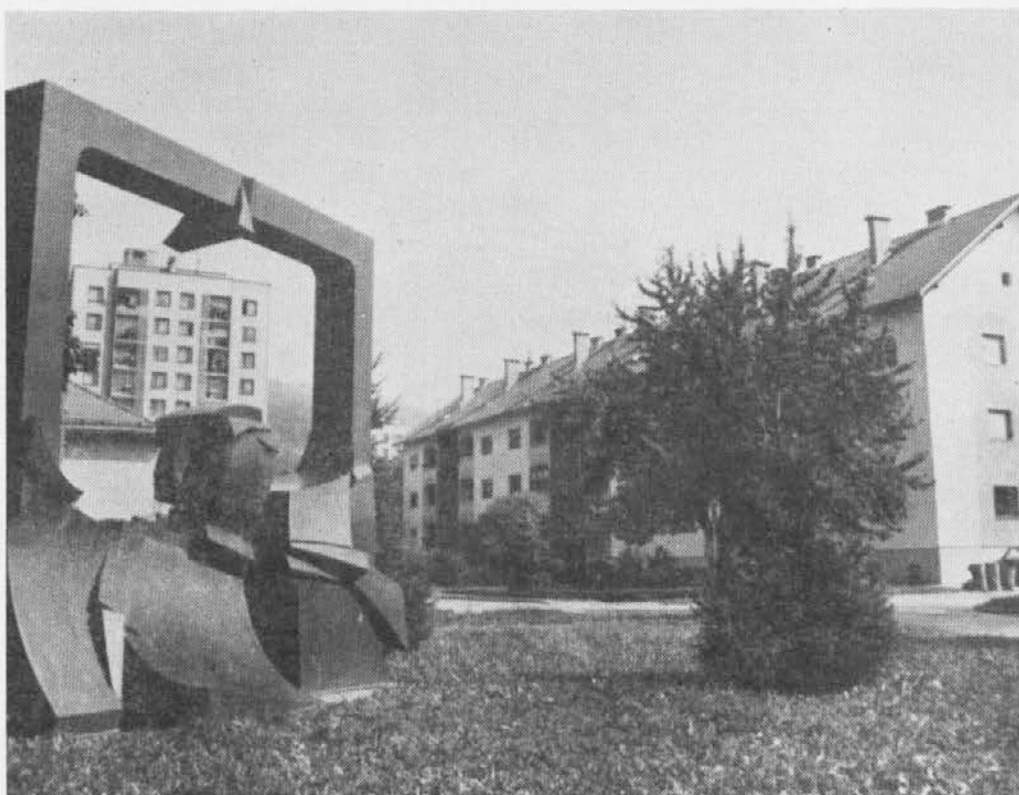
Oskrba s pitno vodo je bila doslej zadovoljiva, v prihodnje pa bi jo bilo mogoče zagotavljati na dva načina: v sklopu dolinskega vodovoda - kakor

Obcina Ravne - Prevalje meri 121,5 km² in obsega naslednja naselja:

Belšak, Brdinje, Breznica, Dobja vas, Dobrije, Dolga brda, Koroški Selovec, Kot, Kotlje, Leše, Lokovica, Navrški vrh, Podgora, Podkraj, Poljana, Preški vrh, Prevalje, Ravne na Koroškem, Sele - del, Stražišče, Strojna, Suhi vrh, Šentanel, Tolsti vrh, Uršlja gora, Zagrad, Zelenbreg in Zgornja Jamnica.

Območje je dokaj obsežno, vendar hribovito in zunaj doline redko poseljeno. Zaradi močne rudarske in industrijske tradicije (premogovnika na Lešah in na Holmcu, železarni Prevalje in Ravne), kmetijstvo, ki je izrazito hribovsko, v teh krajih ne deluje samostojno in ni razvilo nadaljnje predelave pridelkov in lesa, kar bi mu večalo dohodek. Odvečna delovna sila s kmetij si je že od nekdaj iskala kruh v rudarstvu in industriji.

Tako je za občino Ravne - Prevalje značilna izrazita usmerjenost v jeklarsko industrijo oziroma odvisnost od Železarne Ravne, ki pa že vrsto let doživlja globoko krizo, zato se je ustavil tudi razvoj celotnega območja. Če v preteklem obdobju je občinsko vodstvo iskalo možnosti za preobrazbo gospodarstva, začeto nalogo pa bo moral nadaljevati tudi novi župan z občinskim svetom, ki šteje 27 članov.

doslej, ali pa s povečanjem vodovodnih zmogljivosti na območju Uršlje gore. Glede na dosedanja vlaganja je gotovo bolj smiselna prva različica.

Najslabše je bilo doslej v Mežiški dolini poskrbljeno za odpadne vode oziroma za komunalne odplake. V načrtu je gradnja centralne čistilne naprave na Meži za Ravnami, v gradnji pa je že kanal L ob Suhi na Ravnah. Medtem ko je kolektor od Kotelj do Meže že speljan, ga bo treba od Prevalj do Raven še zgraditi. Celotna naložba bo tako draga, da bo občina zanjo potrebovala pomoč države. Le-to je v preteklosti dobila le za gradnjo prizidka k Prežihovi šoli, medtem ko je vse druge družbene objekte gradila sama, s prispevki domačega gospodarstva in ljudi. Na sofinanciranje države bo treba v prihodnje računati bolj kot doslej, vsaj dokler se temelji gospodarstva v občini ne bodo znova utrdili. Razen šole bo treba dograditi vrtec na Ravnah (vrtec Marjetka nima več uporabnega dovoljenja), zgraditi telovadnici v Kotljah in na

razdeljenost premagale že pred leti, in so si s tem močno koristile.

Na Ravnah so v zvezi z prostorom v preteklosti naredili nekatere velike napake, največja je gotovo ta, da so nekdanji Dom železarjev - statusno stavbo mesta - arhitektonsko pokvarili in razdelili med zasebnike za neustrezne dejavnosti. Prihajajo pobude, naj bi hotel in kavarno vrnil prvotnemu namenu. Vprašanje je, ali jih bo občinsko vodstvo lahko sprejelo in uresničilo.

To bi bil eden osnovnih pogojev za ponovni zagon turističnega razvoja v občini. Župan pravi, da bi morali najti novega nosilca. Toda - kje ga bo mogoče najti, če ne med domačini, in kako, če bo država razprodala najlepše turistične zmogljivosti pod Uršljo goro? Nekateri razmišljajo o gradnji povsem novih turističnih gostinskih zmogljivosti. Toda kakor za vsako drugo, velja tudi za turistično gospodarstvo, da je lažje nadaljevati na temeljih preteklosti kot začeti na novo.

Žal je občina Ravne - Prevalje, kakor tudi celotna Mežiška dolina, pri načrtovanju v razvoju močno omejena, saj nima nobene lastne finančne ustanove, ki bi imela interes za tovrstna vlaganja. Tudi to, da so vsi sedeži bank, zavarovalnic in drugih sorodnih ustanov zunaj Mežiške doline, je posledica napačnih odločitev nekdanje občine Ravne na Koroškem.

Sedanjemu vodstvu občine Ravne - Prevalje ne preostane drugega kot boriti se za to, da ohranimo, kar smo pridobili v preteklosti, ter - drobec za drobec - dodajati nove kamenčke v mozaiku razvoja. Da bo mozaična podoba lepa in skladna, jo bo treba sestavljati po vsestransko strokovno izdelanih načrtih. Te pa bo treba še narediti.

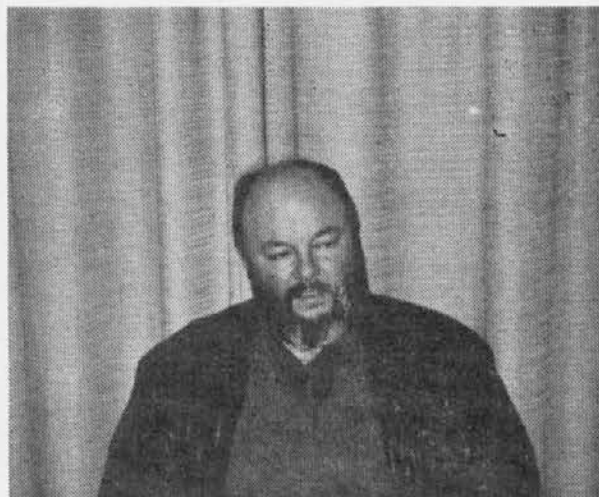

OBČINA MEŽICA

ŽUPAN JANEZ PRAPER - izvoljen v prvem krogu

Odraščal je v vrtnarski družini, vendar se ni odločil za poklic vrtnarja, temveč je šel na gimnazijo in potem študirat ekonomijo. Leta 1975 se je zaposlil kot pripravnik v Železarni Ravne, že kmalu pa je po sporazumu med železarno in rudnikom odšel v Rudnik Mežica. Sedem let je delal tam, nato je postal obrtnik - vrtnar; starši so se namreč upokojili. Po enajstih letih zasebnitva je stopil v državno službo: postal je sekretar za gospodarstvo in družbenoekonomski razvoj ter podpredsednik IS občine Ravne na Koroškem. Skrbel je za občinski proračun ter veliko prispeval k temu, da se je Demosovo občinsko vodstvo, izvoljeno na prvih demokratičnih volitvah v svobodni Sloveniji, obdržalo do konca mandata.

Najprej je šel na občino z namenom, da bo tam ostal le

Ozemlje občine Mežica meri blizu 27 km², v mestu in okoliških naseljih pa živi okoli 4200 prebivalcev. Glede na površino je Mežica ena najmanjših slovenskih občin, po številu prebivalcev pa je na 87. mestu (od 147). Obsega katastrske občine Lom, Mežica, Meža Onkraj, Meža Takraj (z naseljema Podkraj in Breg) ter Plat. Nadmorska višina je v središču Mežice (na cerkvenem pragu) 475 m, najvišja točka pa je na Kranjčevem vrhu (1242 m).

Razvoj Mežice temelji na rudarski tradiciji, vendar posledic rudniške dejavnosti v mestu ni čutiti. Kraj daje videz manjšega alpskega turističnega središča z goro Peco v ozadju. Znamenja rudniške dejavnosti se pokažejo ob robu mesta, v naseljih Glančnik in Polena, izrazito pa v Žerjavu in okolici. Rudnik je v mestu zapustil predvsem pozitivne sledi, ki se odražajo v lepi stavbni dediščini, razvoju šolstva (meščanska šola v stari Jugoslaviji) in živahni društveni dejavnosti.

Seveda pa je Mežica nastala mnogo prej kot rudnik, saj je prvič omenjena že v listini oglejskega patriarha Peregrina leta 1154. Značilno podobo kraju pa dajejo gozdnata pobočja z lepimi, čeprav pogosto strmimi kmetijami. In reka Meža, seveda: Brez nje morda ne bi bilo niti kraja niti njegovega imena.

(Po knjigi: Štefan Lednik, Mežica 1994)

nekaj mesecev. Potem je državni zbor podaljšal mandat občinskim skupščinam do konca leta 1994 in podaljšala se je tudi občinska služba Janezu Praperju.

Ko so se lani spomladi začele priprave na ustanovitev novih občin, Praper še ni razmišljal o tem, da bi postal mežiški župan. Ko pa si je pridobil več izkušenj pri delu na občini Ravne na Koroškem, je ugotovil, da bi mu taka funkcija ustrezala, saj mu je uspelo usklajevati različne interese ljudi in jih povezovati v skupne akcije. Za decembrske volitve se je začel resno pripravljati. Kandidaturo za župana je sprejel, ko so mu zagotovile podporo vse desne stranke. Tako kandidata ZLSD (Marijan Vončina) in LDS (Alojz Marjan Šegel) nista imela resnih možnosti za zmago. Kljub

temu Janez Praper ni pričakoval, da bo zmagal že v prvem krogu, in da bo zmaga tako blesteča. Dobil je več kot 70 odstotkov glasov.

"Tako ugodnega izida sem vesel," je dejal v pogovoru, "me pa seveda tudi zavezuje. Zavedam se, da moram biti župan vseh, saj so me podprli tudi volilci strank, ki me niso kandidirale. Funkcijo bom opravljal profesionalno, vendar ne s polnim delovnim časom, čeprav so obveznosti župana velike, marsikdaj celodnevnne. Toda dela v vrtnarji ne morem popolnoma opustiti, čeprav sem njeno vodenje prepustil poslovodkinji, saj se bom po preteku mandata vrnil tja."

PRVI KORAKI NOVE OBČINE

V Mežici je občina lahko začela delovati že zelo zgodaj, saj ni bilo treba čakati na izid 2. kroga volitev. Prva seja sveta je bila že 22.

decembra. Imenovali so predsednico sveta, komisijo za mandatna vprašanja, volitve in imenovanja, povzeli dogajanje ob volitvah in se dogovorili o predaji poslov krajevne skupnosti občini.

Na naslednji seji so imenovali komisijo za izdelavo statuta. Pod vodstvom Stojana Gerdeja je takoj začela z delom, tako da so - kljub nedorečenostim v zakonodaji - sredi marca statut občine Mežica že sprejeli. Tako so prvi v Mežiški dolini lahko začeli oblikovati občinsko upravo.

S sklepom občinskega sveta bodo ukinili Krajevno skupnost, sredstva prenesli na novi občinski žiro račun, zaposlene pa premestili na občino. Preoblikovanje krajevne skupnosti v občino je za Mežico lažje, ker je KS opravljala že

precej nalog, ki bodo odslej v pristojnosti občine. V kraju so imeli samostojno pogrebno službo, sami so skrbeli za vzdrževanje pokopališča, ulic, cest, upravljali so s telovadnico in Narodnim domom. Vse to teče naprej, dosedanje dejavnosti pa bodo dopolnili še z novimi, ki jih bodo organizirali v okviru občinskih javnih služb.

ČIGAVA BO KOMUNALA

Komunalno podjetje Prevalje je doslej v Mežici skrbelo za vzdrževanje vodovoda, napeljava plinovoda, pobiranje vodarine in kanalščine, za odvoz odpadkov in za vzdrževanje občinskih cest. O tem, katere dejavnosti bodo še naprej prepuščali komunalnemu podjetju in katere bodo vzeli v svoje roke, se bodo še dogovorili. V interesu občine Mežica je, da postopoma prevzame večino komunalnih dejavnosti, zagotovo pa občina ne namerava prevzeti odvoza smeti in ravnanja z odpadki; to naj bi ostalo v domeni KP Prevalje.

Komunalno podjetje Prevalje je bilo javno podjetje občine Ravne na Koroškem, ki se je razdelilo na tri enote. Torej sta solastnici tega podjetja tudi občina Mežica in Črna.

"Po sedaj veljavnem delitvenem ključu," je dejal župan Praper, "bi morala občina Mežica prevzeti 13 ali 14 ljudi, ki so zaposleni v prevaljskem komunalnem podjetju, tega pa naša občina ne zmore. To po svoje dokazuje, da je bila Komunala kadrovsko predimenzionirana, zaposlenih ima toliko ljudi, da pokriva tudi konice. Tak sistem pa je za majhne občine, kakršna je Mežica, predrag. Za nas je bolj primerno sklepati pogodbe z obrtniki, ki imajo vsak svoj posel, poskrbijo pa lahko še za taka opravila. Zimske službe nam ne bo treba na novo vzpostavljati, saj imajo kmetje in drugi ustrezno mehanizacijo. Z njimi moramo sami skleniti pogodbe in delo organizirati."

Vsekakor bo občina postopoma vzela v svoje roke vse tisto, kar se bo izkazalo, da je finančno ugodno in tehnično ter organizacijsko izvedljivo. Komunalno podjetje Prevalje se bo moralo preoblikovati tako, da bo opravljalo vse komunalne dejavnosti za občino Ravne - Prevalje, za Črno in Mežico pa le tista dela, ki mu jih bosta ti dve občini prepustili."

KAKŠNA BO OBČINSKA UPRAVA

O bčino vodi občinski svet, ki mu predseduje mag. Vida Potočnik, izvoljena na listi SKD, podpredsednik pa je Zoran Mlakar, predstavnik LDS. Svet šteje 14 članov.

Kot se je pokazalo že v prvih mesecih, dela ta organ v Mežici dokaj učinkovito. Vendar sprejema odločitve le na podlagi gradiva in predlogov, ki jih mora nekdo pripraviti. Ker župan vsega ne zmore, so potrebne še strokovne službe. "Nisem za to, da bi se razrasla nova občinska birokracija," je poudaril župan Praper, "toda brez ljudi, ki obvladajo posamezna področja, ne bo šlo. Predvsem nujno potrebujemo tajnika, ki bo usklajeval delo občinske uprave, vodil vse administrativne posle in skrbel za uresničevanje sklepov občinskega sveta. V sklopu občinske uprave bodo: služba za upravne zadeve, finančna in računovodska ter administrativna služba, mogoče pa bomo od državne uprave prevzeli še kakšno funkcijo, predvsem v zvezi z urejanjem prostora. Na drugi strani bodo občinske javne službe, ki imajo tudi svojega vodja."

BO PRORAČUN OMOGOČIL NAPREDEK?

Po mnenju župana Praperja ima občina Mežica dokaj ugodno izhodišče. Ozemlje je, glede na število prebivalcev, razmeroma majhno, zato ob primernem financiranju ne bi smelo biti pretežko skrbeti za vzdrževanje cest in izpolnjevanje drugih nalog, ki so v pristojnosti občine.

Dokler ni opravljena delitvena bilanca med nekdanjo občino Ravne na Koroškem in tremi novimi občinami Mežiške doline, pa nove občine lastnih proračunov ne morejo oblikovati. V Mežici so tako v prvih mesecih letošnjega leta razpolagali z denarjem, ki ga pridobivajo z lastno dejavnostjo, in z dvanajstini, ki jim jih je določil državni zbor. To so le najnujnejša sredstva za sprotno porabo, ni pa mogoče začeti nobenih investicij, kar pa bi bilo za Mežico nujno.

Pripravljajo se na adaptacijo osnovne šole. Denar za dokumentacijo je že lani zagotovila občina Ravne na Koroškem, izdelan je idejni projekt, izbran je izvajalec, dela pa se bodo lahko začela šele, ko bo sprejet proračun in zagotovljen denar.

Zatem naj bi se v Mežici lotili obnove Bargatejeve vile in Narodnega doma. V vili bi bilo mogoče urediti mestni muzej in arhiv, prostor za planinsko društvo ter še za druge namene; tako bi sprostil občinsko stavbo in hkrati rešili del stavbne dediščine mežiškega rudnika. Hkrati z vilo bi morali urediti tudi njeno okolico - park z vodometom - kar bi bil pomemben prispevek k oblikovanju mežiškega mestnega jedra.

Narodni dom je za Mežico pomembna stavba, saj je v njem dvorana za kulturne in druge prireditve, znamenit pa je po portalu in spomeniku, ki sta zadnji deli arhitekta Jožeta Plečnika. Za zdaj je prostor pred domom lepo urejen, občina pa je dolžna obnoviti stavbo in skrbeti zanjo, saj omogoča dejavnosti, ki so splošnega pomena. Ko se bo gospodarstvo v občini močnejše postavilo na noge, vzdrževanje takih objektov ne bo problem, zdaj pa predstavlja za občino precejšnje breme.

V Mežici že dolgo govorijo o ustanovitvi doma starostnikov. Stavbe ne bi bilo treba graditi, saj bi zanj lahko uporabili nekdanji rudniški samski dom. Zdjaj so v njem nastanjeni begunci, ki pa bi jih lahko premestili drugam. V domu bi lahko bivalo okrog 100 ljudi, nekateri pa bi imeli v njem samo dnevno oskrbo. Pozneje naj bi, po načrtu, zgradili prizidek in pridobili še dodatne bivalne prostore, tako da bi izpolnili normative, ki jih določa država: dom mora sprejeti najmanj 150 ali 160 ljudi.

Naloga nove občine bo tudi skrb za okolje. Mežica je še vedno, vsaj pozimi, kraj z močno onesnaženim ozračjem. S prehodom na kurjenje s plinom bi se stanje v mestu bistveno izboljšalo, toda plinovod k porabnikom napeljujejo zelo počasi. Po mnenju župana Praperja bi morala pri tem svoje narediti država. Plin bi se moral poceniti, pomagati pa bi morali tudi vsem posameznikom, ki želijo preiti na to gorivo.

Če se bodo v mestu lahko pohvalili s čistim zrakom, jim bo lažje privabljal turisti, ki si jih zelo želijo. Osnovne možnosti za turizem že obstajajo: hotel Peca, smučišče z vlečnico in gostišča v okolici. Prihodnost turizma bi radi navezali na rudarsko tradicijo, kar bodo uredili v okviru projekta zapiranja rudnika, vsekakor pa bi morali pri tem sodelovati s podjetjema Nov'na in A.L.P. Peca.

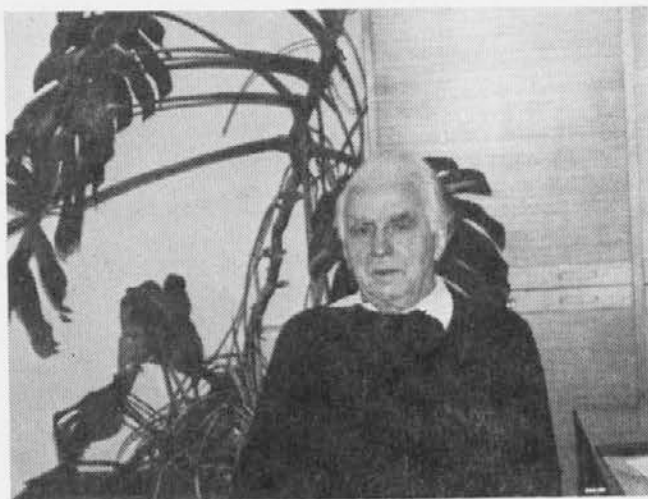
Kot meni župan Praper, bodo v mežiški občini morali poskrbeti za nadomestitev delovnih mest, ki so jih izgubili - in jih še bodo - z ukinitvijo rudnika. Usmeriti se bodo morali v industrijo take vrste, ki ne bo obremenjevala okolja, izrabila pa bo delovne prostore, infrastrukturo in kadrovske potencialne v kraju in na širšem območju Mežiške doline.

ČRNA NA KOROŠKEM

ŽUPAN FRANC STAKNE

Rodil se je v Črni leta 1925, osemnajstletnega so Nemci prisilno mobilizirali, po vojni se je zaposlil v Rudniku Mežica. Pošiljali so ga na razne tečaje, leta 1950 pa so ga z dekretom poslali na ministrstvo za rudarstvo v Beograd. Ko je po letu dni dobil zamenjavo, se je vrnil na delo v mežiški rudnik. Bil je član občinskega odbora in predsednik občine Črna. V letih 1955 do 1958 je bil v združenih občini Črna - Mežica zadolžen za komunalno dejavnost. Po ustanovitvi občine Ravne na Koroškem se je Stakne vrnil na delo v rudnik. Poslali so ga na prakso v Avstrijo, da je lahko pomagal pri zagonu tovarne akumulatorjev v Mežici. V tovarni TAB je ostal vse do upokojitve.

Že v času, ko je delal na občini, si je prizadeval za razvoj turizma. Bil je med pobudniki kmečkega turizma, kot predsednik Turističnega društva Črna pa je pripomogel, da je občina Črna - Mežica sprejela v program gradnjo turističnega doma v Črni. Hotel je bil zgrajen leta 1960, kulturni dom pa 15 let pozneje. Stakne je kar 33 let vodil

Koroški turistični teden, po katerem je Črna zaslovela po vsej Sloveniji, več let je bil član odbora Turistične zveze Slovenije, v letih 1982 do 1990 pa je bil član IS občine Ravne na Koroškem.

Kandidat za župana je postal, ne da bi računal na zmago. Zanj, kot pravi, se ima zahvaliti - ob pristaših stranke ZLSD - predvsem SLS oziroma

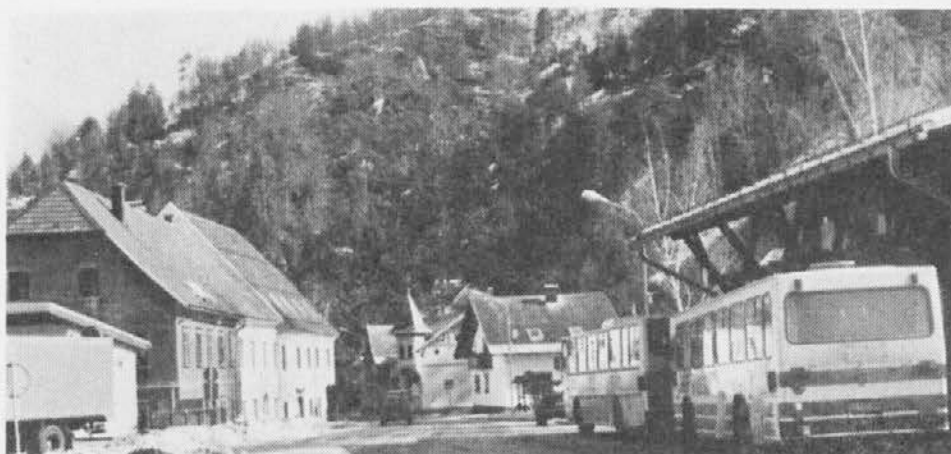
kmetom, s katerimi je imel vselej zelo dobre stike. **"Pravzaprav sem imel vedno več stikov z ljudmi, ki niso bili moji idejni somišljeniki, in smo se dobro razumeli. Nikoli nisem bil proti veri. V Črni nimam človeka, ki bi ga sovražil - z vsakim govorim, o nikomer slabo ne mislim. Zavedam se, da sem župan za vse."**

OBLIKOVANJE NOVE OBČINE

Črna na Koroškem je občina z veliko potrebami pa tudi z dobrimi možnostmi za napredek, vendar naravne danosti doslej niso bile prav izrabljene, zato je to demografsko ogroženo, nerazvito obmejno območje s slabimi prometnimi povezavami v vse smeri. Potrebuje prodorno, učinkovito občinsko vodstvo, ki bo znalo pritegniti strokovnjake in kapital ter pognati kolo napredka v tem lepem

Občina Črna na Koroškem meri blizu 156 km² in sodi po velikosti med srednje slovenske občine, vendar je sorazmerno redko poseljena, saj je to gorska občina. Od 3910 prebivalcev (po Centralnem registru prebivalstva Slovenije, sept. 1994) jih pretežna večina živi v Črni, le manjši del pa v naseljih Žerjav, Podpeca in v okoliških dolinah in hribih: v Jazbini, Bistri, Koprivni, Topli, Javorju in na Ludranskem vrhu. Nad tem območjem še vzpenjajo Peca, Olševa, Raduha in Uršlja gora, zato je Črna izjemno ugodno izhodišče za vse, ki radi hodijo v lepo, neokrnjeno naravo in v gore. Iz Črne vodijo poti tudi v sosednjo Šavinsko - skozi Bistvo ali Koprivno v Solčavo - in v Šaleško dolino - čez Št. Vid in Sleme v Šoštanj - nekdanj pa se je dalo priti še skozi Koprivno čez mejni prehod Luže v Globasnico in Železno Kaplo v Avstriji. Sosednji avstrijski občini si prizadevata, da bi mejni prehod Luže znova odprli.

Črna je gospodarsko močno odvisna od Rudnika Mežica oziroma od naslednic tega velikega podjetja, zaradi katerega je v preteklosti utrpela tudi velikansko ekološko škodo. Na njenem širšem območju pa rastejo bogati iglasti gozdovi, ki dajejo surovinsko podlago lesni predelovalni industriji. Žal je ta v gornji Mežiški dolini popolnoma nerazvita. Naloga nove, samostojne občine je, da v prihodnje zapolni to vrzel. Morda ji bo pri tem pomagalo podjetje A.L.P. Peca, ki ima namen "aktivirati lokalne potencialne" in ima svoj sedež v Črni.

kotičku Slovenije.

Župan Franc Stakne se je dela lotil z vsemi močmi in s pogumom. Energije mu ne manjka, čeprav je bil že nekaj časa v pokoju. Žal mu je le, da mu toliko časa vzamejo razni sestanki in dogovarjanja v zvezi z "razvezovanjem" od skupne občine in z vzpostavljanjem nove občinske uprave, saj je v zakonodaji še veliko nejasnosti in vrzeli, ki onemogočajo, da bi lahko občine takoj zaživele v vsej novi funkciji.

Želi imeti maloštevilno, vendar strokovno močno občinsko upravo, sistematizacije delovnih mest pa ne more pripraviti pred sprejemom statuta. Dotlej rešuje sprotne probleme ob pomoči sodelavcev, ki sta bila že prej zaposlena na Krajevni skupnosti. Pozneje bodo reševanje problematike porazdelili po resorjih, vendar ne tako kot v velikih občinah, kjer bo za vsako upravno področje poseben oddelek. Tu bodo posamezniki zadolženi za vsebinsko širša področja. Po mnenju župana Stakneta naj bi bili v upravi zaposleni štirje ljudje, tajnik naj bi imel pravno izobrazbo, sam pa bo svojo funkcijo opravljal volontersko.

Organizacijsko bo občina Črna na Koroškem razdeljena - v njej bodo delovale Krajevna skupnost Žerjav in štiri vaške skupnosti: Helena, Javorje, Koprivna ter Ludranski vrh (z Bistro).

MED POTREBAMI IN MOŽNOSTMI

Prvo leto bodo nekatere občine svoje proračune težko sestavile. Zakonska izhodišča za njihovo oblikovanje so sicer jasna, toda sredstva, ki so določena glede na porabo na prebivalca v Sloveniji, za tako razseljeno območje, kot ga predstavlja Črna z okolico, ne bodo zadoščala.

Ta občina ima zelo velike stroške z osnovno šolo. Ob centralni šoli v Črni so še tri podružnične šole - 4-letni v Žerjavu in Koprivni ter osemletna v Javorju. V javorski in koprivski šoli je zelo malo otrok. Stroškov bi se rešili s tem, da bi ju ukiniti, vendar tega ne želijo, saj bi s tem še pospešili

odseljevanje ljudi. Dragi in nevarni so pa tudi prevozi otrok v Črno.

Na območju občine Črna je 400 km cest, med njimi kar 280 km gozdnih, po katerih največ hodijo in se vozijo hribovski šolarji. Te so ponekod zelo slabo vzdrževane. Nič bolje pa ni z drugimi krajevnimi cestami - luknje v asfaltu na cesti v Koprivno so smrtna past za voznike, ki vozijo po njej - slabe so tudi cestne povezave z drugimi območji Slovenije. Cesta v Solčavo in Savinjsko dolino je v zimskih razmerah pogosto neprevozna, v nedogled se vleče gradnja ceste čez Št. Vid.

Z novo, lani asfaltirano cesto, se lahko pohvalijo "Helenarji", ima pa njihov kraj pomanjkljivost, ki je za srednjeevropsko državo ob koncu 20. stoletja že prava sramota: Vas, ki je bila nekoč živahno rudarsko središče, je brez vsake telefonske povezave s svetom.

In še ena senca leži nad občino Črna: nedograjen vodovod. Občina Ravne na Koroškem je želela z vodovodom povezati celotno Mežiško dolino in tako so zastavili dela pri Črni. Usposobili so črpališče, napeljali del vodovoda, potem se je gradnja ustavila. Cevi so za samo Črno predimenzionirane, če pa se nove občine ne bodo dogovorile za nadaljevanje skupne akcije, bodo Črnjani še naprej žejni, začeta investicija pa bo vstran vržen denar.

Kljub težavnim razmeram in v nebo vpijočim potrebam, ki jih nikakor ne bo mogoče pokriti z rednimi sredstvi, je župan Franc Stakne optimist.

Meni, da si bo občina Črna izborila poseben status kot demografsko ogroženo, hribovsko in obmejno območje, ter za svoj obstoj in napredek dobila pomoč države. Računa pa tudi na svoje ljudi. Prepričan je, da je med njimi dovolj sposobnih strokovnjakov in podjetnikov, ki bodo pognali tok napredka v teh krajih, ki so v zadnjih desetletjih veliko izgubili, znova naprej. Še posebno, če bo znal kdo njihova hotenja spodbujati in usklajevati.

Morda je prav to najpomembnejša naloga nove občine in njenega vodstva.

OB 50. OBLETNICI ZADNJIH BOJEV II. SVETOVNE VOJNE NA KOROŠKEM

ORIS VOJNIH DOGODKOV MAJA 1945*

NA OBMOČJU ŠALEŠKE, MISLINJSKE, GORNJE DRAVSKE IN MEZIŠKE DOLINE TER AVSTRIJSKE KOROŠKE

Dr. Risto Stojanovič

V začetku leta 1945 so bili doseženi veliki vojaški uspehi enot NOVJ in zaveznikov v bojih proti nemški vojski. Na jugoslovanskem bojišču je bilo izbojevano veliko osvobojeno ozemlje: osvobojene so bile Makedonija, Srbija, Črna gora in večji del Bosne in Hercegovine. Januarja 1945 so bile ustanovljene I., II. in III. jugoslovanska armada, marca pa še IV. armada. V teh štirih armadah NOVJ (skupaj 52 divizij) je bilo okrog 800.000 borcev. Enote JA oz. NOVJ so v tem času strnile vojaško fronto od Donjega Miholjca in Valpova ob Dravi čez Srem, Bosno in Hercegovino do Dalmacije.

Povezane so bile z zahodnimi zavezniškimi enotami v Italiji in z Rdečo armado, ki se je tedaj bojevala z Nemci na Madžarskem. V Sloveniji so bile narodnoosvobodilne enote združene v okviru 7. in 9. korpusa NOV in POS. Na območju slovenske Štajerske in Koroške pa so v tem času vodile boje s sovražnikom zlasti enote 4. operativne cone NOV in POS, med njimi tudi enote 14. slovenske narodnoosvobodilne udarne divizije.

Nemške vojaške enote armadne skupine "E" (za jugovzhod), ki jim je poveljeval generalpolkovnik Alexander Lühr, so dobile nalogo, da se umaknejo z Balkana. Lühr je razpolagal s šestimi nemškimi korpusi, pri umiku pa še z enotami kvistlingov, tj. ustašev, četnikov, domobrancev idr. Pod Lührvim poveljstvom se je predvsem prek Štajerske in Koroške hotelo prebiti 200.000 do 300.000 nemških in kvistlingovskih vojakov. Zato se je Lühr trudil, da bi pri svojem vojaštvu ohranil moralo in disciplino ter izvršil povelje nemškega glavnega štaba, da se je treba na posameznih vojaških sektorjih trdovratno upirati NOV in POS oz. JA, omogočiti umik vseh nemških in kvistlingovskih enot na ozemlje Avstrije in se vdati anglo-ameriški vojski. Lühr je upal, da bo akcija uspela, saj je zaupal svojim vojakom, njihovem številu, tehnični opremljenosti in bližini avstrijskega ozemlja.

Zaključni boji so se v bistvu najbolj ostro začeli 12. aprila (I. JA je tedaj prebila nemško fronto v Sremu) in trajali do 15. maja 1945.

Osrednja naloga enot III. JA (v njej so bili trije korpusi; 12. vojvodinski, 6. slavonski in 10. zagrebški) je bila, da v splošni ofenzivi za končno osvoboditev prodrejo čez Varaždin proti Ptuj, Mariboru, Dravogradu in v avstrijsko Koroško, kjer naj bi s IV.** JA sklenile obroč okrog sovražnih enot ter jim preprečile nadaljnji umik in predajo anglo-ameriški vojski. Enote III. JA so (po osvoboditvi Varaždina) skupaj s slovenskimi enotami osvobodile tudi Ptuj, Maribor in Celje (9. - 10. 5. 1945).*** Predvsem enotam 4. operativne cone NOV in POS je

pripadla odgovorna naloga, da generalpolkovnika Löhra in nemške ter kvistlingovske enote prestrežejo na ozemlju Štajerske in Koroške.

V začetku maja 1945 so bile enote 4. operativne cone NOV in POS razvrščene takole: štab 14. slovenske divizije je s Tomšičevo brigado kontroliral območje Št. Andraža (pri Velenju), Šerčerjeva brigada je bila na položajih v širši okolici Dravograda, Bračičeva brigada je bila na območju Zreč, Šlandrova in Zidanškova brigada sta varovali Zasavje, bataljoni 3. štajerske brigade VDV pa so bili razporejeni na raznih položajih Štajerske in Koroške. V štabu 4. operativne cone NOV in POS so poveljevali izkušeni in prekaljeni častniki: polkovnik Peter Stante - Skala (poveljnik cone), polkovnik Ivan Kovačič - Efenka (namestnik poveljnika cone, hkrati je bil poveljnik 14. SNOU divizije), major Petar Brajović

Pohod Tomšičeve brigade na Koroško maja 1945

(načelnik štaba cone), major Franc Primožič - Marko (namestnik načelnika štaba), podpolkovnik Matevž Hace (politični komisar cone) idr. Štab 4. operativne cone se je v začetku maja 1945 nastanil na območju Raven pri Šoštanj, v noči med 7. in 8. majem pa je bil v Topolšici. Naloge enot slovenske NOV so bile predvsem:

1. skupaj z enotami III. in IV. JA preprečiti umik sovražnim vojakom in njihovo vdajo anglo-ameriški vojski ter jih

razorožiti;

2. prodreti v zamejsko Koroško in jo zasesti.

Zaradi tega je operativni štab 4. operativne cone sklenil, da pošlje Šerčerjevo brigado v Mežiško dolino, kjer naj bi strla odpor nemških oporišč v Črni in Mežici, nato pa bi poslal enote 14. divizije proti Velikovcu in Celovcu.

Tudi druge enote NOV in POS iz Gorenjske, Koroške in Štajerske so bile vključene v zaključne vojaške operacije. Borci Jeseniško-bohinjskega in Kokrškega odreda so od GŠ NOV in POS ter od štaba 4. operativne cone dobili nalogo, naj prodro proti Koroški. Tako so enote Kokrškega in tudi Koroškega odreda (pred angleškimi zavezniki) 8. maja 1945 zasedle Celovec. Lackov partizanski odred je 3. maja uspešno napredoval po dolini Drave (na območju Kozjaka) proti Dravogradu, kjer je imel spopade z umikajočimi se sovražnimi kolonami.

Kozjanski odred je prodiral v smeri Zidani most - Celje. Brigadi Slavka Šlandra in Miloša Zidanska sta 8. maja zvečer prejeli povelje od GŠ NOV in POS, ko sta že napredovali proti Ljubljani, da naj takoj odideta na Koroško. Čezdravski bataljon Koroškega odreda pa je osvobajal kraje proti Guram in Svinški planini. Dne 9. maja 1945 je Nemčija brezpogojno kapitulirala. Nemške enote so se vdajale zaveznikom, na naših tleh pa se niso hotele vdati. Glavnina nemških enot armadne skupine "E" je bila tedaj v Celjski kotlini oz. v Šaleški in Gornji Savinjski dolini.

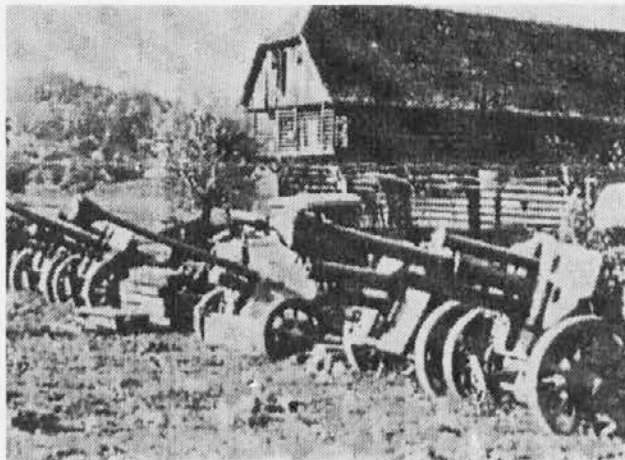
Štab 4. operativne cone je vsem umikajočim se sovražnim enotam (umikale so se v dveh kolonah: iz Zagreba skozi Zidani most in Celje proti Dravogradu ter iz Soštanja skozi Črno proti Pliberku) poslal letake v slovenščini in nemščini ter jih tudi na ta način pozival k vdaji, toda glavnina naših enot je že bila na Koroškem. Maloštevlnim enotam NOV na območju Gornje Savinjske, Šaleške, Mislinjske in Mežiške doline je bilo ukazano, naj začnejo razoroževati številne sovražne enote. Kljub izjemno težkim razmeram so enote nalogo morale opraviti. Del čete zaščitnega bataljona štaba 4. operativne cone je 9. maja na območju Metleč pri Soštanju napadel sovražno kolono in zahteval, da se vda. Prišlo je do streljanja, nato pa do pogajanja o vdaji in razorožitvi. Toda Lühr se je taktično izmikal vdaji svojih enot. Šlandrova in Zidanska brigada, ki sta se prebijali proti Koroški, sta v Gornji Savinjski dolini napadli nemško motorizirano kolono, ki se je šele potem vdala.

Ponovna pogajanja o kapitulaciji sovražne vojske so nadaljevala 9. maja v Topolšici, kjer je bil štab 4. operativne cone. Na naši strani so pogajanja o kapitulaciji vodili: podpolkovnik Ivan Dolničar - Janošek - politični komisar 14. divizije, podpolkovnik Matevž Hace - politični komisar 4. operativne cone - in major Petar Brajović - načelnik štaba 4. operativne cone, na nemški strani pa generalpolkovnik Alexander Lühr in načelnik njegovega štaba Eric Schmidt - Richberg. 9. maja (v popoldanskem času) je Lühr v Topolšici podpisal brezpogojno kapitulacijo nemških oboroženih enot. Toda tega se ni držal in je še naprej taktiziral, da bi se nemške in kvislinške enote vdale zahodnim zaveznikom v Avstriji. Z zvijačo mu je uspelo pobegniti v Velikovec in Grebinj, a so ga obveščevalci hitro izsledili, ga ujeli in pozneje izročili štabu 14. divizije, nato pa štabu III. JA v Mariboru.**** Kljub podpisu kapitulacije se glavnina nemških in kvislinških enot ni hotela vdati in se je še naprej skušala prebiti v Avstrijo. V vojaških poročilih enot NOV je med drugim navedeno, da so se morale ostro spopadati z nemškimi in kvislinškimi vojaki. Na območju Celja so enote JA in NOV in POS v času od 9. do 14. maja razorožile več tisoč nemških vojakov, veliko ustašev in drugih kvislingov ter zaplenile precej vojaškega materiala. Položaji sovražnikove vojske in enot NOV so se v tistem času nenehno spreminjali.

Po Mislinjski dolini se je umikal zloglasni 15. kosaški korpus, ki je prvi prišel v sotočje Meže in Drave. V boju se je del tega korpusa le prebil skozi Dravograd. Tisti kozaki, ki jim je to uspelo, so se vdali Šerčerjevi brigadi med Labotom in Grebinjem, drugi pa delom Tomšičeve brigade v sotočju Mislinje in Meže (njeni deli so bili tudi v avstrijski Koroški). Močne ustaške kolone so se umikale skozi Mislinjsko dolino proti Dravogradu. Pri Zgornjem Doliču so se 12. maja z njimi

hudo spopadle enote 17. divizije III. JA: 6. vzhodnobosanska proletarska udarna brigada, 2. krajiška udarna brigada in 15. majeviška udarna brigada. V bitki, ki je trajala dva dni, je padlo okrog 4.700 ustašev, zajetih pa jih je bilo okrog 11.000. Enote 17. divizije so tedaj imele 82 mrtvih in 186 ranjenih borcev. 14. maja je bil osvobojen Slovenj Gradec.

Tomšičeva brigada se je na območju Žitare vasi in Št. Lipša bojevala s 14. SS divizijo "Galizien", 9. maja pa je odšla skozi Pliberk na območje Prevalj in Guštanja (Ravne na Koroškem), da bi ustavila enote armadne skupine "E" generalpolkovnika Löhra. Šerčerjeva brigada je 8. maja prišla do Železne Kaple, 9. maja pa je zavzela most čez Dravo pri Velikovcu. Po spopadu z Nemci je bil Velikovec osvobojen. Bračičeva brigada je imela nalogo, da prodira proti Borovljam in uniči nemško oporišče. Deli Koroškega odreda so imeli podobne vojaške akcije tudi severno od Drave. Koroška je bila osvobojena postopoma. Enote 14. divizije in druge enote 4. operativne cone ter enote JA so izpolnjevale Titov načrt, da je treba Koroško zasesti. Slovensko prebivalstvo na Koroškem je množično in z navdušenjem pozdravljalo osvoboditelje. V osvobojenem Celovcu so se gibale skupine Nemcev, ustašev, četnikov, domobrancev idr. Naše patrolje so jih razoroževale in jih pošiljale v ujetniška taborišča. Pri tem so jih včasih ovirale angleške enote, ki so naklonjeno opazovale kvislinške vojake. Vrhovni poveljnik

Vojni plen na Poljani 13. maja 1945

NOV oz. JA maršal Tito je 13. maja z brzozavko ukazal štabom I., II. in III. armade, naj nemudoma preprečijo nadaljnji umik sovražnim enotam čez slovensko ozemlje.

V Borovljah so borci Bračičeve brigade in Koroškega odreda (vključen tudi en avstrijski bataljon) 12., 13. in 14. 5. v spopadu z močnim vojaštvom Nemcev, ustašev, četnikov in domobrancev utrpeli izgube (okrog 180 mrtvih). Angleške enote so boj le opazovale, čeprav bi lahko pomagale s tanki in topništvom. Nemci in kvislingi so se na tem območju vdali Angležem.

Štab 14. divizije je že v začetku maja sklenil, da je treba sovražnikovo oporišče v Dravogradu uničiti in našim enotam omogočiti, da pridejo na Koroško po najkrajši poti. Šerčerjeva brigada je že 3. maja napadla obrambna oporišča okoli Dravograda in osvobodila taborišče, v katerem so med vojno delali predvsem ruski ujetniki. Štab 14. SNOU divizije je ustavil napad na Dravograd, ker je našim enotam primanjkovalo težkega orožja. Da bi preprečili prodor sovražnika iz dravogradske smeri, je 9. maja prišel na pomoč del Tomšičeve brigade, ki je bil do tedaj na Koroškem. Njeni bataljoni so po prihodu zasedli različne položaje: 2. in 3. bataljon sta bila 10. maja pri Dravogradu, 1. bataljon je bil 9. maja v Guštanju, 4. bataljon pa je stražil vojaške ujetnike v Železni Kapli. Do 13. maja sta bila 2. in 3. bataljon na položaju pri Podklancu, od tod sta istega dne zgodaj zjutraj odšla na Poljano. 1. bataljon je 13. maja iz Guštanja odšel

prav tako na Poljano. Glavni boji na območju Dravograda so se v bistvu odvijali za oba mostova, ki sta bila takrat izjemno pomembni strateški točki - kdor bi ju imel v svojih rokah, bi odločal o izidu bitke. Ta dva mostova je hotela v srditem boju zasesti 8. ustaška divizija.

Sovražniku je bilo treba preprečiti, da bi se prebil, zato je že 10. maja iz Maribora na območje Dravograda prispel 2. bataljon (okrog 500 borcev) Prekmurske brigade. 11. maja so prišle tudi zavezniške bolgarske enote, s katerimi pa so bile težave, saj so se izmikale resnemu boju. Na dravograjsko bojišče so prispale še: 6. brigada 36. divizije III. JA (12. maja je zasedla položaje nad Otiškim Vrhom), 7., 8. in 12. brigada 51. divizije (vojvodinska), 13. maja pa so pripeljali tudi topništvo 51. divizije III. JA. Iz Mislinjske doline so po bojih pri Zgornjem Doliču prodirale enote 17. divizije III. JA. 13. maja se je razvnela ostra bitka na območju

Umik sovražnikove vojske

Dravograda, predvsem za oba mostova, ki sta bila tako rekoč dvakrat v sovražnih rokah. Ustaški poskus preboja prek lesenega dravograjskega mostu je propadel, zato so se začeli umikati po dolini Meže v smeri Poljana - Pliberk. 13. maja so enote NOV na območju Dravograda in Poljane imele v svojih rokah naslednje položaje: jugovzhodno od Dravograda (po grebenih Otiškega Vrh) je bila 6. brigada 36. divizije, na levem bregu Drave v Dravogradu je 2. bataljon Prekmurske brigade varoval leseni most, enote 12. brigade 51. divizije so branile železniški most, severovzhodno od Dravograda je bila topniška brigada 51. divizije, na Viškem polju je bilo razvrščeno topništvo Bolgarov, 8. brigada 51. divizije je bila na črti Podklanc - Dobrava - grebeni Tolstega vrha, na območju Guštanja in Farne vasi je bila glavnina 7. brigade 51. divizije, na Poljani sta že bila 2. in 3. bataljon Tomšičeve brigade, 1. bataljon te brigade pa je iz Guštanja hitel proti Prevaljam oz. na Poljano. Bitka pri Dravogradu je trajala ves dan (13.5.) in tudi ponoči. V noči med 13. in 14. majem so se bolgarske enote umaknile iz Dravograda, kljub temu pa se je enotam NOV posrečilo obdržati položaj pri Podklancu. Proti jutru 14. maja je topništvo 51. divizije uničilo ustaško mostišče in imelo pod kontrolo prehod čez dravograjski železniški most. Po ukazu generala Kosta Nadj (prišel je s svojim spremstvom 14. maja v Dravograd) se je začel splošni napad enot NOV na ustaške položaje pri Podklancu in na Tolstem vrhu s ciljem, da odločno odrinejo sovražnika od dravograjskih mostov. Na območju Tolstega vrha pa se je nekaterim ustaškim enotam posrečil preboj. Zvečer 14. maja so se v Bukovski vasi združile nekatere enote 51. in 17. divizije in se tudi usmerile po dolini Meže proti Poljani. V bojih pri Dravogradu je bilo zajetih okrog 20.000 ustašev, četnikov in drugih kvislingov. Dravograd je slavil svojo osvoboditev 14. maja 1945. Deli nemške vojske so se umikali iz Šaleške doline skozi Črno proti Poljani. Tako se je nemška 104. lovska divizija usmerila proti Poljani oz. se prebijala po Mežiški dolini v noči med 12. in 13. majem. Za njo so se umikali tudi ustaši, četniki, domobranci idr., ki se niso prebili po Mislinjski dolini. Še med bojem pri Dravogradu je 14. divizija (z bataljoni Tomšičeve brigade) dobila povelje za premik proti Poljani. Tam so borci 2. bataljona Tomšičeve brigade s protitankovskim orožjem prisilili tanke umikajoče se nemške 104. lovske divizije, da so se ustavili. O vdaji Nemcev in kvislingov so se pogajali: Anton Godec - Tomaž, poveljnik Tomšičeve brigade, Bojan Škrk, politični komisar te brigade. Peter Mendaš - Iztok, pomočnik političnega komisarja 14. divizije, in Ivan Kovačič - Efenka, poveljnik 14. divizije. Pogajanja za vdajo Nemcev in kvislingov so bila v Hrastovi hiši. Okrog poldneva 13. maja je na Poljano prišel 2. bataljon 7. brigade 51. divizije,

prispelo pa je tudi nekaj enot 8. brigade 51. divizije. Istočasno je prišel na Poljano (iz Guštanja) 1. bataljon Tomšičeve brigade. Pogajanja niso bila uspešna. Nemci se niso hoteli predati, vžgali so motorje vozil in kolona je krenila proti Holmcu. Tedaj pa se je razvnel srdit boj. Med bitko se je na Poljani vzdigoval velik dim, v plamenih so goreli tanki in tovornjaki. Borci NOV so odločno zavrnil sovražnika, ki se je skušal z bojem prebiti iz obroča. Tako je kapitulirala in se vdala 104. nemška lovska divizija, ki je štela okrog 11.250 vojakov. K vdaji so jo po hudih bojih prisilili predvsem 1., 2. in 3. bataljon Tomšičeve brigade 14. slovenske divizije in 2. bataljon 7. brigade 51. divizije. Te enote so zaplenile veliko orožja, tankov, topov, motornih vozil itd.

Ustaši, četniki, domobranci in drugi kvislingi so se prav tako hoteli prebiti skozi Guštanj in Poljano proti Pliberku. Kvislinška vojska se ni hotela vdati, zato je 14. maja ponovno prišlo do bojev na črti Prevalje - Poljana - Pliberk. Borcem Tomšičeve brigade in 7. brigade 51. divizije je prišel na pomoč okrepljen bataljon Šlandrove brigade. Boj z ustaši na Poljani je bil silovit, trajal pa je od 9. do 22. ure. Po hudem boju in izgubah na eni in drugi strani se je ustaškim enotam posrečilo odriniti s položajev 7. brigade 51. divizije in se prebiti proti Libuškem polju. S tem je bila na Poljani končana zadnja bitka II. svetovne vojne na slovenskih in evropskih tleh.

Po preboju z območja Poljane proti Libučam so ustaške enote pri Hrustu prišle v stik z britansko tankovsko patroljo, ki pa ni posredovala. Celotna Podjunska dolina z dravskimi mostovi je bila zasedena z enotami NOV, predvsem z deli enot 4. operativne cone (enote 14. divizije, Šlandrova, Zidanškova brigada itd.) in 51. divizije. Spopadi s kvislingi so se nadaljevali tudi 15. maja, ker so bile njihove enote še dokaj močne. Položaj enot NOV tistega dne je bil naslednji: Tomšičeva brigada je bila razvrščena južno od Pliberka oziroma na črti Poljana - Mežica - Črna, 3. bataljon Koroškega odreda je bil v bližini Pliberka, ostale enote 14. divizije in Prekmurske brigade so varovale mostišča na Dravi.

Poveljnik III. JA general Kosta Nadj je že 13. maja ukazal, da je treba 51. divizijo še okrepiti. Zato so prišle na pomoč 1. in 4. brigada iz 40. divizije III. JA in enote 15. majeviške brigade iz 17. divizije III. JA. Nekaj enot 16. divizije III. JA je bilo 14. maja napotenih iz Celja proti Ljubljani in Kranju ter so prek Jezerskega prišle na območje Žitare vasi, kjer so zaprle pot kvislinškim in nemškim enotam. S tem je bil obroč okrog sovražnika na širšem območju že sklenjen, bojna moč enot 4. operativne cone pa dodatno okrepljena.

Pogajanja o vdaji in razorožitvi ustašev in četnikov so potekala na območju Libuč in Pliberka v štabu britanske

vojske. 15. maja (do 15. ure) v Libučah ni prišlo do brezpogojne kapitulacije ostankov kvislinških enot. Zato je 3. bataljon Tomšičeve brigade napadel, sodeloval pa je tudi 3. bataljon Zidanškove brigade. Šele tedaj so se sovražne enote začele vdajati in odlagati orožje. Na območju Libuč so bili poleg Tomšičeve brigade še 1. bataljon Šlandrove brigade, Zidanškova brigada, brigade 51. divizije (7., 8. in 12. brigada), ena brigada 12. divizije III. JA ter večja britanska tankovska enota. Prva pogajanja o vdaji kvislingov na Libuškem polju so se začela že 14. maja, toda brez uspeha, nadaljevala pa so se tudi 15. maja. Na pogajanjih 15. maja so občasno ali stalno sodelovali: Ivan Kovačič - Efenka (poveljnik 14. divizije), Viktor Cvelbar - Stane (poveljnik Zidanškove brigade), Anton Godec - Tomaž (poveljnik Tomšičeve brigade), Milan Ješič - Ibro (poveljnik 7. brigade 51. divizije), Milan Basta (politični komisar 51. divizije), D. C. Owen (šef britanske vojaške misije pri štabu 4. operativne cone) in Mičo Došenović (načelnik štaba 14. divizije), pri ustaših pa generala Ivo Herenčič in Vjekoslav Servatzy ter polkovnik Danijel Crljen. Razoroževanje ustašev se je začelo z vdajo njihovih generalov, borci Zidanškove brigade pa so razorožene ustaše usmerjali predvsem proti Labotu in Dravogradu, kjer so jih nato prevzemali deli enot 51. divizije. 16. maja so pri razoroževanju sodelovali tudi borci nekaterih drugih enot; npr. iz enot 16. divizije, ki so čez Jezersko prišle na območje Železne Kaple, idr. Podatki o številu zajetih ustašev in četnikov so le približni: zajetih je bilo več deset tisoč ustaških vojakov in častnikov, okrog 6.000 - 8.000 četnikov in okrog 20.000 civilnih beguncev. Med ustaškimi častniki je bilo zajetih 12 generalov, zajeto pa je bilo tudi črnogorsko četniško poveljstvo. **** Enote NOV in POS oz. JA so pridobile bogat vojni plen v orožju in materialu. Z borci, ki so bili po poklicu železničarji, so ustanovili železničarsko brigado NOV, ki je imela celo svoj oklepni vlak. Zelo hitro je bil obnovljen železniški promet in že 16. maja so začeli prihajati v Slovenijo tovorni vlaki z ujetniki, orožjem in blagom, ki so ga bile odpeljale kvislinške in nemške enote.

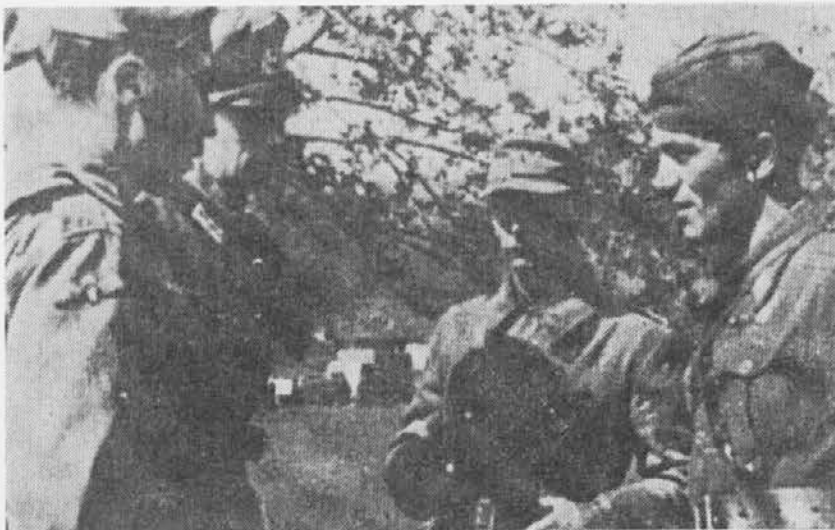
Dolge kolone ujetnikov so bile napatene v razna ujetniška taborišča. 16. maja je bilo samo v celjskem ujetniškem taborišču okrog 7.600 Nemcev, 4.550 ustašev, 2.700 domobrancev, 600 četnikov itd. Še večje število ujetnikov je bilo v mariborskih in drugih ujetniških taboriščih.

Po nekaterih virih so britanske vojaške oblasti v Koroškem izročile slovenskim enotam oz. JA okrog 10.500 slovenskih domobrancev, po nekaterih pa manj ali še več. *****

Skratka, zaključne vojaške operacije so na omenjenih območjih potekale predvsem od 11. do 14. maja 1945, in sicer istočasno na bojnih odsekih Zgornjega Doliča, Dravograda in Poljane. Res je, da so od 12. do 14. maja tu bili zadnji boji večjega obsega (najhujši in zadnji je bil na Poljanah) enot slovenske NOV oz. enot JA proti Nemcem in kvislingom v II. svetovni vojni.

Manjši spopadi s kvislingi na ozemlju avstrijske Koroške so bili po 15. maju: 15. maja na Libuškem polju (3. bataljon Tomšičeve in 3. bataljon Zidanškove brigade sta šele po streljanju prisilila kvislinge k vdaji); 16. maja so se enote 16. divizije III. JA spopadle z ustaško kolono na območju Podgora - Globasnica - Kršna vas; 20. in 21. maja je 2. bataljon 11. dalmatinske udarne brigade (iz sestava motoriziranega odreda IV. JA) pri Borovljah napadel ustaše, ki se niso hoteli vdati. To pomeni, da je bil ta spopad verjetno zadnji spopad enot JA s kvislingi na ozemlju avstrijske Koroške.

V sklepnih bojih maja 1945 je bila zasedena oziroma osvobojena tudi slovenska Koroška v Avstriji. Tedanjačasna vlada DFJ je že 7. maja 1945 poslala zahtevo

Major Petar Brajović, načelnik štaba 4. operativne cone, ob kapitulaciji Lohrove vojske v razgovoru z nemškim častnikom

vladam ZDA, Velike Britanije in Sovjetske zveze, naj se Koroška po načelu samoodločbe priključi Sloveniji oz. Jugoslaviji. Toda zavezniki so to zahtevo zavrnil in zahtevali, da slovenske enote in JA zapustijo Koroško. Če vlada DFJ takrat ne bi ustrezno ravnala, bi prav gotovo po končanih zadnjih bojih prišlo do spopada med slovensko oz. jugoslovansko in anglo-ameriško vojsko. ***** Predvsem zaradi tega in zaradi hudih diplomatskih zapletov***** so naše enote morale zapustiti Koroško,***** Slovenija pa je skoraj 25 let po krivičnem plebiscitu (10. 10. 1920) zopet neupravičeno in nesrečno izgubila Koroško.

OPOMBE

* Podoben oris je avtor objavil v "Odločanju", št. 2, Ravne na Kor. 1983, in v zborniku "Med Peco in Pohorjem", Ravne na Koroškem 1986; v sedanjem orisu so zgodovinska dejstva navedena sicer tako, kot so si sledila v prejšnjih objavah, vendar z nekaterimi novimi podatki oz. dopolnitvami, npr. številčni podatki o zajetih kvislingih, spomini borcev NOV itd., naveden pa je tudi del literature.

** Enote IV. JA (na svojem bojnem pohodu prek Dalmacije) so skupaj s slovenskimi enotami 7. in 9. korpusa NOV in POS osvobajale tudi Primorsko oz. Slovenski del Istre, Gorico, Trst (osvobojen 1. - 2. 5. 1945) in druga območja na zahodu Slovenije (zaradi anglo-ameriškega pritiska pa so enote NOV morale pozneje Trst zapustiti). Še pred osvoboditvijo Ljubljane (9. 5. 1945) so enote IV. JA, 7. in 9. korpusa NOV in POS na širšem območju Ilirske Bistrice obkolile nemški 97. armadni korpus in ga do 7. 5. 1945 razbile. Tedaj se je vdalo okrog 16.000 nemških vojakov, častnikov in podčastnikov, med njimi tudi poveljnik omenjenega korpusa, general Ludvik Kubler.

*** Po zlomu nemške obrambe (nemške 2. tankovske armade) pri Blatnem jezeru na Madžarskem so enote Rdeče armade (deli 26., 27. in 57. armade III. ukrajinske fronte) in 1. bolgarske armade prodrle čez Hrvaško (Medjimurje) v Slovenijo in od 28. 3. - 4. 4. 1945 osvobajale Prekmurje, nato pa še Ptujsko polje. V teh bojih so sodelovale tudi enote slovenske Prekmurske brigade.

**** Generalpolkovnika Alexandra Löhra je vojaško sodišče v Beogradu januarja 1946 obsodilo na smrt, ustreljen pa je bil februarja istega leta.

**** Ob navedbah teh števil poudarjam, da se v literaturi število zajetih kvisingov, predvsem ustašev, omenja zelo različno: nad 17.000, 40.000, 200.000, celo nad 500.000; glede zajetih četnikov pa se omenja število 5000 - 6000, 6000 - 8000; katere številke so najzanesljivejše, pa še ne bomo kmalu izvedeli, kajti za tako ugotavljanje je potrebna širša znanstvena raziskava. Ob tem je treba poudariti tudi to, da so mnogi tovrstni arhivski fondri (npr. v arhivih v Londonu) za raziskovanje še vedno nedostopni.

***** O številu izročeni slovenskih domobrancev na Koroškem maja in junija 1945 so v literaturi, ki nam je na voljo, prav tako različni podatki: omenjajo se namreč številke nad 7000, 10.500, 12.000, 17.000. O številu pobitih domobrancev v Kočevskem Rogu, na Teharjah in drugod pa še sedaj tečejo polemike in preiskave. Upajmo, da bo tudi to vprašanje iz II. svetovne vojne na Slovenskem ustrezno raziskano.

***** Po nekaterih tedanjih ocenah je bilo v tem času na območju severne Slovenije razporejenih 4 - 5 divizij JA oz. enot NOV in POS, vendar je bilo v zamejski Koroški tega vojaštva za okrog 2 diviziji. Angleži so na Koroškem v Avstriji imeli veliko več svojega vojaštva: npr. v okviru 5. britanskega korpusa (njegov sedež je bil v Porečah ob Vrbskem jezeru; poveljnik general Charles Keightly), ki je imel v svoji sestavi dobro izurjene in oborožene enote (npr. 6. oklepna divizija, v njeni sestavi so bili: 27. polk "suličarjev" - hitra motorizirana enota, 2. tankovski polk, 61. brigada, 38. irska pehotna brigada in druge enote). Britanske zasedbene enote na Koroškem so bile tedaj podrejene poveljstvu 8. britanske armade s sedežem v Padovi, poveljnik pa je bil general Mc Creery. Ob britanskem 5. korpusu so bile tudi enote ameriškega 15. korpusa (njegov sedež je bil v Salzburgu). Obstajal je načrt za napad na slovenske enote NOV oz. JA pod šifro "Beehive" ("Čebelnjak"), v njem pa je bilo predvideno, da bi Britanci na Koroškem za napad uporabili okrog 11 divizij, z nekaj divizijami pa bi jih podprli ameriški 15. korpus. To bi pomenilo, da bi na Koroškem v Avstriji (v primeru, če se slovenske enote NOV oz. JA ne bi umaknile) okrog 145.000 anglo-ameriških vojakov napadlo okrog 45.000 slovenskih vojakov oz. vojakov JA.

***** Omenil bom le nekaj diplomatskih posegov. Dne 12. 5. 1945 je Stalin zagotovil Avstriji njeno celovitost oz. nedeljivost, kar je pomenilo, da Sovjetska zveza ne bo nudila nikakršne pomoči Sloveniji oz. Jugoslaviji glede priključitve zamejske Koroške matici Sloveniji; 19. 5. 1945 je tedanja jugoslovanska vlada popustila anglo-ameriške in sovjetskemu pritisku glede Koroške, po izmenjavi britansko - jugoslovanskih diplomatskih not pa so se 20. in 21. 5. 1945 slovenske enote oz. JA začele umikati iz Koroške.

***** Ponovno izgubo Koroške so zelo težko občutili tudi slovenski borci enot NOV na Koroškem, ko so se v drugi polovici maja 1945 morali umakniti. Teh časov se boleče spominjata Jože Ulčar - Mirko, poveljnik t.i. Ulčarjevega bataljona, ki se je bojeval na Svinški planini (spomini so objavljeni v zborniku "Koroška v borbi", Celovec 1951, str. 190), in Alojz Mesarič iz 13. SNOU brigade Mirka Bračiča (spomine oz. njegovo izjavo o medvojnem delovanju hrani arhiv Koroškega pokrajinskega muzeja v Slovenj Gradcu, fasc. III). O umiku naših enot iz Koroške Jože Ulčar - Mirko pravi: "Prišel je dan odhoda. Dne 22. 5. smo se zbrali v Velikovcu. Prebrali so nam povelje za umik na staro jugoslovansko-avstrijsko mejo. Veseli obrazi borcev so postali resni, zelo resni. Harmonikar je vrgel svoj instrument na tla. Nihče ni jedel. Morali smo oditi. Kamioni so čakali. Borci so se obotavljali. Komandirji so mirili svoja moštva, čeprav bi bili tudi sami radi ostali. Borcem so privrele solze. Vse so žrtvovali za to zemljo: mladost, zdravje, kri. Motorji so zabrneli in kolona je krenila. Zadnjikrat smo zrlili na Svinško planino, kjer smo pustili Boja, Poldeta, Jozija in še desetine Bojev, Poldijev, Jozijev ..." Alojz Mesarič pa pravi: "Dobili smo povelje, da zapustimo Celovec, da se umaknemo onstran Karavank. Povelje smo tiho izpolnili in tiho odšli. Vendar v naših srcih ni hotelo biti miru. Nismo pozabili tistih trenutkov, ko nas je pozdravljalo koroško ljudstvo, ko nam je vzklikalo: 'Živeli, osvoboditelji!' Odšli smo z zavestjo, da se bomo zopet vrnili in vzeli, kar je naše."

NEKAJ O VIRIH IN LITERATURI

1. Nekateri viri, ki so bili uporabljeni za pripravo tega prispevka, so shranjeni v arhivih, in sicer: v Institutu za novejšo zgodovino v Ljubljani, Muzeju narodne osvoboditve v Mariboru, Koroškem pokrajinskem muzeju v Slovenj Gradcu, v arhivu Zveze koroških partizanov v Celovcu idr. Od objavljenih virov je za omenjeni čas pomemben "Zbornik dokumentov in podatkov narodnoosvobodilne vojne", VI., zlasti knjigi 18 in 19 (boji v Sloveniji 1945).

2. Literatura, v kateri so obdelane sklepne operacije na Koroškem maja 1945, je dokaj obsežna. Navajam le nekaj del:

- dr. France Škerl: Koroška v boju za svobodo, Koroški zbornik, Ljubljana 1945

- dr. Tone Ferenc, dr. Metod Mikuž, polk. Zdravko Klanjšček idr.: Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941-1945, Ljubljana 1978

- dr. Tone Ferenc: Sklepne operacije za osvoboditev Slovenije, Osvoboditev Slovenije 1945, Ljubljana 1977

- dr. Tone Ferenc: Osvoboditev severovzhodne Slovenije in poslednji boj na Poljani, Ljubljana 1985

- dr. Milan Ževart: Narodnoosvobodilni boj v Šaleški dolini, Ljubljana 1977

- dr. Miroslav Stiplovšek: Šlandrova brigada, Ljubljana, Maribor 1971

- Mirko Fajdiga: Zidanškova brigada, Ljubljana 1975

- Mitja Hribovšek: Prekmurska brigada, Ljubljana 1975

- Milan Guček: Bojna pot Šercerjeve brigade, Ljubljana 1982

- Franci Strle: Veliki finale na Koroškem, Ljubljana 1977

- Franci Strle: Burni dogodki ob zajetju Löhra, Velenje 1980

- Petar Brajović: Konec II. svetovne vojne v Sloveniji, Ljubljana 1977

- Ivan Jan: Kokrški odred, Ljubljana 1980

- Mile Pavlin; Jeseniško-bohinjski odred, Ljubljana 1970

- Janez Majnik-Džems: Vdaja Nemcev in Löhra, Bitka kakor življenje dolga, Ljubljana 1978

- Ignac Miklič-Nace: Kako je bil ujet Löhra, Bitka kakor življenje dolga, Ljubljana 1978

- dr. Dušan Biber: Britansko-jugoslovanski nesporazumi okrog Koroške 1944-1945, Zgodovinski časopis, št. 4, 1978

- dr. Tone Zorn: Nova Jugoslavija in vprašanje severne meje 1943-1945, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, št. 1-2, 1968-1969.

- Kosta Nadj: Pobjeda, Zagreb 1980

- Milan Basta: Rat posle rata, Zagreb 1963

- Jovo Popović: Druže Tito, rat je završen, Beograd 1986

- Sreten Savić, Žarko Atanacković: Treća armija, Novi Sad 1981

- Erich Schmidt-Richberg: Das Ende auf dem Balkan, Heidelberg 1955

- Josef Rausch: Der Partisanenkampf in Kärnten im Zweiten Weltkrieg, Dunaj 1979

- Ingomar Pust: Titostern über Kärnten 1942-1945, Dunaj 1979

- dr. August Walzl: Kärnten 1945, Celovec 1985.

PRED 50-LETNICO GIMNAZIJE RAVNE

Spomini na leta 1948 - 1953

Marjan Kolar

Spomini so lahko samo osebni. Če deset ljudi doživi isti dogodek, nastane deset različnih spominov. Ta zapis oživlja podobe iz mojih ravenskih gimnazijskih let.

NA ZAČETKU JE BILA SVOBODA

Naša dežela hrani iz 2. svetovne vojne dolge sezname žrtev: padle borce, talce, taboriščnike in pregnance. Vsako ime obsega osebno in družinsko tragedijo, ki je obenem pomenila vsaj tudi zavestno in trajno opredelitev svojcev proti okupatorju in za OF. Za vse zavedne Korošce in Stajerce, ti pa so tod predstavljali veliko večino, je bila vojna štiriletna mora, ki jih je usodno zaznamovala. Prenašati jo je bilo mogoče le s sanjami o svobodi. Konec vojne je zato prinesel velikansko olajšanje, obenem pa nepopisno, iskreno hvaležnost do osvoboditeljev.

Zato so ljudje vse, karkoli je nova oblast naredila in odredila, že vnaprej priznali kot dobro in pravilno, četudi so se vzporedno tu in tam pojavljali že tudi tihi dvomi, ali je res tako.

Če je nemška okupacija podrla svet stare Jugoslavije, je nova oblast porušila dva svetova: okupacijskega in starega. Spremenilo se je dobesedno vse. Gospodov ni smelo več biti, vsi smo postali tovariši. Vse ustanove so vsebovale besedo "ljudska". V govorico so prodrle kratice in gesla: Smrt fašizmu - svobodo narodu. Tovarne delavcem, zemljo kmetom. Kdor ne dela, naj ne je. Kar je bilo desetletja spodaj, bo zdaj zgoraj in obratno. Vsi ljudje so enaki, vsi imajo pravico do dela in zaslužka. Dežela bo obnovljena, elektrificirana in industrializirana. Zasebna lastnina je tatvina, zato jo je treba nacionalizirati, da bo služila ljudstvu.

Zares, svoboda je prišla zelo bučno in takšna je tudi ostala. Nove resnice se niso dokazovale, ampak le trdile in ponavljale. Ta agitpropovska metoda je bila sicer precej podobna medvojni nemški, bila pa je učinkovita, saj je ustvarjala močno javno mnenje.

Če je bil npr. kdo razglašen za sovražnika ljudstva, je to že moral biti. Take sovražnike in simpatizerje okupatorjev so prvi čas svobode ponoči vozili tovornjaki neznanokam. Ali v zapore ali brez sodbe le do najbližje gozdne grape, se ni vedelo in ni bilo pametno spraševati.

Človek bi mislil, da so bili sovražniki (nacisti in fašisti) ob osvoboditvi dokončno premagani in pregnani, vendar so se pojavljali kar naprej novi, zato je bila potrebna nenehna budnost. Sovražniki ljudstva so bili zdaj (v resnici pa že od nekdaj) veliki kmetje, tovarnarji, trgovci, špekulanti in črno-borzijanci, zelo sumljivi so postajali tudi duhovniki.

Oblast, ki je hotela uresničiti tako silne družbene spremembe, je potrebovala veliko šolanih ljudi, zato pa veliko novih šol. Skladno s svojo doktrino je omogočila šolanje tudi otrokom delavcev in kmetov, ki v prejšnji državi ne bi mogli o tem niti sanjati. Ker na vsem velikem ozemlju Dravske,

Mežiške, Mislinjske in Šaleške doline še nikoli ni bilo srednje šole, je bilo samo vprašanje časa, kdaj bo katera ustanovljena, in bilo je tudi precej jasno, da tistemu, ki se bo potegoval zanjo, ne bo treba zelo dolgo prositi.

Tako so bile dane vse možnosti, da je pobuda ravenških delavcev za ustanovitev gimnazije poleti 1945 uspela in je šola oktobra odprla vrata. Takrat se je začel zdaj že mnogokrat popisani in proslavljeni mit o Gimnaziji Ravne, o njenem ravnatelju dr. Francu Sušniku in o prvih generacijah njenih dijakov brigadirjev, ki so se šolali v skoraj nemogočih razmerah, saj so bili gimnazijski razredi razporejeni v velikih sobah in na verandah dvorca grofov Thurnov na Ravnah, v obnovljenih grajskih hlevih, v lesenem prizidku pa v stari osnovni šoli v trgu. Poleg tega pa je na gradu našel prostore še dijaški dom za 200 gojencev.

Ker je ljudska oblast že od vsega začetka nenehno pela slavo sama sebi, bil pa je to tudi čas številnih govorov, smo si takratni dijaki ravenške gimnazije za vekomaj zapomnili, da nam je nova oblast omogočila šolanje. Tako piše tudi na plošči, vzdani v novo šolsko poslopje ob otvoritvi l. 1955.

PET LET Z ŽLICO V ŽEPU

Za internatčane se je dan začel ob 6. uri na grajskem dvorišču z jutranjo telovadbo, ne glede na letni čas in vreme; odpadla je le ob dežju. Zbrali smo se v dolgih vrstah, fantje na eni, dekleta na drugi strani, in potem na ukaz po vojaško delali vsi enake gibe: vzročjenja, odročjenja, predklone, zasuke na mestu, počepe. Ker je bila ta telovadba posneta po ruskem vzorcu, se je imenovala zarjatka.

Potem so se fantje umili kar na dvorišču ob preluknjani kovinski cevi, priviti na vodovodno pipo in položeni na nizko stojalo. Iz lukenj je tekla hladna voda v desetcentimetrovskih curkih, zato se je tam lahko istočasno umivalo po 10 do 15 fantov; dekleta so imela svojo umivalnico v hiši.

Zajtrke, kosila in večerje smo dobivali v dveh izmenah, saj jedilnica v grajskem pritličju ni bila dovolj velika za vse. Skodelice in krožnike je kuhinja premogla, jedilnega pribora pa kdove zakaj ne, zato je moral imeti vsak internatčan svojo žlico; nosili smo jih kar v zadnjem hlačnem žepu in postale so naša izkaznica.

Internatčani smo bili doma iz Mislinjske doline, iz Mežice, Žerjava, Črne, Javorja in Koprivne, iz Šentanela in s Pohorja, pač od tam, od koder ni bilo mogoče priti vsak dan v šolo z vlakom iz Dravske doline ali peš z Raven in Prevalj. Bilo nas je vseh starosti, od smrkavih prvošolčkov do kar odraslih osmošolcev. Govorili smo različna narečja (nikoli se nisem navadil koroškega naglašanja Plaaanica), razlikovali smo se po poreklu, navadah in vedenju.

Profesorjev nisem vrednotil po tem, ali imajo diplomo ustrezne fakultete ali ne (nekateri je niso imeli, pa so nudili več od kvalificiranih), temveč po tem, kako so nas znali pritegniti in prepričati. Daleč pred drugimi je bil dr. Sušnik. Svojo uro slovenščine je vodil npr. tako, da je poklical dijaka in mu rekel:

"Predstavljaš si, da si v Ljubljani l. 1840. V kakšnem jeziku govorijo Ljubljančani? Koga lahko srečaš na ulicah? Kakšne časopise lahko kupiš? S kakšnim denarjem? O čem pišejo? Odpotovati želiš v Maribor. Kako: z železnico ali pošto kočijo?" itn.

Pri eni od naslednjih ur nam je bral iz pravkar izšle knjige Vercorsa Oči in svetloba, nekoč drugič iz Kocbekovega Strahu in poguma, dan preden je izbruhnila afero. Po tistem nam ni bral nikoli več.

Druga skrajnost so bile ure filozofije. Predaval je človek milobnih gibov rok in enoličnega glasu:

"Materializem je znanstvena razlaga veseljstva. Marx in Engels sta razvila teorijo zgodovinskega materializma. Materialistična filozofija je podlaga marksizma.

V ideološki borbi se pojavljajo vprašanja: ali je človeška duša neumrljiva, ali obstaja bog, kako je nastal svet itd. Dialektični materializem je metoda, ki daje možnost rešiti vsa ta vprašanja." Itn., itn.

Filozofija je bila seveda izgubljen predmet, prav tako zgodovina po ruskih avtorjih, po katerih je bil od kamene dobe naprej en sam razredni boj med sužnji in lastniki sužnjem, med tlačani in fevdalci pa med kapitalisti in delavci vse do oktobrske revolucije. Pri spraševanju je bilo seveda zelo preprosto uporabiti ta vzorec za katerokoli deželo v kateremkoli obdobju, res naučiti se je bilo treba le nekaj imen, letnic in drugih dejstev.

Še najbolj je bila zasedena slovenščina, saj sta me poleg dr. Sušnika poučevala prof. Hrastnikova in prof. Barbarič; ta je edini med profesorji pripotoval na Ravne z dvema velikima zabojevma knjigi.

Vendar vse takšne pomanjkljivosti niso pomenile nikakršnih popustov pri ocenah, nasprotno. Tako je npr. osmošolec, nekdanji partizan, konec leta gladko padel in moral ponavljati razred. Popravni izpiti so bili na ravenski gimnaziji nekaj vsakdanjega. - Zato si je šola pridobivala ime in maturanti ravenske gimnazije so kot študentje v Ljubljani kar uspevali, nekateri pa so se uveljavili tudi kot raziskovalci, univerzitetni učitelji in umetniki.

Izhoda iz internata ni bilo. V trg so smeli samo vsakokratni dežurni, da so pripeljali svež kruh. V park pri graščini toliko da smo lahko pokukali. Po njem so vodile krožne sprehajalne poti različnih dolžin, ki smo jim po nemško rekli "runde". Prva je vodila do nogometnega igrišča, druga okrog njega, tretja prav do konca parka. Tja so smeli samo osmošolci. Sedmošolci "rundo" manj, šestošolci še manj, ostali skoraj nikamor. Res pa trg tudi ni bil privlačen. Javornik je bil prazen, na Čečovju so začeli graditi prve štiri bloke.

Konec štiridesetih let je bilo v deželi še veliko pomanjkanje. Za dobro hrano je bilo težko, za oblačila še težje. Dijaki smo bili enako kot drugi ljudje oblečeni več kot skromno, mnogokrat v predelane stare obleke. Spali smo v istih srajcah, ki smo jih imeli oblečene čez dan. Dekleta niso imela nobenih lepotil ne okusnih oblek ne kakršnihkoli modnih dodatkov.

Internat je premogel en radio, časopisov skoraj nismo videli. Možnosti za zunajšolsko delo so bile močno omejene. Zato se je v prostem času zelo razširilo šahiranje in šolski šahovski klub Samorastnik je bil okrajni prvak. Smeli smo spremljati nočni radijski šahovski dvoboj med Jugoslavijo in ZDA, tako da smo v jedilnici postavili 10 šahovnic in na njih vlekli poteze, kakor so jih prenašali po radiu. Nekaj se nas je uvrstilo v slovensko moštvo za dvoboj na 300 deskah med Hrvaško in Slovenijo v Zagrebu. Na pot smo v internatu dobili britavs črnega kruha in veliko kepo trde marmelade.

Kadar se nisem učil ali šahiral, sem bral ali koval rime. Gimnazijsko glasilo Novo brazdo smo tipkali v treh izvodih. Primer enega njihovih "umotvorov":

Ideal ti je blagajna in za ljub'ga nimaš časa in zato ljubezen naj'na raste kakor kruh brez kvasa. Itn.

Nekdanji partizanski kurirček si je zadal veličastno nalogo: vsak popoldan je na službeni pisalni stroj prepisoval Speransov Razvoj slovenskega narodnega vprašanja. Iz mladostnega navdušenja, od strani do strani. Menda je stvar celo dokončal.

Zavidali smo nižješolcu, čigar domača knjižnica je premogla kompletni predvojni zbirki Modro ptico in Hram, pa je fant kdaj prinesel pokazat kaj imenitnega v usnju in zlatu.

Čprav je bila v internatu disciplina vzorna, je nekoč skupinica višješolcev iz same razposajenosti odšla ponoči skrivaj na Brinjevo goro in nazaj. To se nam je zdelo silno junaško dejanje, in ker se zanj ni zvedelo, je ostalo tudi brez posledic. Sam sem nekoč s sošolcem vso noč igral šah in seveda naslednji dan komaj ostal buden pri pouku.

Vedeli smo, da so nekateri dijaki člani SKOJ, najstarejši morda tudi že v Partiji, vendar večine to ni posebno zanimalo. Ko je prišlo do resolucije Informbiroja, so takšni dijaki kar med poukom prihajali v razrede in imeli politična predavanja za Jugoslavijo in Tita ter proti Stalinu.

GRADNJA NOVE GIMNAZIJE

V tistem, še vedno povojnem času je bilo udarniško, to pomeni zastojno delo nekaj vsakdanjega. O prostih sobotah se nikomur niti sanjalo ni, delavci v tovarnah so neredko še ob nedeljah delali udarniško, saj je bilo treba kar naprej kaj obnavljati ali za kaj prispevati. V internatu smo npr. šli jeseni na Navrški vrh udarniško sekati suhlice, da smo imeli potem v sobah s čim kuriti, pod Uršljo goro pa smo dijaki višjih razredov nekoč z enakim namenom zlagali bukova drva k cesti, da je potem mogel tovornjak do njih. Zato je maja 1948 lahko nastala parola, da bomo dijaki kar sami začeli graditi novo gimnazijo.

Tako so potem po vrsti tri poletja delale tri mladinske delovne brigade, v katerih je bilo sodelovanje načelno sicer prostovoljno, toda vsaj internatčanom je bilo jasno rečeno, naj jeseni ne upamo na sprejem v dijaški dom, če ne bomo šli v brigado. Seveda smo šli.

Življenje v brigadah je dovolj znano, zato ga ni treba opisovati. Omenim naj le, da politično najbolj glasni in zavedni dijaki običajno niso opravljali fizičnih del, ampak so bili člani štaba brigade, od komandanta do ekonoma.

Ker pri izkopu temeljev za novo gimnazijo ni bilo vse najbolje usklajeno z gradbenim podjetjem, je jesensko deževje začelo uničevati poletno delo. Kraj za gradnjo tudi ni bil izbran posebno srečno, saj je teren zelo močvirnat, zato je bilo treba kopati temelje nevarno globoko. Skratka, če nismo hoteli, da deževje uniči enomesečno delo brigade, je bilo treba delati udarniško tudi med poukom, in sicer betonirati temelje. Tako so nastali zdaj že znameniti urniki, ki so imeli za višje razrede med normalne šolske predmete vrinjeni tudi nekajkrat po dve uri betoniranja.

Štirih mladinskih delovnih brigad (dveh na Ravnah in dveh v Bosni) se resda nisem udeležil iz kakšnega navdušenja, priznaval pa sem, da so njihovi cilji dobri. - Le kdo bi mogel reči, da ni pametno graditi na Ravnah gimnazije ali v Bosni železniških prog?

Fizično delo kot dopolnilo umskemu tudi ni še nikoli nikomur škodilo. Nasprotno lahko takšno delo predrami zavedanje lastne telesne moči ter se spremeni kdaj v strast ali celo v obsedenost, ko človek spoznava radost mišičnega napora in ko kljubovanje utrujenosti proti koncu delovnega dne pomeni vajo v premagovanju samega sebe.

Seveda je bilo brigadno pisanje in vzklikanje parol slaboumen politični dril, bratstvo in enotnost med brigadami iz različnih koncev države pa za lase privlečen blef, toda vsako enomesečno udarniško delo je bilo v seštevku plusov in minusov koristna dodatna šola.

OSAMELEC

Tako je potekalo odraščanje in dozorevanje, ki že samo po sebi ni kdove kako prijetno obdobje. Tu je bilo dodatno zaznamovano z internatsko in brigadno polvojaško disciplino ter z vzorci vedenja, ki so me zelo zopno spominjali na komaj minulo dobo nacizma: nenehno izmišljanje parol in njihovo ponavljanje, bedasti aktivizem, ki je venomer rinil v človeka ter ga silil v stalno vlogo poslušalca, tovariši z okraja ali odkoderžebodi, ki so solili pamet izza govorniškega pulta.

Podobnosti z življenjem v nemškem izseljenem taborišču so bile tako porazno velike, da so mi vzbujale odpor. To je bila trajna internatska nagnetenost na majhnem prostoru in zato pomanjkanje vsake zasebnosti. To je bilo čredno življenje po dnevnih redih, ki so jih sestavljali drugi in se jih je bilo treba držati z grožnjo kazni. To je bilo vtepanje v glavo marksističnega modela razvoja družbe in zgodovine. Bilo je črno-belo slikanje zadnje vojne ter razmerij med ljudmi, ki so bili bodisi delavci in kmetje ali buržuj, malomeščani in kulaki. Nenehno je bilo treba iskati sovražnike naše družbene ureditve in potem udrihati ter pljuvati po njih s surovim besediščem Kratke zgodovine VKP(b). To je bilo obdobje nacionalizacij in obveznih oddaj, ki so uničevale kmete, čas primitivnih napadov na vero in duhovnike. Med nami pa so seveda živeli tudi sošolci s kmetov in drugi, ki so bile njihovim staršem zaplenjene trgovine, gostilne in stanovanjske hiše, čeprav so bili med vojno kot zavedni Slovenci med prvimi izseljeni v Srbijo, kmetje pa

so doma vsa leta podpirali partizane s hrano.

Bilo je očitno, da je v deželi zavladal totalitarni sistem, ki je oznanjal svojo marksistično ideologijo, ta pa je privzemala vse več znamenj profane vere z lastnimi rituali in miti ter z vedno večjo nestrpnostjo do konkurenčne katoliške vere. To je bila strastna vera sovjetskega korčaginskega tipa, ki je po informburoju postala kvečjemu še bolj napadalna do drugače mislečih.

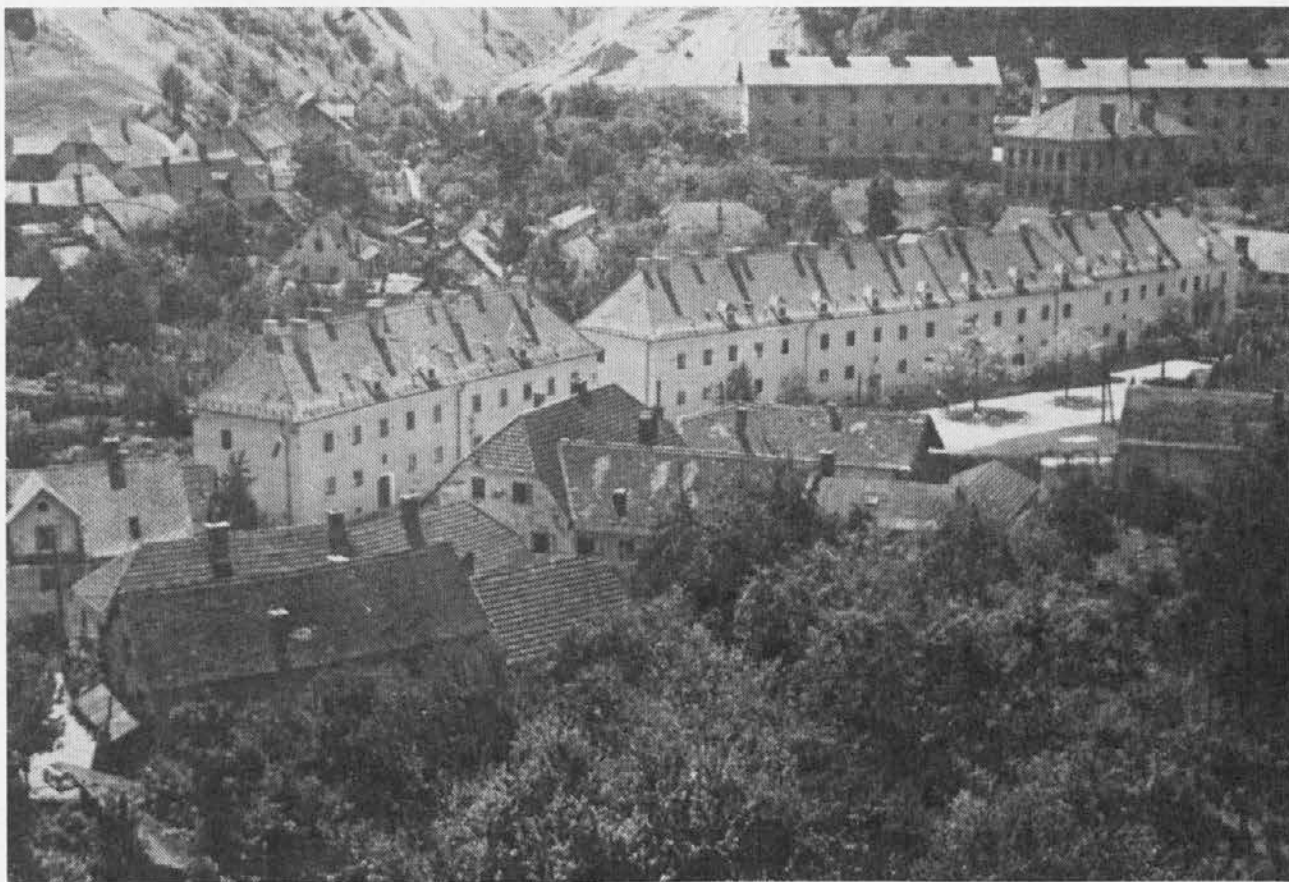
Pogled na programe slovenskih založb v letih 1945 - 1953 pove vse. Prevodi ruske sovjetske književnosti in drugih avtorjev iz vzhodnega bloka, prevodi klasikov marksizma - leninizma, z Zahoda pa tisto, kar je potrjevalo pravilnost komunistične ideologije.

Bilo je torej veliko oprijemljivih razlogov za duhovni odpor, vendar skoraj nobenih pripomočkov in literature, ki bi lahko pomagali ta odpor utemeljevati in bi dajali kritičnemu mlademu razumu potrebno znanje in teoretično podlago. Ker so pri nas Nemci pred vojno izdane slovenske knjige sežgali, je bilo vse skupaj le še huje.

Dos Passosa in Faulknerja sem bral v hrvaškem prevodu, Thomasa Manna v originalu. Goetheja in Schillerja je bilo sicer v takrat nastajajoči študijski knjižnici na kupe, ni pa bilo profesorja, ki bi bil pokazal, kako je mogoče v črnih časih nesvobode mišljenja tudi iz klasikov črpati moči in razgledov za naprej.

Prva nagrada za pol esejček, pol črtico Osamelec na gimnazijskem literarnem natečaju mi je prinesla zelo kratko dobo zadovoljstva in zadoščenja ter zelo veliko sitnosti in težav v naslednjih desetih letih. Dejansko me je pri oblasti zaznamovala kot oporečnika za vse življenje.

Ni bistveno, da je črtica malo pomembno mladostno svetobolno modrovanje z "globokoumno" ugotovitvijo, da je človek tako omahljivo ter svojim nagonom in čustvom podložno bitje, da je zato zanj "svoboda prazen nič - ideal". Težo ji je dalo šele to, kar je sledilo, ko so tovariši z okraja ta stavek prebrali brez konteksta in se patetično vprašali, kako si upam zapisati kaj takega o svobodi, za katero je vendar padlo toliko in toliko žrtev. Res, bogokletnost. Sledili so torej partijski sestanki, na katerih so sodelovale "visoke živine" in

zahtevali so kazen za avtorja. Ker je prav takrat pisatelj Miško Kranjec v Ljudski pravici objavil idejno analizo slovenskih srednješolskih glasil in v njej ostro napadel pisce posameznih prispevkov in ker so potem nekatere teh avtorjev pometali iz šol, sem imel veliko srečo, da se ni enako zgodilo tudi meni. Menim, da sem jo odnesel predvsem zato, ker so pozitivno oceno Osamelca napisali (in jo v šolskem glasilu Nova brazda tudi objavili) dr. Franc Sušnik ter slavista Ignac Kamenik in Janko Messner. S tem ko so zdaj zagovarjali svoje ocene, torej sebe, so obranili tudi mene. (Kako potem kot eden redkih iz razreda nisem dobil štipendije za študij v Ljubljani, kasneje pa v Študijski knjižnici na Ravnah pet let nisem mogel biti zaposlen drugače kot honorarno, je že druga zgodba.)

Vendar ideologom tistega časa ne smem biti krivičen. Nekako ob času Osamelca, morda kak mesec prej, so mi ponudili priložnost, pa res le eno, ko so me prek sošolca povabili, naj stopim v Partijo. Odklonil sem z utemeljitvijo, da ne grem v združbo, ko vidim, da so med tistimi komunisti, ki jih poznam, le kimavci, ljudje s svojo pametjo pa ne. Morda sem rekel tudi, da nameravam še naprej misliti s svojo glavo. Vsaj pomen odgovora je bil tak.

Večje težave od mene je imel sošolec, ki je bil iskreno veren, kot izobraženec pa je imel seveda tudi dvome, ki jih je odkrito izpovedoval pri pouku filozofije. Idealizem - materializem, o tem takrat pač ni bilo dileme. Naš razred je imel kar dva kandidata za semenišče, to pa se je seveda zdelo komunistom vse drugačna "nevarnost" kot moje leposlovno oporečništvo. V bistvu je pomenilo sramoto za profesorje, ki niso znali prepričati in prevzgojiti trmastega dijaka.

Teh stvari danes ne gre po ruplovsko minimalizirati. Odločitev proti Partiji, njenim metodam in politiki v letih 1951/1952 je imela čisto preprosto eksistencialne posledice in človeku je določila položaj v družbi praktično za vse življenje.

Da bi bilo vse skupaj še bolj zagatno in protislovno, tisti, ki smo nasprotovali politiki komunistov, nikakor nismo bili obenem tudi sovražniki OF ali NOB (o vzrokih za belogardizem in domobranstvo seveda nismo imeli pojma, ker teh stvari na našem koncu pač ni bilo), a žalilo nas je preziranje in zasramovanje verujočih ali sploh drugače mislečih ter silovitost nastajajočega ideološkega apartheida. Bilo je porazno gledati, kako prihaja do besede in na oblast vse več neizobraženih, primitivnih in surovih ljudi; bilo je obupno vedeti, da so prijaznega fanta, ki je maturiral tri leta pred mano, obtožili sodelovanja s sovražnikom in ga zaprli. Vse bolj se je širilo moreče vzdušje brezizhodnosti. Upanja na izboljšanje ni bilo, saj se je komunizem ne samo nam, ampak tudi Zahodu zdel večer kot greh in smrt. Duhovno preživetje in razvoj se je v takšnih razmerah vsakemu posamezniku kazalo drugače. Jaz sem bolj želel kot verjel, da bom področje delovanja in vsaj umišljeno svobodo nemara našel v svetu knjig in književnosti in sem začel tipati v to smer.

Gimnazija Ravne bo jeseni čakala svojo 50-letnico. Vsa ta leta je ostala zvesta svojemu prvotnemu poslanstvu, da je namreč nudila možnost šolanja tistim slojem ljudi, ki je drugače ne bi imeli. V tem času je preživela vse šolske reforme in dala prek 4000 maturantov, kar pomeni ustrezno veliko število zdravnikov, profesorjev, inženirjev, ekonomistov in drugih akademsko izobraženih ljudi. S tem je naredila veliko dobrega njim in deželi.

DRUŠTVO SOKOL V GUŠTANJU v letih 1919 - 1941

Ervin Wlodyga

ZAČETEK SOKOLSTVA

Sedemnajstega novembra 1932 se je v Dečinu, mestu ob Labi v severni Češki, rodil **Miroslav Tyrš**. Odločil se je za poklic pedagoga, leta 1862 pa je v Pragi ustanovil telesnovzgojno organizacijo Sokol, ki se je kasneje razrasla po vseh slovanskih deželah. Tyrš je sočasno z ustanovitvijo Sokola uvedel tudi svoj posebni (tako imenovani tyrševski ali sokolski) sistem telesne vzgoje in po njem so pričeli telovaditi malone v vseh slovanskih šolah.

Tyrš pa je težil tudi k množičnim skupnim telovadnim nastopom. In tako je že leta 1882 - dvajset let po ustanovitvi Sokola - priredil 1. vsesokolski zlet - prireditelj, ki se je - s prekinitvijo med obema svetovnjima vojnoma in v dobrih štirih desetletjih komunističnega režima - ohranila na Češkem vse do danes. Žal ustanovitelju Sokola in prireditelju prvega vsesokolskega zleta dr.

Miroslavu Tyršu ni bilo usojeno, da bi nadaljeval svoje veliko pedagoško poslanstvo v telesni kulturi; že dve leti po 1. vsesokolskem zletu, 8. avgusta 1884, je v tirolskem mestu Ötz umrl, star 52 let. Toda njegova ideja in njegov duh sta ostala in prerasla v vseslovansko telesnovzgojno gibanje.

(Vir podatkov: Milan Cilenšek, Večer, ponedeljek, 26. julija 1993)

USTANOVITEV DRUŠTVA

Društvena uprava Sokola kraljevine Jugoslavije v Guštanju (tako se je tedaj imenovala) je bila ustanovljena 22. novembra 1919 (Pokrajinski arhiv Maribor, pod "Sresko načelstvo Prevalje", prijava ustanovitve društva pod št. 9025/XIV/23 in prijava zborovanja in ustanovitve društva pod št. 8791/XIV/23, žal dokumentov v Pokrajinskem arhivu Maribor ni.).

PRVI STAROSTA DRUŠTVA

Prvi in ustanovni starosta je bil dr. Maks Obersnel, rojen 25. 10. 1883 v Trstu, kjer je bil že pred prvo svetovno vojno član tamkajšnjega Sokola.

Narodna vlada Slovenije, poverjeništvu za industrijo in trgovino, ga je dne 24. 6. 1919 postavila za državnega nadzornika v jeklarni Jurija grofa Thurnskega na Ravnah.

Bil je star 36 let in poleg službe je takoj začel organizirati društveno upravo Sokola kraljevine Jugoslavije v Guštanju. V organizaciji je sodeloval ne le kot starosta, marveč tudi kot instruktor pri telovadnih nastopih. Pri javnih nastopih je skupaj z drugimi člani nastopal s prostimi vajami, na orodju in v lahki atletiki.

Že v prvem letu obstoja je bilo društvo "Sokol" v Guštanju zelo delavno, telovadilo je okoli 30 članov. Organiziralo je prvi veliki župni zlet mariborske sokolske župe, in sicer 15. avgusta 1920. Okrog 400 telovadcev je nastopilo v "grajskem" parku, kar je bilo za tiste čase mnogo. Ta zlet bi moral biti na plebiscitnem ozemlju na Koroškem, toda plebiscitna komisija tega ni hotela dovoliti. Ta prvi sokolski zlet je dolgo časa ostal domačinom v spominu zaradi množičnosti in telovadnega uspeha. Posebno pozornost so vzbujali naraščajniki iz Pliberka, ki so nastopili v Guštanju, razen tega pa še 52 deklic ženskega naraščaja mariborskega in pliberškega Sokola z vajami s cvetnimi loki, ki so žele za svojo izvedbo posebno

1. vrsta: R. Mihelač, I. Globočnik, neznan, E. Perklíč, neznan;
2. vrsta: G. Šisernik, P. Krivograd, F. Poropat, H. Jamšek, M. Gačnik, E. Wlodyga,
3. vrsta: P. Mihelač, T. Sterčko, A. Radušnik, neznan, L. Juh, J. Štehnarík.

burno pohvalo (glej Sokolski vestnik mariborske sokolske župe, 15. januarja 1921, št. 1).

Omeniti moram, da je bil prvi podstarosta društva Rajko Kotnik, domačin iz znane rodbine Kotnikov na Dobrijah, do takrat trgovski pomočnik. Tudi on je bil Sokol že pred vojno v Ljubljani in na Reki.

Tajnik je bil mladi Lojze Verdikon, nižji uradnik jeklarne, doma iz Solkana, tudi vnet Sokol. Prvi načelnik je bil Frangeš, občinski tajnik, ki pa je Guštanj kmalu zapustil. Njemu je sledil Jože Borštner, trgovski pomočnik, načelnik je bil le malo časa. Sledil je Pepi Hartman, domačin, delavec v tovarni. Prva načelnica je bila Jožica Komel, učiteljica, doma iz Solkana (moja prva učiteljica). Med prvimi člani ob ustanovitvi Sokola v Guštanju je bil tudi Lovro Kuhar, uradnik Bratovske skladišnice, domačin, ki se je pozneje prostovoljno odrekel članstvu Sokola v Guštanju.

Sokolsko društvo v Guštanju je imelo svoj drugi redni občni zbor 6. januarja 1921. Starosta je bil ponovno dr. Maks Obersnel, podstarosta Rudolf Seljak, načelnik Pavel Ivartnik in drugi. Člani pliberškega Sokola, ki so morali zaradi nesrečnega plebiscita zapustiti svoj kraj, so pristopili h guštanjskemu Sokolu.

Prve dni po ustanovitvi društva so telovadci Sokola telovadili v pritlični sobi osnovne šole, kmalu pa so preuredili bivšo "rusko barako", ki so jo avstrijske oblasti postavile med vojno za ruske ujetnike, v telovadnico in oder za dramske prireditve, koncerte, veselice, zborovanja in predavanja. Preureditev je zahtevala precej truda in denarja, ki so ga člani prostovoljno zbrali, deloma pa dobili iz dohodkov od prireditev. Iz teh dohodkov so kupili tudi najpotrebnejše telovadno orodje.

Starosta dr. Maks Obersnel je 1. julija 1922 od slovenske vlade prejel dekret o namestitvi za generalnega tajnika Kranjske industrijske družbe na Jesenicah. Tako se je 3. julija 1922 poslovil od podjetja, kjer je bil državni nadzornik, ter od članov sokolskega društva, ki so želeli, da ostane njihov starosta vsaj do velikega vsesokolskega zleta, ki naj bi bil konec julija 1922 v Ljubljani.

Dr. Maks Obersnel je umrl 14. 8. 1972 v Portorožu, star 89 let.

DRUGI STAROSTA DRUŠTVA

Po odhodu dr. Maksa Obersnela je postal na predlog župne uprave Sokola kraljevine Jugoslavije v Mariboru leta 1922 starosta ravenskega Sokola Ivo Turk, knjigovodja v upravi grofa Vincenca Thurna na Ravnah; bil je zet dr. Maksa Obersnela, doma iz okolice Pliberka. Iz tega kraja je prišel, ker je moral Koroško zapustiti po neuspelem koroškem plebiscitu.

Rodil se je 17. 8. 1889 v Ribnici na Dolenjskem. Starosta je ostal do meseca januarja 1929, ko je župna uprava SKJ v Mariboru imenovala novega starosta.

Gozdna uprava grofa Vincenca Thurna se je 5. 9. 1932 preselila iz Guštanja v Mušenik, z njo pa tudi Ivo Turk.

Po prihodu Nemcev je tedanjega črnskega župana Iva Turka dne 11. 4. 1941 Gestapo aretiral, odpeljal v Celovec, od tod v Begunje, pa v taborišče Buchenwald, pozneje v Ravensbrück, kjer so interniranci gradili žensko taborišče. Tam je 26. maja 1942 umrl mučeniške smrti.

GRADNJA NOVEGA SOKOLSKEGA DOMA

Ko je bil starosta Ivo Turk, so člani društva začeli misliti na postavitev novega sokolskega doma s telovadnico in odrom ter drugimi prostori. Ker je imela osnovna šola poseben sklad za gradnjo telovadnice (40.000 din), se je društvo povezalo z upraviteljem šole Jankom Gačnikom in z okrajnim šolskim nadzornikom Petrom Močnikom, Janko Rožman pa, kot ugleden občinski odbornik, se je s člani krajevnega šolskega odbora s Francem Šularjem na čelu dogovoril, da bi šola in Sokol skupno ob določenih pogojih postavila telovadnico - Sokolski dom. Člani so zbirali prispevke doma in v sosednjih krajih, sami so posodili društvu znatne vsote, katerih vračila nikdar niso zahtevali. Prireditve je sledila prireditvi, začeli pa so tudi s prostovoljnimi delom članov - "kulukom". Dom je rasel in v nedeljo, 22. novembra 1931, so ga slovesno odprli (podrli so ga 19. 9. 1976) z naslednjim dnevnim redom:

1. Ob 11. uri slavnostna seja: otvoritveni govor društvenega starosta, državna himna, govori delegatov in zastopnika oblasti, odhod na pokopališče in položitev venca na vojaški grob.

2. Ob 16. uri akademija: telovadne, pevske, orkestralne točke, vmes govori.

3. Ob 18. uri narodna veselica, ples.

Že 1. decembra 1931 je sledila prva dramska prireditve na novem odru z novimi kulisami. Igrali so Milčinskega "Mogočni prstan". Gradbeni stroški do dneva otvoritve so znašali okrog 180.000 dinarjev.

V knjigi o vzgojnem delu sokolskega društva v Guštanju se pisec članka Janko Gačnik pritožuje nad tem, da ni podatkov, ker so jih odnesli Nemci. K temu bi imel naslednjo pripombo. Nemci niso mogli odnesti sokolskega arhiva, ker ga ni bilo. Tik pred njihovim prihodom meseca aprila 1941 je vse dopise po nalogu društvene uprave v obratnem knjigovodstvu sežgal Ivo Dretnik.

Tako sem tudi jaz pri pisanju tega članka ostal brez potrebnih podatkov (razen podatkov o Ivu Turku, ki mi jih je dala na razpolago njegova hčerka Nevenka, poročena Nabernik).

Iz Pokrajinskega arhiva Maribor sem za leto 1930 dobil kopijo društvene prijave, 30. januarja 1930 naslovljeno na Sresko načelstvo na Prevaljah, št. 0-4, 13. 1. 1930.

Na prijavi so zapisani naslednji odborniki: starosta Janko Rožman, uradnik šumske uprave v Guštanju, podstarosta Adolf Sokol, šolski upravnik v Kotljah, načelnik Miloš Jelenko, zasebni uradnik v Guštanju, načelnica Mira Šijanec, učiteljica v Guštanju, tajnik Ivo Turk. Odborniki: blagajnik Peter Močnik, dr. Boštjan Erat, Ivo Dretnik, Janko Štravs - gospodar, Elica Zega, Janko Gačnik, Gašper Grevol, inž. Boško Ključenko, Joško Kermek, Stanko Štor, Bogomir Plešnik. Revizorji: Ivan Krajcar, Milan Petrič, Zora Mrkva, Anton Konečnik, Olga Pečnik in Anica Zorman.

Od 30. januarja 1930 naprej se je društvo imenovalo Sokolsko društvo Guštanj. Predane so bile vse listine bivšega društva, da so jih shranili pri novih društvenih spisih.

TRETJI IN TUDI ZADNJI STAROSTA

Na občnem zboru 30. januarja 1930 je bil za starosta društva izvoljen **Janko Rožman**.

Rodil se je leta 1885. Bil je upravitelj gozdne uprave grofa Johana Duglasa Thurna na Ravnah s sedežem v gradu na Ravnah. Sam ni bil gozdar, vodil pa je vse blagajniško poslovanje ter ekonomske in administrativne posle. Po odhodu direktorja Gustava Hrubeša pa je prevzel tudi

Zemeljska dela okoli Sokolskega doma v Guštanju leta 1932. Na sliki: I. Gaberšek, L. Pavšer, I. Dretnik I., A. Gracyjanski, M. Konečnik, A. Dretnik, neznan, I. Turk, E. Wlodyga, neznan.

Gracyjanski, Karel Bevc, Engelbert Gostenčnik, Stanko Štor, Maks Tomažič, Peter Mihelač, Ernest Plešnik, Mirko Tasotto, Maks Viternik, Nadzorni odbor: Miloš Jelenko, Franjo Krivograd, Engelbert Spolenik in Štefan Trbovšek. Častno razsodišče: Janko Rožman, Rudolf Šimon, Janko Gačnik in Angela Tomažič - vsi iz Guštanj. To pa je tudi zadnji uradni dokument, ki sem ga imel na razpolago pri pisanju tega članka.

In kdo še danes živi na Ravnah od navedenih odbornikov: **Hedvika Jamšek**, nekdanja načelnica, **Ervin Wlodyga**, nekdanji podnačelnik, in **Peter Mihelač**, nekdanji odbornik.

Sokolsko društvo v Guštanju je obstajalo od novembra 1919 do prihoda Nemcev meseca aprila 1941, to je 21 let in 5 mesecev.

njegovo delo. Bil je zelo pošten, pravičen, spoštovanja vreden in ugleden gospod. Mesto na gozdni upravi na Ravnah je zasedel, ko se je vsa družina grofov Thurn leta 1922 ob nastanku Jugoslavije iz Pliberka preselila v grad Ravne. Tega leta je bila tu osnovana gozdna uprava grofov Thurn na Ravnah. Na tem delovnem mestu je ostal do leta 1941, ko je "Gau Kärnten" zaplenil grofu vsa posestva. Zadnji lastnik je bil dr. Oto Thurn, ki ga je Ge-

stapo takoj po prihodu Nemcev zaprl in odpeljal v Celovec in Dachau. Tam je ostal do konca leta 1944.

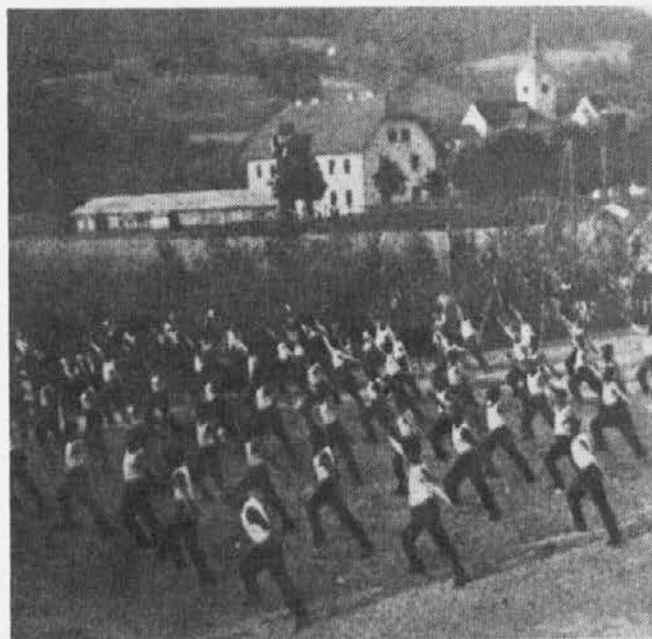
Janko Rožman je umrl leta 1947, pokopan pa je pri sv. Antonu na Ravnah.

Na razpolago imam zapisnik občnega zbora z dne 10. 1. 1934, na katerem so izvolili naslednjo društveno upravo: starosta Janko Rožman, podstarosta Rudolf Šimon, tajnik Stanko Štor, blagajnik Ivan Gaberšček, načelnik Maks Tomažič, podnačelnik Adolf Leskovšek in Franjo Poropat, načelnica Mira Gačnik, podnačelnica Josipina Krivograd. Odborniki: Janko Gačnik, Ivo Dretnik, dr. Boštjan Erat, Joško Orosel, Ervin Wlodyga, Aleksander Gracyjanski in Hedvika Jamšek. Nadzorni odbor: Miloš Jelenko, Karel Bevc, Janko Štravs. Tudi to društveno upravo je morala potrditi sokolska župa Maribor. Društvo je tedaj štel 52 članov. Ta pisna društvena prijava je pod št. 25/34, 19. 1. 1934 so jo poslali na načelstvo sreza Dravograd - Prevalje. Drugih podatkov ni.

Končno pa imam na razpolago še kopijo zadnjega dopisa, naslovljenega sreskemu načelniku v Dravogradu, ki je tja prispel 16. 2. 1938. Občni zbor je bil 6. 2. 1938. Na njem so izvolili naslednjo društveno upravo: starosta Janko Rožman - uradnik gozdarske uprave na Ravnah, podpredsednik Rudolf Šimon - šolski upravitelj na Tolstem vrhu pri Guštanju, tajnik Janko Gačnik - učitelj v Guštanju, blagajnik Karel Volavšek - jeklarski uradnik v Guštanju, načelnik Franjo Poropat - mizarški pomočnik v Guštanju, načelnica Hedvika Jamšek - pletilja v Guštanju, podnačelnik Ervin Wlodyga - jeklarniški nameščenelec v Guštanju, podnačelnica Josipina Krivograd - učiteljica v Guštanju. Odborniki: Ivo Dretnik, Joško Šteharik, dr. Boštjan Erat, Mira Gačnik, Aleksander

MOJI SPOMINI NA SODELOVANJE PRI SOKOLU V GUŠTANJU

Že leta 1920, ko sem začel hoditi v osnovno šolo, me je skušala moja prva učiteljica Jožica Komel, ki je bila tedaj načelnica, vključiti v društvo. V "deco" so vključevali otroke od 6. do 14. leta starosti. Vendar mi tega tedaj iz meni nerazumljivega in neznanega vzroka moj oče ni dovolil. Šele po njegovi smrti leta 1922 mi je moja mati dovolila, da sem naslednje leto pristopil. Tu smo pač telovadili, tekali, skakali, se igrali z žogo in peli. Nič drugega se iz tega obdobja ne spominjam več. Ko sem dopolnil 14. leto starosti, sem bil z drugimi na državni praznik, 1. decembra 1928, slavnostno sprejet med mladince. Pri mladini smo ponavljali to, kar smo

Sokolski nastop pred novim domom leta 1932

Člani Sokolskega društva Guštanj leta 1934. Sedijo: J. Štehnar, J. Medvešek, M. Tomažič, F. Poropat - načelnik, M. Jelenko, E. Gostenčnik, P. Harnold. Stojijo: I. Radetič, E. Wlodyga, I. Dretnik, neznan, L. Pavšer.

Sokolski dom v Guštanju

začeli pri deci. Morda smo več nastopali in telovadili. Smeli smo tudi pobirati žogo, ki je padla čez 4 m visoki tovarniški plot, kadar so člani igrali odbojko. Ko sem dopolnil 18. leto starosti, sem bil na državni praznik, 1. decembra 1932, slovesno sprejet med člane, kar sem ostal do prihoda Nemcev aprila 1941. Tedaj je društvo Sokol prenehalo obstajati.

Kot član sem precej telovadil in nastopal, igral odbojko, smučal, plaval, udeležil sem se plavalnega in reševalnega tečaja, sodeloval na enotedenskem telovadnem vaditeljskem tečaju. Udeležil sem se tudi pogreba kralja Aleksandra I. v Beogradu. Le nekaj nastopov, na katerih sem sodeloval: V Guštanju sta bila leta 1932 pred novim domom meddruštveni telovadni nastop in okrajni turnir v odbojki. Udeležil sem se (4. 2. 1934) župne smučarske tekme pod Kremžarjevim vrhom s ciljem pri "Papežu" na Legnu v Slovenj Gradcu. V Slovenj Gradcu je bil 10. 6. 1934 veliki meddruštveni sokolski telovadni nastop, pa tudi prvenstvena tekma v odbojki. V času od 13. do 18. 8. 1934 smo se trije člani iz Guštanja udeležili župnega plavalnega in reševalnega tečaja na mariborskem otoku. Iz Guštanja smo se tega tečaja

udeležili: Maks Dolinšek in Maks Tomažič, oba učitelja, in Ervin Wlodyga. Meseca januarja 1933 pa sva s Hedviko Jamšek sodelovala na enotedenskem župnem vaditeljskem telovadnem tečaju v Mladiki na Ptuju.

Delegacija Mežiške doline se je 18. 10. 1934 v precejšnjem številu udeležila pogreba dne 9. 10. 1934 v Marseilu umorjenega kralja Aleksandra I. v Beogradu. Spominjam se, da so iz Guštanja na tem pogrebu sodelovali: župan Dominik Kotnik, šolski upravitelj Janko Gačnik, v uniformi gasilski zastavonoša z zastavo Ivan Šmavcer ml., v sokolskem kroju pa: Leopold Lerh, Franjo Poropat in Ervin Wlodyga.

Vsako leto so bili razni nastopi, kjer so društva poleg telovadbe in igranja odbojke sestavila svoje ekipe v štafetnem teku (balkanska) 800 x 400 x 200 x 100 m, ki je bil vedno razburljiv in zanimiv od starta do cilja.

Koroško sokolsko okrožje so sestavljala naslednja sokolska društva: Slovenj Gradec, ust. 13. 10. 1919, Guštanj, ust. 22. 11. 1919, Prevalje, ust. 2. 4. 1921, Mežica, ust. 24. 7. 1921, Žerjav, ust. 1925, Črna, ust. 23. 1. 1922, Dravograd, ust. 21. 6. 1920, Muta-Vuzenica, ust. 8. 2. 1920, Marenberg, ust. 28. 2. 1920.

ZAKLJUČEK

Ob koncu bi hotel povedati, da mi je društvo Sokol veliko pomenilo. Mlad človek rad nastopa in tekmuje, kjer se merijo telesne moči. V gostilne nismo zahajali, rajši smo se v

prostem času zbirali v domu in pred njim in se tam izživljali s telovadbo. Nekaj časa sem tudi sodeloval pri sokolskem tamburaškem zboru. Vedno je bilo kaj zanimivega.

Le od 1935 do 1937 nisem mogel sodelovati pri društvu, ker sem bil pri vojaki na Češkem. Znanje, ki sem si ga pridobil pri društvu, mi je v marsičem pomagalo pri vojaki.

Kljub temu, da društvo Sokol že dolgo ne obstaja več, se še vedno rad spominjam mladih let in tistih časov.

VIRI PODATKOV:

- Milan Cilensek: Sokolski duh dr. Miroslava Tyrša je znova oživel, Večer, 26. julija 1993.
- Ervin Wlodyga: Lastniki naše tovarne. Dr. Maks Obersnel, K.f., 25. 11. 1977, str. 43-45.
- Vinko Canjko: Telesna vzgoja treh dolin - Slovenj Gradec, 1957.
- O vzgojnem delu sokolskega društva na Ravnah na Koroškem. Janko Gačnik.
- Ervin Wlodyga: Ivo Turk - zadnji predvojni črnski župan. K.f., 29. 11. 1989, str. 53-54.
- Ervin Wlodyga: Grofje Thurn in grad Ravne. K.f., 1. 6. 1991, str. 14-18.

35 LET KOROŠKEGA OKTETA

Miroslav Osojnik

Pred oktetom je bil pravzaprav kvartet. Nekaj več kot petintrideset let je minilo, odkar so se štirje prijatelji, ki so imeli odličen posluš in veliko veselje do petja, zbrali in poskusili zapeti po svoje. To je bilo leta 1959, navdušeni pevci pa so bili Peter Grögl, Tone Ivartnik, Lenci Mačič in Franc Podmeninšek. Jeseni 1960. leta so ti štirje fantje že prvič zapeli pred domačim občinstvom, istega leta pa so na prvem občinskem tekmovanju "Pokaži, kaj znaš" na Prevaljah zmagali. Kmalu so se jim pridružili še štirje pevci in iz kvarteta je nastal oktet. Formalno so svoje druženje potrdili na ustanovnem sestanku okteta, ki je bil 29. marca 1961. Ohranjeni zapisnik priča, da so se tega sestanka udeležili

Viktor Krivec (pevovodja), Teodor Mačič, Alojz Winkler, Adolf Primožič, Alojz Fink, Franc Podmeninšek, Peter Grögl, Albin Kranjc in Lenci Mačič. Vsi navzoči, razen pevovodja Viktorja Krivca, so bili pevci v oktetu. Dogovorili so se, da se bo oktet imenoval **KOROŠKI OKTET**.

Tone Ivartnik je bil pobudnik med tistimi štirimi fanti, ki so leta 1959. začeli prepevati iz veselja in v lastno zadovoljstvo. Leta 1961, ko se je oktet tudi formalno ustanovil, je Tone nosil vojaško suknjo. V prvih letih so se oktetu pridružili še Ivo Grögl, Boris Škrubej, Alojz Kotnik in Milan Tušek. Prvi povezovalac oktetovih nastopov je bil Mitja Šipek, ki je oktetu pogosto priskočil na pomoč s svojim govorniškimi in igralskim talentom.

Koroški oktet se je ljudem takoj priljubil, tako je bila tudi njegova bera prvih desetih let pisana in bogata. Ob številnih vajah in uspešnih nastopih na proslavah in drugih kulturnih prireditvah je dočkal prvi letni koncert, ki ga je imel jeseni leta 1961. Krajevna kulturno-prosvetna konferenca, povezana z občnim zborom ravskega delavsko-prosvetnega društva, ki je bila 19. decembra 1962, je ugotovila: "Oktet se je osamosvojil in žanje lepe uspehe povsod, kjer nastopa." Te uspehe zgovorno ilustrira dvanajst samostojnih celovečernih koncertov (zunaj koroške krajine omenimo Dobrno, Ruše, Šoštanj in Velenje) in nekaj oktetovih najboljših pesmi, ki jih je posnela RTV Ljubljana in jih predvajala poslušalcem v svojih oddajah. Leta 1963 so oktetovci prvič snemali tudi na Radiu Maribor. Viktorja Krivca je v tem letu zamenjal pri zborovodstvu Jože Petrun. Oktet je vsako leto veliko nastopal v domači dolini in zunaj njenih meja in počasi zorel. Zelo odmevno je bilo gostovanje na Ptuj, kjer je Koroški oktet nastopil 6. junija 1964 skupaj z ravskega komornim zborom; oba je seveda vodil Jože Petrun.

Pevci Koroškega okteta so 27. in 28. junija 1964 nastopili v nevsakdanjih vlogah. S svojimi žlahtnimi

Koroški oktet ob snemanju leta 1970.

Z leve: Ivo Grögl, Karel Pogorevčnik, Lojze Fink, Alojz Kotnik, Peter Grögl, Tone Ivartnik, Alojz Winkler in Milan Tušek

Oktetovci pri vajah za 35-letnico.

Z leve: Zvonko Erjavec, Milan Tušek, Franc Podmeninšek, Alojz Winkler, Lenci Mačič, Boris Škrubej, Alojz Kotnik, Karel Vugrinec (s čepico), Peter Grögl in Tone Ivartnik

glasovi so bili nosilci glavnih vlog operete Radovana Gobca "Hmeljska princesa", ki jo je dvakrat uprizorilo domače Kulturno-prosvetno društvo "Svoboda" Prežihovega Voranca.

Jeseni leta 1964 je prevzel umetniško vodstvo Koroškega okteta Jože Leskovar. Oktetovci so še bolj vztrajno vadili in se izpopolnjevali. Zdaj so se podali tudi že čez mejo. Posebej velja omeniti uspešen nastop v Pliberku, kjer so bili 2. novembra 1965 skupaj z našo folklorno skupino v gosteh pri slovenskem društvu Edinost. Tudi zborova zasedba se je v tem obdobju ustalila. Stalni oktetovi pevci so bili: Alojz Fink, Ivan Grögl, Peter Grögl, Tone Ivartnik, Alojz Kotnik, Adolf Primožič, Milan Tušek in Alojz Winkler. Že 18. decembra 1965 so bili ponovno v avstrijski Koroški; na uredništvu slovenskih oddaj pri Radiu Celovec so jih povabili na snemanje koroških ljudskih pesmi. Vezi med matično domovino in avstrijsko Koroško so se pričele poglobljati. Tudi RTV Ljubljana je postala bolj pozorna na naše pevce in 19. februarja 1966 so nastopili v takratni zelo priljubljeni radijski oddaji "Pokaži, kaj znaš". Posneli so tudi nekaj pesmi. Leto 1966 je bilo zelo plodno; 5. marca so sodelovali na Večeru narodnih pesmi ob 800-letnici Slovenjega Gradca. V tem letu so se pokazale tudi najlepše možnosti, da svoj bogati repertoar predstavijo na Češkoslovaškem. Vabilo so z veseljem sprejeli in bili od 22. do 29. maja 1966 gostje tovarne Škoda. V Plznu in okolici so predstavili slovenske narodne pesmi na nekaj koncertih, ki so bili dobro obiskani. Na Češkem so zapeli tudi železarjem v Ždaru. Od takrat naprej mesti Ravne na Koroškem in Ždar gojita in ohranjata prijateljske in poslovne vezi. Koroški oktet je v tem obdobju gostoval po Srbiji, na Ravnah pa si kar niso mogli zamisliti kulturnih in drugih prireditev brez njega. Oktobra 1966 je bilo na Ravnah na Koroškem prvo srečanje pevskih zborov s te in one strani meje, ki je pozneje preraslo v tradicionalno pevsko srečanje "Od Pliberka do Traberka". Pobudnik srečanja je bilo ravensko kulturno društvo.

Slovenska akademija znanosti in umetnosti iz Ljubljane je 31. marca 1967 priredila v Slovenjem Gradcu 5. posvetovanje vzhodnoalpskih narodopiscev. Prepeval jim je Koroški oktet, plesala pa ravenska folklor. Oket je zorel naprej in postajal vedno bolj priljubljen. V Mariboru je bil v Unionski dvorani 3. julija 1968 slavnostni koncert, na

katerega so povabili tudi Koroški oktet, ki se je Štajercem predstavil z osmimi pesmimi.

Leta 1971 je oktet še vedno vodil Jože Leskovar, člani pa so bili: Lojze Fink, Viktor Čeh, Tone Ivartnik, Ivan Grögl, Peter Grögl, Alojz Kotnik, Milan Tušek in Alojz Winkler. Svojo desetletnico so oktetovci proslavili skupaj s petletnico Ljutomerskega okteta in desetletnico Šaleškega okteta. Tako so priredili kar tri jubilejne koncerte: 5. februarja 1971 v Ljutomeru, 5. marca na Ravnah na Koroškem in 13. marca 1971 v Šoštanju. Ob njihovi desetletnici je Zveza kulturno-prosvetnih organizacij Slovenije odlikovala vse člane ravenskega okteta z Gallusovimi značkami in podelila priznanje tudi umetniškemu vodju Jožetu Leskovarju.

Desetletnica, kronana s priznanji in uspehom, je Koroškemu oktetu še utrdila voljo do vztrajnega dela, ki se mu je zavezal iz ljubezni do slovenske narodne, revolucionarne in umetne pesmi. Že junija 1972, ko se je v Sloveniji spočela nova kulturna prireditev "Srečanje slovenskih oktetov" v Šentjernejem na Dolenjskem, so se je oktetovci udeležili in na njej redno sodelovali. Peli so tudi skoraj na vseh prireditvah v kraju in v dolini - tudi na pogrebih - in si vztrajno utirali nove in nove poti do src ljubiteljev njihovega petja.

Avgusta 1973 so se na grobu poslovili od svojega prvega umetniškega vodja Viktorja Krivca. Oktobra 1973 so nastopili pri svečanem odkritju prenovljenega spomenika hotuljskim žrtvam pod lipami v Kotljah. Novembra 1973 so zapeli tudi na srečanju ob 75-letnici našega prvega kulturnika dr. Franca Sušnika v Studijski knjižnici na Ravnah. Peli so v Likovnem salonu v ravenskem gradu na otvoritvah likovnih razstav. In še je bilo nastopov, ki bi bili vredni omembe.

Leta 1974 se je od okteta poslovil umetniški vodja Jože Leskovar in na njegovo mesto je stopil Tone Ivartnik, ki je bil pevec v oktetu vse od njegove ustanovitve. Leto so pričeli z nastopom na Prešernovi proslavi ob slovenskem kulturnem prazniku in februarja imeli samostojni koncert v Slovenski Bistrici. Tako kot vsako leto so peli na reviji "Od Pliberka do Traberka" in se 14. februarja na grobu v rodnem Šentanelu poslovili od zvestega obujevalca koroških ljudskih pesmi - profesorja Luka Kramolca. Marca 1974 so se predstavili Prlekem in Ljutomeru in s svojo pesmijo odprli razstavo naših železarjev - slikarjev amaterjev.

Koroški oktet je 7. septembra 1975 zapel v Ljutomeru ob desetletnici Ljutomerskega okteta, 11. septembra 1975 pa je bil na Ravnah slavnostni koncert ob 25-letnici delavskega samoupravljanja v ravenski železarni. Oktet je nastopil skupaj z Oktetom TRO, moškim pevskim zborom Vres in moškim pevskim zborom Fužinar. Do konca tega leta so oktetovci nastopili še na številnih prireditvah v kraju in dolini in 27. oktobra 1975 peli tudi na sprejemu pisateljev iz Senegala, Kube, Cipra, Indije in Alžira v Študijski knjižnici na ravanskem gradu. 26. novembra 1975 so sodelovali na otvoritvi razstave V svobodi rast doline (1945 - 1975), 29. novembra pa so imeli samostojen koncert v Radljah ob Dravi.

Tudi leta 1976 so nastopali največ v Mežiški dolini. 8. januarja so nastopili na otvoritvi razstave del Miha Maleša v Likovnem salonu, 18. februarja na Prežihovi proslavi v Titovem domu na Ravnah. Kot vsako leto so se tudi tokrat udeležili pevskega srečanja "Od Pliberka do Traberka" in 7. junija 1976 sprejeli udeležence "Vlaka prijateljstva" iz Srbije. 19. junija 1976 so nastopili v sestavi združenih zborov na proslavi ob obletnici kongresov SKOJ v Kefrovem mlinu. Proslava je bila na dvorišču ravanskega gradu.

V obdobju 1976/77 je prišlo do prve krize v Koroškem oktetu. Nekateri člani so prenehali nastopati, zato je oktetovo delo za nekaj časa zamrlo, dokler se niso preostali pevci dogovorili, da mora oktet živeti naprej. Uspelo jim je in že v sezoni 1978/79 so spet razveseljevali pevska srca na Koroškem. Sedaj so peli v takšni zasedbi: Zvonko Erjavec, Stanko Gorenšek, Mirko Gerdej, Jože Plohl, Lojze Fink, Mirko Rožej, Roman Pogladič in Florjan Hovnik. Najbolj plodna za to generacijo je bila sezona 1978/79. 9. oktobra so zapeli v Titovem domu ob srečanju gledaliških skupin Slovenskih železarn; 13. oktobra so se predstavili kulturnim animatorjem Slovenskih železarn in še istega dne v ravenski Nami nastopili ob sklepu tekmovanja mladih kovačev iz vse Jugoslavije, 15. oktobra 1978 so zapeli na Navrškem vrhu ob krajevnem prazniku Raven na Koroškem in 20. oktobra v Pionirskem domu v Ljubljani ob 25-letnici Kluba koroških študentov v Ljubljani. 28. oktobra 1978 je Koroški oktet s koncertom koroških pesmi proslavil obletnico hotuljskega tabora v Kotljah. Za sklep leta so 13. novembra 1978 v Koroški osrednji knjižnici na Ravnah zapeli šopek koroških ljudskih pesmi ob 80-letnici dr. Franca Sušnika.

Tudi leto 1979 je bilo za oktet plodno in uspešno. 26. maja 1979 so imeli v Šentanelu skupaj z ravenskim mešanim pevskim zborom, ki ga je prav tako vodil Tone Ivartnik, celovečerni koncert. Nastopili so tudi na številnih drugih prireditvah v dolini in velikokrat zapeli v zadnje slovo na pogrebnih. Od 7. do 10. septembra 1979 so gostovali v Makedoniji. V Probištipu so se predstavili s tremi celovečernimi koncerti. Od 23. do 27. novembra 1979 so gostovali na Švedskem. Prvi koncert so priredili za Slovensko kulturno društvo Lipa v Landskroni, drugega za Slovensko kulturno društvo Ivan Cankar v Halmstadu, tretjega pa za Slovensko kulturno društvo France Prešeren v Göteborgu.

Tudi v letu 1980 je oktet živahno deloval. Že 2. februarja so zapeli Mariji Kuhar - Prežihinji za 80-letnico, 8. februarja 1980 so nastopili na svečani seji občinske kulturne skupnosti; zvečer istega dne pa so imeli celovečerni koncert ob slovenskem kulturnem prazniku skupaj z ravenskim mešanim pevskim zborom; oba je vodil umetniški vodja Tone Ivartnik. 10. in 22. februarja 1980 so opravili tonsko in video snemanje za RTV Ljubljana, 27. februarja pa so se s celovečernim koncertom predstavili študentom v Študentskem naselju v Rožni dolini v Ljubljani. V Novem mestu so 27. junija 1980 bili na srečanju slovenskih oktetov in tudi na sklepnem srečanju oktetov, ki je bilo 28. junija v Šentjerneju. Prireditve "Iščemo zvestega bralca" v Črni na Koroškem so popestrili 14. novembra 1980 s svojim koncertom in leto sklenili 27. novembra 1980 z nastopom na otvoritvi razstave "360 let železarstva v Mežiški dolini in 30 let samoupravljanja v Železarni Ravne".

In spet se je zaokrožilo desetletje. Koroški oktet je vadal in nastopal naprej. Ker so se časi zaostri, je pel več doma, v

Mežiški dolini in koroški krajini, vsako leto pa se je udeleževal tudi vseh tradicionalnih pevskih prireditev v slovenskem kulturnem prostoru, torej tudi srečanja oktetov v Šentjerneju. V tem obdobju so bili pevci okteta Zvonko Erjavec, Mirko Rožej, Marjan Dirntiš, Mirko Papertnik, Mirko Gerdej, Jože Plohl, Florjan Hovnik in Edo Osojnik, umetniški vodja pa še vedno Tone Ivartnik. Dokaz njihove velike priljubljenosti je izredna zlata Prežihova plaketa, ki jim jo je 10. 2. 1989 kot najvišje občinsko kulturno priznanje dodelila občinska kulturna skupnost za njihovo pomenljivo in obsežno kulturno dejavnost.

V letu 1991 je spet nastopila manjša kriza, ko sta oktet zapustila dva pevca. Izvršni odbor društva in preostali pevci so se zbrali na najnem izrednem sestanku in se spet odločali: oktet : da! oktet : ne! Spet je zmagala ljubezen do petja.

Ker na advicijo ni bilo pravega odziva, so se angažirali zborovodja in pevci. V kratkem času so pridobili dva nova člana in z lastnimi prizadevanji pripomogli k temu, da je oktet spet lahko nastopal. Nastopi zadnjih nekaj let so tistim, ki jim je oktetovo petje pri srcu, še zelo blizu, zato jih ne bomo naštevali, prav pa je, da pred sklepom zapišemo, kje zunaj meja Republike Slovenije so pevci Koroškega okteta v teh petintridesetih letih bili:

SRBIJA: Čačak, Trstenik, Arilja, Guča, Kraljevo, Arandelovac, Oplenac na Topoli.

MAKEDONIJA: Probištip, Tetovo, Berovo.

AVSTRIJA: Pliberk, Šmihel, Dobrla vas, Celovec, Glogasnica, Vogrče.

ČESKOSLOVAŠKA: Brno, Bistrica, Ždar, Mežižiči, Novo Mesto, Praga, Krilovo, Studeni, Plzen.

ŠVEDSKA: Landskrona, Göteborg, Halmstad.

V Koroškem oktetu so precej časa peli tudi Karel Vugrinec, Fridi Germadnik in Alojz Gologranc, krajše obdobje pa Karli Pogorevčnik, Franc Ošlovnik, Marjan Maher, Franjo Večko, Marjan Berložnik, Andrej Kokalj, Slavko Kobal in Franc Keček.

Tehniški vodji okteta so v petintridesetih letih bili: Franc Košak, Jože Šater, Anton Godec, Angelca Močnik, Lovrenc Mačič, Mirko Česlovnik in Ivan Zabev.

V letu 1995 sestavljajo Koroški oktet Ravne na Koroškem pevci: Zvonko Erjavec, Slavko Pangerc, Marjan Dirntiš, Mirko Gerdej, Jože Petrič, Jože Plohl, Florjan Hovnik in Edo Osojnik. **Umetniški vodja okteta je že dvajset let še vedno neutrudni idealist Tone Ivartnik.**

Petintrideset let uspešne dejavnosti je dalo vsem generacijam pevcev Koroškega okteta dragocene izkušnje in poglobljeno pevsko znanje. Stkale so se prijateljske vezi s številnimi slovenskimi in tujimi oktetami in z drugimi pevskimi zbori, ki so jih vabili na gostovanja in jim vračali obiske. **Ob 35-letnici okteta so se vse generacije pevcev predstavile občinstvu 7. februarja 1995 v ravanskem kulturnem domu s celovečernim koncertom, ki ga je domače kulturno društvo "Prežihov Voranc" posvetilo slovenskemu kulturnemu prazniku. Umetniška vodja sta bila Jože Leskovar in Tone Ivartnik, vezno besedilo pa je oblikoval in predstavil Mitja Šipek.**

Tudi sedanja dejavnost naj bo ravanskemu Koroškem oktetu spodbudno vodilo, da bi še leta pel dejavno in plodno in tako nadaljeval kulturno izročilo, ki ga je začela že prva generacija: vztrajati na dobro začrtani, zahtevni in sveži programske usmeritvi. S takim motom bo tudi njegov naslednji, štiridesetletni jubilej zaokrožen bogato in pristno!

Viri in literatura:

1. Fond KUD Prežihov Voranc Ravne na Koroškem (1959 - 1970), Koroški muzej Ravne na Koroškem
2. 35 let KUD Prežihov Voranc, Ravne na Koroškem, 1981
3. Arhiv Zveze kulturnih organizacij Ravne na Koroškem
4. Podatki članov okteta

STONE IVARTNIK

Pesem v dar narodu

**Pesem je drevo, ki korenini v narodu.
Če narod sebe zataji - pesem obnemi.
Narod, ki mu je pesem srce, nikoli ne umre.**

Mojca Potočnik

Sodobniki težko presodimo, kdo med nami je storil več za narod, za skupnost, vrstnikom in sokranom pa to sploh neradi priznamo, saj so že v starih časih vedeli, da nihče ne postane prerok v svojem kraju. Toda če se kdo vse življenje ukvarja s petjem, s pesmijo, se ne moremo zmotiti, če mu ob življenjskem jubileju namenimo nekaj besed.

Toneta Ivartnika - 7. januarja 1995 je dopolnil 60 let - spremlja pesem od zibel dalje. Mati mu je podarila to doto, ki jo je z vsem srcem sprejel in ohranil, da z njo plemeniti sebe in druge. Svoj glas je začel mojstriti v Osjandrovem mlinu ob Hotuljščici za Javornikom, kjer so v njihovi družini ob večerih redno molili in - peli.

Kmalu po vojni se je, skupaj s prijateljem Mirkom Petračem, navdušil za igranje na instrument. Šel je v glasbeno šolo in leta 1947 je že začel igrati flavto pri ravnem pihalnem orkestru. Jožko Herman mu ni bil le dirigent in glasbeni učitelj, temveč tudi vzgojitelj, ki ga je navajal na red in natančnost pri pisanju not. Ničkoliko notnih zapisov je tedaj in v poznejših letih ustvarila njegova roka - cele

zbirke!

Tone je igral flavto v orkestru do leta 1955, z njo je nastopal tudi v gimnazijskem orkestru. Toda v gimnaziji ga je znova začela vabiti pesem. V letih 1952 do 1954 je pel s Krpači v oktetu, iz katerega je pozneje v Ljubljani nastal Koroški akademski oktet. V njem je pel v svojih "ljubljanjskih" letih, ko pa se je kot telovadnik učitelj vrnil na Ravne, je ustanovil kvartet, ki je pred 35 leti prerasel v Koroški oktet. Njegov sonorni glas je odmeval v njem do leta 1974, ko je za Viktorjem Krivcem, Jožetom Petrunom in Jožetom Leskovarjem postal njegov umetniški vodja. Z njim je prevzel zastavo koroškega oktetovstva.

Svojo službeno pot je začel kot pedagog. Leta 1959 je postal učitelj telovadbe na ravnem osnovni šoli. Že tedaj je od telovadbe uhajal h glasbi, in kaj kmalu je osnoval mladinski zbor in še fantovski oktet. Po vrnitvi od vojakov je dobil službo na ravnem gimnaziji. Kakšna osebnost je bil, da je lahko poučeval tako raznovrstne predmete, kot so glasba, predvojaška vzgoja in telovadba? Njegovi dijaki vedo povedati, da so se njegove značajske lastnosti - mehka koroške duše, smisel za red, estetski čut in dinamičnost misli in gibanja - dopolnjevale pri vseh predmetih. Ni mu bilo težko zvabiti deklet in fantov v pevski zbor, ki je kmalu postal "pušeljc" ravnem gimnazije; telovadne ure so bile pri njem kakor pesem - brez prisile, pa vendar polne gibanja in brez dijakov, ki se jim "ne ljubi"; pri predvojaški se je pri njem dalo tudi "šmuglati" in pri obvezovanju nihče ni trepetal kakor pri njegovem nasledniku.

Kakor ga je pedagoško delo privlačilo, se je zaradi težavnih razmer v šolstvu vendarle odločil za drug poklic. Leta 1976 je odšel na občino, na vojaški odsek.

Tedaj je še vodil mešani pevski zbor Prežihov Voranc, ki je v desetletju 1974 - 1984 dajal Ravnem svojevrsten, živahen, mehak kulturni utrip. Komur je kaj do kulture, je žal, da se je zbor s takim glasovnim potencialom razšel, toda odgovorni za kulturo niso trenili z očesom, tudi potem ne, ko je

razpadel še moški zbor Fužinar in ko so zamrle vse dejavnosti ravnem kulturnega društva, razen okteta in harmonikarjev.

Zborovodju Ivartniku ni bilo vseeno, toda tolažbo in zadoščenje si je že prej našel drugje, kjer znajo kulturo - in še posebej zborovsko pesem - bolj ceniti. Leta 1980 je postal dirigent mešanega pevskega zbora Podjuna v Pliberku. Čeprav je, kot je dejal, potreboval pet let, da je pri nekaterih pevcih preobrnil lestvico vrednot:

1. da se Slovenci pokažejo kot Slovenci

2. da se razvedrijo

3. da (lepo) pojejo

v nekoliko drugačen vrstni red, kjer je prvi namen in smisel zbora kakovostno petje, je v poldrugem desetletju potešil svojo glasbeniško slo in izpolnil marsikatero zborovodsko ambicijo.

Čeprav je veliko potoval po Evropi, tako z ravnem Koroškim oktetom kot z učiteljskim zborom Emil Adamič, pri katerem je pel v letih 1963 - 1987, se kot najbolj resničen ambasador slovenske pesmi počuti, ko poje na koncertnih odrih evropskih držav njegova Podjuna. Ko doživi topel sprejem in buren aplavz ta zbor, ne glede na to, ali poje Nemcem, Čehom ali Slovencem v matični domovini ali na avstrijskem Koroškem, ve, da je to nagrada za njegovo zavzeto, ljubezni polno delo. In je srečen, ko vidi, da je svojim Korošcem in slovenskemu narodu veliko dal. Veliko od bogastva, ki mu ga je v zibel položila mati.

85. OBLETNICA PIHALNEGA ORKESTRA PREVALJE

Barbara Gašper

"Prijatelji ne živijo samo v harmoniji,
kot pravijo nekateri,
temveč v melodiji."

(Thoreau)

V decembru 1994 je praznoval svoj visoki jubilej Pihalni orkester Prevalje. Kar 85 let je že dopolnil. Prvi koraki segajo v leto 1909, ko so Lešani pod taktirko pisarja Vizerja prvič skupaj zaigrali. Tu so zametki današnjega Pihalnega orkestra Prevalje. Vizerjevo delo je do leta 1941 nadaljeval Rogačnik, ki je tudi skrbel za osnovno glasbeno izobrazbo. Po osvoboditvi je pred orkester stopil Ivan Galinec in godbo z vso predanostjo vodil. Galinečovo mesto je nato prevzel Julijan Burdzi. Orkester je uspešno nastopal na raznih otvoritvah, paradah, srečanjih in tekmovanjih, ter postal nepogrešljiv na krajevnih kulturnih prireditvah. Februarja 1976 je vzel taktirko v svoje roke Ivan Gradišek in godbenike uspešno vodil po koncertnih odrih.

Mladih in nadobudnih glasbenikov godbi ni manjkalo, manjkal pa je, kot že velikokrat prej, dirigent. Za kratek čas je na pomoč priskočil Marijan Golob, za njim pa je dirigentsko palico ponovno sprejel Julijan Burdzi. Od srede 80. let se je število mladih članov iz leta v leto povečevalo in orkester se je občutno pomladil. Danes šteje 45 članov, povprečna starost pa je 30 let.

V sezoni 1985/86 je dobil pihalni orkester novega mojstra. Dirigirati je začel domačin Marko Kavtičnik, ki je takrat še študiral na Akademiji za glasbo v Ljubljani.

"Leški knapi" so se kalili iz leta v leto in pridobivali tako na številu kot tudi na kvaliteti. Dokaz za velik napredek sta zlata plaketa in najvišja ocena za korakanje na tekmovanju pihalnih orkestrrov 29. maja 1988 v Ormožu v III. težavnostni skupini.

Marko zaradi časovne stiske ni zmozel opravljati še funkcije dirigenta in septembra 1992 je vodstvo prevzel Peter Jevšnikar. Peter je študent trobente na Akademiji za glasbo v Ljubljani in član Simfoničnega orkestra RTV

Slovenija, na Prevaljah pa igra že vrsto let.

Tako smo s skupnimi močmi pripeljali orkester v 85. leto. Za to priložnost smo pripravili almanah s kratkim opisom zgodovine godbe in naših dejavnosti in priredili slavnostni koncert.

Na ta težko pričakovani večer smo se pridno pripravljali in bili za trud tudi poplačani. Poslušalce smo v sicer hladni dvorani grelji s skladbami naših mojstrov: Adamiča, Bučarja in Štrucla, pa tudi tuji skladatelji: Cerfontaine, Studnitzky, Haenni, Phillips in Bernstein niso manjkali.

V polni dvorani sta nas s svojo navzočnostjo počastila tudi gospod Gregor Klančnik in gospa Ivica Klančnik. Njej in podjetju Noži se zahvaljujemo za finančno pomoč, ravno tako tudi gospodu Zvonetu Božiču in podjetju Gradis. Hvala tudi sokulturnikom, pihalnim orkestrom Krško, Ravne in Slovenj Gradec ter pevskeemu zboru Vres za čestitke in lepe želje ob jubileju.

Praznični večer je minil v vzdušju, ki se ga bomo še dolgo spominjali. Zahvala gre tudi naši dolgoletni prijateljici in sodelavki gospe Mojci Prašnički in gospodu Stanku Arnšku, ki sta nam s prijetnimi besedami pomagala ogreti poslušalce. Največjo pohvalo pa si zaslužijo sokrajani, ki so nas s svojim obiskom podprli in nam vlili novih moči za nadaljnje delo. Škoda le, da so imeli na isti večer koncert tudi ravenki godbeniki in smo bili tako oboji prikrajšani za en bogat glasbeni večer.

Kljub temu pa smo lahko ponosni na to, da imamo v eni občini kar dva pihalna orkestra, čeprav mora eden od njiju gostovati v športni dvorani. Ker pa smo glasbeniki veliki optimisti, upamo, da bo po naklonjenosti občinske oblasti športu - sedaj na vrsti naklonjenost kulturi.

Milan Vošank

NA POTEH MED GORAMI

Moja Potočnik

Decembru lani je pri založbi Didakta v Kranju izšla knjiga koroškega rojaka, alpinista Milana Vošanka Na poteh med gorami. V njej so objavljeni zapisi s številnih poti po domačih in tujih gorah, opisi plezalskih vzponov in doživetij ob njih ter nekaj utrinkov s pohodov v naravo in spominov na otroštvo.

"Zgodba" se začne v domačih, koroških gorah - na Raduhi, Peci, Uršlji gori in Olševi - ki so Vošanku predstavljale malo in osnovno šolo alpinizma in planinskega tovarštva. Na Uršljo se je izpred rojstne domačije na Brdinjah oziral že iz zibelke in v steni Šmohorice je doživel svoj plezalni krst, v Raduhi je doživljal slast prvih prvenstvenih vzponov. Peca ga je s svojim kraljem Matjažem potrjevala v njegovem koroštvu, na grebenih Olševe je iskal in najdeval odgovore na vprašanja o smislu življenja.

Sledijo doživetja v evropskih gorah: na Velikem Kleku, Mont Blancu, v stenah francoskih in švicarskih Alp.

Osrednji del knjige je avtor namenil domačim goram - Julijcem in Kamniškim Alpam, pa Krasu, Gorskem Kotarju in Velebitu. Največ je zapisov iz kraljestva slovenskih gornikov - triglavskega pogorja in severne triglavske stene, kjer se je dokončno potrdil kot plezalec in alpinist.

Knjiga se "izteče" na družinskih izletih v okolico Cerkniškega jezera, kjer Vošank zdaj živi, na smučarskih in kolesarskih turah ter v spominih na dom, mater in očeta, ki sta ga učila živeti v naravi in z njo.

življenja in smrti. To so njegova vprašanja in odgovori, toda s knjigo je pokazal pot tudi svojim bralcem. Morda več kot z neposrednimi življenjskimi vprašanji in odgovori jim je dal z živimi, barvitimi opisi narave, predvsem gorskega sveta. Čeprav se doživljanja narave ni mogoče naučiti, mu bo z njimi mogoče le uspelo komu odpreti oči in srce za lepoto stvarstva. Morda bo kdo ob knjigi zaslutil, kako pomembni sta prijateljstvo in zvestoba in kako pomembno je, da za nekaj ali nekoga živiš. Če imaš to, ne potrebuješ umetne omame, ki vodi samo v uničenje in propad.

Zanj so gore dovolj, (skoraj) vse. So del njega in on je del njih. Z njimi je rasel in dozorel v moža in očeta. Zanj so pot, na katero želi uvesti tudi svoji hčerki, ljubljani bitji. Zanj je to pot veselja - kaj storiti, da bodo tudi zanju? Kajti gorski svet je lepši od dolinskega, zato so ljudje v njem boljši. Gorski svet je trši, krutejši, zato te prijatelj v njem nikoli ne pusti na cedilu.

AVTOR IN KNJIGA

Milan Vošank je kmečki sin, doma z Brdinj nad Ravnami. Rodil se je leta 1954. Po osnovni šoli se je izučil za kalilca, nato je na Pedagoški akademiji v Ljubljani študiral zgodovino, knjižničarstvo in likovno vzgojo. Slednjo poučuje na osnovni šoli v Cerknici, kjer si je ustvaril dom in družino.

V gore je začel hoditi že kot osnovnošolec, plezati je začel nekoliko pozneje, ko je postal član ravenskega alpinističnega odseka. Opravil je nad 400 plezalnih vzponov v domačih in tujih gorah, od Karavank, Julijcev, Kamniških Alp, Gorskega Kotarja in Velebita do italijanskih Dolomitov, Visokih Tur, francoskih, švicarskih Alp do Pirenejev. Čeprav je opustil vrhunski alpinizem, še vedno veliko hodi v gore, ukvarja se s turnim smučanjem, smučarskim tekom in kolesarstvom.

Njegove planinske poti že vse od začetka spremlja beležnica; vanjo si sproti zapisuje vtise, misli, vprašanja in podatke - ti drobni zapiski so mu bili ogrodje za knjigo. Enako kot piše, rad tudi slika. Knjiga, ki je pred nami, je opremljena z reprodukcijami njegovih slik - olj in pastelov.

Knjiga Na poteh med gorami ni roman, ni zbirka novel ali črtic, ni veliko literarno delo. Je le zbir preprostih zapisov iz življenja gornika, njegovih razmišljanj, vprašanj in odgovorov, ki ob silnih doživetjih v gorah dobivajo en sam, velik, dokončen odgovor: DA - ŽIVLJENJU.

Zato je to lepa knjiga.

V GORE HODIM, KER SO

Knjigo Na poteh med gorami najdemo na policah s planinsko literaturo. V roke jemali in brali jo bodo tisti, ki imajo radi naravo in gorski svet. Kaj bodo v nji iskali in kaj našli, kaj jim avtor ponuja z njo?

Korošce, Vošankove rojake, bo najprej zanimalo, kaj je takega doživljal eden izmed njih, da se mu je zdelo vredno zapisati, kako je to opisal in kaj jim želi s knjigo povedati.

Bralci Koroškega fužinarja se še spominjajo njegovih zapisov, ki jih je v našem glasilu objavljaval v 70. in 80. letih. Bili so to živji, napeti, včasih kar srhljivi opisi alpinističnih dejanj, ki so se končevala srečno (kako bi se mogla drugače!), s stiskom roke prijatelju, ki mu je k zmagoslavju in uspehu pomagal.

Ta in poznejša doživetja v gorah so podlaga Vošankovim pripovedim in izpovedim, zbranim v tej knjigi. Prekrita so s patino časovne oddaljenosti, često strnjena, opremljena s komentarjem ali z nadihom otožnosti, ker je vse to minilo. Bralec čuti, da gre za dogodke iz preteklosti, za nize spominov, ki avtorju pomagajo živeti danes, jutri pa bodo (morda) tudi drugim. Knjiga ni več napeto branje o gorniških doživetjih (mestoma je tudi to), temveč izhodišče za razmišljanje o gorah, alpinizmu, naravi in življenju. O vsem tem se avtor sprašuje v nji. Na marsikatero vprašanje so mu dale odgovor gore, na marsikatero si je mogel odgovoriti sam, potem ko je skupno s prijatelji stopal po ločnicah

RAZVOJ SLOVENSKE ETNOLOGIJE

od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj

Karla Oder

Namen tega prispevka ni predstavitev razvoja slovenske etnologije, bralce Koroškega fužinarja želim le z nekaterimi podatki iz razvoja stroke opozoriti na kongres, ki ga oktobra 1995 pod tem naslovom pripravlja Slovensko etnološko društvo. Kongres je posvečen Štreklju, Murku in sodobnim etnološkim prizadevanjem. Letos namreč mineva sto let od izida prve knjige Slovenske narodne pesmi, ki jih je zbral Karel Štreklj¹, slavist in narodopisec. Istega leta je Matija Murko², slavist in svetovno priznani raziskovalec južnoslovanske ljudske epike, Slovencem predstavil narodopisni program. Omenjena avtorja sodita med začetnike slovenskih etnoloških znanstvenih prizadevanj, saj sta kot znanstvenika, oba profesorja, sistematično zbirala gradivo. Pri delu sta upoštevala strokovna navodila, znanstveno natančnost in kritičnost. Etnologija je znanstvena disciplina, ki se ukvarja z raziskovanjem vsakdanjega načina življenja in ljudske kulture. Povezana je s pojmi etnos, narod in ljudski. Raziskovanje je vezano na določen narod, vendar pri tem ni mogoče prezreti splošnega razvoja v svetu in sosednjih na-

Posledice gospodarskega razvoja so vidne tudi v spremembi načina življenja. Zagotavljanje eksistence ni več v prvi vrsti odvisno od obdelovanja zemlje, temveč od zaslужka, pridobljenega z delom v tovarni ali drugje. Drugačne delovne razmere zahtevajo tudi drugačno razporeditev časa za različna področja posameznikovega delovanja in uveljavljanja.

Ljudsko kulturo označuje tradicija, torej prenašanje določenih vzorcev obnašanja posameznika ali skupine prek generacij. Razvoj industrije je v življenje ljudi vnesel številne spremembe, ki niso imele nič skupnega s tradicijo. Za varuha tradicije se je v obdobju pred drugo svetovno vojno, zlasti v industrijskih središčih, štela Cerkev.

Vpliv Cerkev na ohranjanje tradicije se tudi danes kaže zlasti v šegah in navadah tako življenjskega kot letnega cikla. Šege, povezane z delom, zlasti kmečkim, so se ohranile, dokler se ni spremenil delovni oziroma tehnični proces dela. Vprašanje ohranjanja tradicije je veliko kompleksnejše in zahteva vsestransko osvetlitev, kar pa ni namen tega prispevka.

Splošne družbene razmere so vplivale tako na predmet raziskav kot na njihovo metodološko usmeritev. Tako je skoraj vso prvo polovico 19. stoletja tudi v etnološki stroki vidna romantična usmeritev, ko so v ljudski pesmi iskali dokaze narodove samobitnosti. V drugi polovici 19. stoletja je zbiranje ljudskega gradiva, predvsem ljudskega duhovnega izročila, postalo nacionalnega pomena. Z narodnim blagom so skušali ohraniti spomin na mitično obdobje narodove preteklosti.

Matija Murko je v "Naukih za Slovence" leta 1895 poudaril potrebo po raziskovanju sodobnosti in tudi materialne kulture. Prva dela na tem področju so bila narejena že konec 17. stoletja, ko je J. V. Valvazor načrtno in sistematično popisal šege, in navade, nošo, vraže in druge zanimivosti Slovencev³. Nekaj več kot sto let za njim je Baltazar Hacquet izdal obsežno delo o načinu življenja in družbenih razmerah ljudstev, ki so v monarhiji predstavljala tretjino prebivalstva.⁴

V obdobju med obema vojnoma so slovenski etnologi začeli raziskovati tudi materialno kulturo: slovenske kmečke hiše, slovenske noše in posliskano pohištvo. Bil pa je to tudi čas profesionalizacije stroke oziroma nastanka etnoloških institucij. V tem času so ustanovili Slovenski etnografski muzej v Ljubljani (leta 1919), Folklorni inštitut Glasbene matice v Ljubljani (leta 1934) in dobili stolico za etnologijo na univerzi v Ljubljani (1924, profesorsko mesto zasedeno šele leta 1940). Že leta 1904 je zgodovinsko društvo Maribor začelo izdajati Časopis za zgodovino in narodopisje. Leta 1926 je v Ljubljani pričel izhajati Etnolog. Med drugo svetovno vojno je izšel prvi pregled razvoja slovenske etnologije v Narodopisju Slovencev⁵. Dve leti po končani vojni so ustanovili Inštitut za slovensko narodopisje pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, ki od leta 1972 izdaja strokovno publikacijo Traditiones. Slovenski etnografski muzej je leta 1948 pričel izdajati glasilo Slovenski etnograf, ki so ga leta 1992 spet preimenovali v Etnologa. Večina slovenskih etnologov je od leta 1975 povezana v Slovenskem etnološkem društvu.

Pri raziskovalnem delu uporabljajo etnologi različne metode dela, najpogosteje pa pridobivajo podatke s terenskimi delom, z opazovanjem, s pogovori in intervjuji. Posamezni raziskovalci raziskujejo način življenja v različnih obdobjih, pri tem pa se ne zanimajo samo za življenje "nekoč", temveč tudi za "danes". Gradivo, ki ga pri

Dr. Franc
Kotnik
(1882-1955),
slavist in
etnolog,
doma
z Dobrij.

(Original hrani
Koroški muzej
Ravne na
Koroškem.)

rodov. Tako se pri ljudski kulturi kot načinu življenja pojavljajo medsebojni vplivi in prehajanje kulturnih elementov.

Pojem ljudske kulture je vezan na kmečko prebivalstvo, ki je v predindustrijski dobi predstavljalo večino populacije. Z razvojem industrije pa je tudi v etnologiji prišlo, zlasti po drugi svetovni vojni, do sprememb. Tako se danes etnologi ne ukvarjajo samo z raziskovanjem kmečkega gospodarstva, šeg in navad kmečkega prebivalstva in sploh kulturnih sestavin, povezanih s to družbeno skupino. Dobršen del etnoloških raziskav zajema neagrarne družbene skupine in prebivalce urbanih naselij. Zanimanje za način življenja v mestih je povezano s spoznavanjem različnih gospodarskih, socialnih in družbenih skupin. Urbanizacija 19. in 20. stoletja je namreč povezana z razvojem industrije, z njo pa nastanek in razvoj drugih gospodarskih panog.

raziskavah uporabljajo, je različno: ustne informacije, pisni in slikovni viri. Med zadnjimi so še posebej dragocene fotografije, ki skrivajo številne informacije.

ETNOLOŠKO RAZISKOVANJE MEŽIŠKE DOLINE

Med prvimi je o Mežiški dolini pisal **dr. Franc Kotnik**, rojen leta 1882 na Dobrijah, ki je bil Murkov učenec in se je kot profesor slavistike ukvarjal z narodopisnimi temami. Pisal je o bukvnih, verskih ljudskih igrah, ljudski medicini, običajih, noši, stanovanjski kulturi in zapisal storije. Živel in služboval je v različnih krajih: Celovcu, Mariboru, Ptuj, Celju in Ljubljani. Vsebinski sklopi kažejo njegovo zanimanje za narodopisno gradivo, pri katerem se ni omejil samo na ljudsko pripovedništvo, temveč je segel tudi na področje materialne in socialne kulture. Zanj je "značilno, da je hotel zbrati čim več podatkov o slovenski ljudski kulturi in njeni zgodovini. S tem je hotel otepi pozabi vse, kar je staro, starosvetno, domače in zanimivo."⁶ Prav tako je avtor prvega sistematičnega pregleda razvoja slovenske etnologije, objavljenega v Narodopisju Slovencev I'. Letos pa mineva tudi 40 let od njegove smrti.

Še en zbiralec ljudskega gradiva, ki je živel in delal v

Dr. Franjo Baš (1899-1967), zgodovinar, etnolog in direktor Tehničnega muzeja v Bistri, je pomagal ustanoviti muzej na Ravnah na Koroškem.

(Original hrani Koroški muzej Ravne na Koroškem.)

Mežici, je imel lansko leto jubilej. Mineva namreč 100 let od rojstva **Vinka Moederndorferja**.

Kot nadučitelju mu je skupaj z občinskim svetom uspelo najti način in sredstva za gradnjo meščanske šole v Mežici. Ustvarjalno energijo je namenil tudi zbiranju narodopisnega gradiva. S pomočjo učencev je zbiral gradivo o šegah, o praznikih in praznovanju, o ljudski medicini itd. Med objavljenimi deli je etnološko najobsežnejše Verovanja, uvere in običaji Slovencev.⁸

Na Ravnne je kot direktor Tehničnega muzeja v Bistri prihajal zgodovinar in etnolog **dr. Franjo Baš**, ki je sodeloval pri postavitvi stalnih zbirk Koroškega muzeja na Ravnah.

Po drugi svetovni vojni so v krajih Strojna, Jamnica, Dobrije, Topla, Koprivna s pomočjo vprašalnic zbirali gradivo za Etnološki atlas. V posamičnih krajih občine so predvsem v 50-ih in 60-ih letih raziskovali člani Inštituta za slovensko narodopisje pri SAZU. Študentje etnologije Filozofske fakultete iz Ljubljane so leta 1971 v Topli, Koprivni in Javorju raziskovali družino in družinsko življenje. Nekaj gradiva o stavbarstvu in notranji oprepi s tega območja hrani Slovenski etnografski muzej, različno gradivo pa še

Vinko Moederndorfer (1894-1958) je v obdobju med obema vojnama služboval v Mežici.

(Original hrani Koroški muzej Ravne na Koroškem.)

Pokrajinski muzej Maribor in Pokrajinski arhiv Maribor.

Gotovo je Črnjanom in Strojancem najbolj znana etnologinja dr. Marija Makarovič, ki je v letih od 1975 do 1986 raziskovala način življenja v teh dveh krajih.⁹ O skupnih delovnih običajih je v zborniku Med Peco in Pohorjem pisal Peter Ficko¹⁰. Šege in življenje družin v Mežiški dolini je kot študent raziskoval Milan Vogel, doma z Loma.

V 80. letih so študij etnologije končale: Sonja Rus-Kogej, zaposlena v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani, Liljana Suhodolčan in Karla Oder, zaposleni v Koroškem muzeju na Ravnah, in Brigita Rapuc, ki dela v Koroškem pokrajinskem muzeju v Slovenj Gradcu.

Z vprašanjem varovanja etnološke dediščine s področja arhitekture se ukvarja Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor, ki je med etnološke spomenike v Mežiški dolini uvrstil tudi Janeževo domačijo na Strojni¹¹. Etnologinji Jelko Skalicky in Liljano Medved pa poznajo še drugi lastniki etnoloških kulturnih spomenikov.

Etnologija je torej veda, ki je ne zanimajo samo veliki dogodki, temveč na videz nepomembni in obrobni dogodki, vsakdanje življenje.

Življenje ljudi iz Mežiške doline je predstavljeno v različnih strokovnih publikacijah in monografskih raziskavah, ki v tem besedilu niso omenjene. Poleg etnologov pa v tem prostoru živijo in zbirajo narodopisno gradivo še drugi, ki se jim zdi vredno ohraniti zanimive in dragocene mozaike podob iz življenja našim znancem.

OPOMBE

- 1 Karel Štrekelj, Slovenske narodne pesmi. 1895-1923.
- 2 Matija Murko, Narodopisna razstava češkoslovska v Pragi I. 1895. Letopis Matice Slovenske za leto 1896, str. 75-137.
- 3 Janez Vajkard Valvasor, Die Ehre des Hertzogthums Crain. Laybach-Nuernberg 1689.
- 4 Baltazar Hacquet, Abbildung und Beschreibung der suedwest- und oestlichen Wenden, Illyrier und Slawen... Leipzig 1801-1808.
- 5 France Kotnik, Pregled slovenskega narodopisja. Narodopisje Slovencev I. Ljubljana 1944, str. 21-52.
- 6 Sonja Rus-Kogej, "Donesek" Franceta Kotnika k slovenski etnologiji. Diplomsko naloga na oddelku za etnologijo, Ljubljana 1990, str. 5.
- 7 France Kotnik, Pregled slovenskega narodopisja. Narodopisje Slovencev, I, Ljubljana 1944, str. 21-52.
- 8 Vinko Moederndorfer, Verovanja, uvere in običaji Slovencev. Celje 1948.
- 9 Marija Makarovič, Strojna in Strojanci. Ljubljana 1982, in Črna in Črnjani. Črna na Koroškem 1986.
- 10 Peter Ficko, Skupni delovni običaji. Med Peco in Pohorjem. Ravne na Koroškem 1965, str. 147-171.
- 11 Po poteh ljudskega stavbarstva Slovenije. Ministrstvo za kulturo, Zavod republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine, Ljubljana 1994, 117 str., ilustr.

DOMAČA OBRT NA LEŠAH

Sprehod od spominov do tega, kar je ostalo od nekoč močno razvite domače obrti na Lešah

Rudi Mlinar

Veter je potegnil z obronkov Volinjaka in s cvetočih leskovih grmov je dvignilo oblake rumenkastega cvetnega prahu. Sneg tam okoli je bil kar rumen od tega prahu in četudi je še na debelo ležal po travnikih okoli Leš, je bilo v leški kotlini že zaslutiti pomlad.

Leše - že ime kraja ima po vsej verjetnosti tesno povezavo z leskami; v pogovornem jeziku jim starejši ljudje rečejo leščevje in od tod do imena Leše je le neznatna pot.

Še danes je na obronkih travnikov in ob potokih veliko leskovih grmov, ki jim težka ilovnata zemlja, kot je videti, ustreza. Ta grm, ki lahko zraste kar visoko in se tudi po debelini lahko meri z drevjem, pa ostaja le grm že zaradi šopasto zraslih stebel.

Vitka leskova stebela, predvsem taka brez vej in izrastlin, so primerna za leskove vitre, iz katerih se lahko splete vse mogoče ...

Leska je torej v teh krajih nadomestila vrbo in vrbovo šibje, ki ga predvsem v ravninskem delu Slovenije uporabljajo za pletenje. Pot do cene (iz leskovih viter spletena podolgovata košara z lesenim dnom in ročajem) pa je kar dolga in jo danes obvladajo le še redki posamezniki. Včasih je bila to močno razvita domača obrt, ki je skupaj z izdelavo kmetijskega prodja dajala kruh mnogim ljudem.

Moj oče je znal iz leskovih viter splesti čudovite reči. Spominjam se, kako sem mu včasih, predvsem zadnja leta, ko je teže hodil, nosil domov leskove palice. Pa ni veljala vsaka, takole centimeter do dva, tri ali že redko štiri centimetre je morala biti debela, predvsem pa je morala biti gladka, toliko daljše vitre je potem nacepil iz palice. Vse je delal ročno ... Čez koleno si je položil debelejši kos blaga, največkrat klobučevino (pri cepljenju leskovih palic kolena zelo trpijo), potem je olupil palico, ki jo je deset do petnajst cm od roba zarezal z ostrim nožičem, zarez je bila široka cm do cm in pol, potem je leskovo palico ob mestu, kjer je zarezal, na kolenu upognil, da je začetek vitre v širini zareze odstopil od palice, malo je pomagal tudi z nožičem, in če je bila palica gladka ter odsekana pravi čas (v času mirovanja), je z upogibanjem po vsej dolžini palice odcepil prvo vitro. Postopek je nadaljeval okoli cele palice krog ali dva, odvisno od debeline palice.

Tako nacepljene vitre je bilo treba še dodatno obdelati, zgladiti z nožičem ali majhnim ročnim obličem, prirezati na širino in dolžino. Tako dobljene vitre je lahko začel plesti. Ker pa vseh viter ni porabil takoj, jih je navadno zvil v kolobarje in posušene so počakale zelo dolgo. Take vitre pa je bilo treba pred uporabo namočiti v vodo, da so zopet pridobile prožnost, ki je za pletenje odločilna. Trdnost taki ceni, korpu ali košu so dala rebra, ki jih je vstavil v leseno dno (dno je bilo iz trdega suhega lesa), rebra so lahko iz debelejših delov leske ali iz kakšnega drugega primerne lesa. Okoli teh reber se potem pletejo leskove vitre.

To je zelo poenostavljen opis dela, saj je vse odvisno od spretnosti pletilca. Vsak uporablja pri delu svoj način, ki se ga je navadil ali naučil.

Oče je bil večč tudi drugega dela. Iz lesa je znal narediti grablje, vile, lotil se je izdelave škafe ... raznih igrač (majhnih preš), predvsem pa je rad pletel.

Danes na Lešah še živijo ljudje, ki to domačo obrt obvladajo, nekaj sem jih obiskal.

Izdelki Rudija Mlinarja st.

Ivan Mirkac st. izdeluje čudovite košare, cene, korpe, koše in še mnogo drugih stvari se loti. Povedal mi je, da se je vsega naučil od očeta. Že v mladih letih sta z bratom Mihom pletla košare, cene in koše, oče je izdeloval pa tudi vse ostalo, kar so pri hiši potrebovali, predvsem grablje, vile, škafe, mevtre ... cepil je šitlne (za pokrivanje streh), tesal les, vrtal lesene žlebe in še in še ...

Tovrstna dejavnost je pomagala k dodatnemu zaslužku v družini (bili so najemniki na kmetiji), saj so potem te izdelke prodali na sejmih ali po okolici, omenil je sejem na črno nedeljo na Ravnah. Z izkupičkom sta si z bratom lahko kupila obleko, ki si je drugače ne bi mogla.

Mirkac se je spomnil mnogih stvari, povezanih z izdelovanjem izdelkov iz lesa, na vprašanje pa, kako da vse to dela še danes, je povedal, da brez tega pač ne more, preveč se je navadil na to, četudi se danes finančno teh izdelkov ne splača več delati. Za izdelavo večje košare porabi skoraj teden dni, tako kot jo splete on (uporablja ozke vitre in zelo gost način pletenja).

Poleg tega pa so danes te izdelke nadomestili drugi, industrijski izdelki, ki so seveda znatno bolj poceni. Pa kljub temu ljudje še danes radi posegajo po teh izdelkih, saj so - poleg še vedno uporabne vrednosti - tudi zelo lepi, predvsem pa narejeni iz lesa, kar jim daje toplino in domačnost.

Tudi s prodajo ni težav.

So pa ti izdelki danes marsikje že okras, predvsem manjši (košarice, košiji, cence itd.), dajejo jih za darila ob praznikih (ob rojstnih dnevih, veliki noči itd.).

Skratka, ljudje znajo ceniti te izdelke, zato je kar škoda, da ta obrt izumira.

Ivan Mirkac st. je tudi že opustil mnoge stvari, ki jih je znal narediti, vztraja pač s tem, kar si ljudje trenutno želijo; kot je rekel, dela predvsem zaradi sebe in zadovoljstva, ki ga ima, ko tak izdelek konča.

Njegov sosed **Jože Pavlinec** (edini izmed teh, ki sem jih obiskal, je izučeni mizar) danes naredi mnogo stvari iz lesa, predvsem predmete, ki se potem uporabijo kot okras

v stanovanju (majhne sode, križe z bogom, lesene vaze itd.). Loti pa se tudi izdelave grabelj in drugih predmetov iz lesa. Skratka, tudi on zna narediti mnogo stvari, ali kot pravimo takim: Vse, česar se lotijo, jim grata.

Jože Pavlinec

Blizu njega stanuje **Kristl Jovan**. Po poklicu je bil pek, že od mladih let pa je zaljubljen tudi v ustvarjanje, pa naj bo to les ali beton. Pri njem sem videl majhen kozolec, pokrit s šitlji, potem prešo, kjer lahko stisnete do šest litrov soka, miniaturni posnetek gradu, izdelan iz betona, ogrodje za klopi iz betona in še mnogo stvari. Iz lipovega lesa vam izrezlja ptico, naredi kakšen drug predmet, ki si ga želite,

Kristl Jovan

skratka, pod njegovimi prsti les diha, zna mu poiskati dušo in vdahniti novo življenje. Je pravi umetnik samouk, pri njem si lahko ogledate tudi pravo zbirko lesnih gob, skratka, spleča se ga obiskati.

Njegov sosed **Adolf Peter** je velik ljubitelj ptic (tudi dolgoletni član ptičjega društva), zato ni čudno, da je izdelal že premnogo ptičjih krmilnic in valilnic, od najbolj preprostih do takih, ki so že prave majhne mojstrovine. Pri izdelavi uporablja tudi pločevino, predvsem bakreno, aluminijasto, saj jo kot upokojeni vodovodar in klepar zna uporabljati.

Včasih se je lotil tudi izdelovanja večjih izdelkov - npr. pasjih utic in zajčnikov - danes pa izdeluje le še majhne stvari. Naredil je tudi veliko svetilk, pločevinastih ohišij za

sveče na grobovih (iz bakrene pločevine), ki pa so jih sedaj nadomestila plastična ohišja.

Svoj obisk sem zaključil pri **Šrotu**, ki pa je že prenehal z izdelovanjem (predvsem je delal izdelke iz viter, ki jim je dodajal plastične trakove), zato pa sva obudila spomin na vse tiste može, ki so nekoč v kraju znali narediti mnogo stvari in se jih danes tudi po tem še spominjamo.

Grabner - mizar, **Vincenc Jurač** - vsestranski človek, ki se je lotil vsega, od popravila ur do pušk itd.

Završnik - čudovite miniaturne karbidovke (jamska luč) je znal narediti.

Miha Mirkac - tesarstvo, mizarstvo, naredil je cerkvena vrata na leških cerkvah.

Golob in Filip - izdelovanje cokol.

Srečko Brvar - slikar samouk, zbiratelj in še marsikaj drugega.

Mastek - kmetijska orodja, pletenje.

Teh ljudi je bilo še mnogo ...

Vsi ti počasi tonejo v pozabo in z leti bo tudi to, kar je še ostalo, le še spomin, kajti vsi, s katerimi sem se pogovarjal, so brez pravega naslednika, ki bi mu lahko zapustili svoje znanje. To je velika škoda, saj s tem umira del našega narodnega bogastva. Marsikaj bi se sicer dalo še popraviti, in marsikje se tega tudi že zavedajo, žal se v našem kraju tega še ne zavedamo.

Od mlajših, ki še nekaj naredi, je tu morda **Velunšek** (koš, cena).

Slikar **Beno Mandl**, tudi vsestranski zbiratelj ... morda še kdo, za katerega ne vem.

Adolf Peter

V tem zapisu nisem sodil o umetniški ali etnološki vrednosti teh izdelkov, saj za to nisem usposobljen, moje laično mišljenje pa je, da znajo ti ljudje narediti marsikaj, česar se nihče ne bi sramoval postaviti na vidno mesto v svojem domu, to vedo tudi tujci, ki so mnogo teh stvari že odpeljali čez mejo (že dobro vedo, zakaj).

Tudi nisem omenil ročnih izdelkov, ki jih izdelujejo ženske, tudi teh je še nekaj, in morebiti sem še kaj pozabil. To je navsezadnje majhen spomin na očeta, na vse njemu podobne in na vse, ki še vztrajajo v tem delu in nam s tem lepšajo naš vsakdan.

Dodatno prostovoljno zavarovanje

ZA VIŠJO RAVEN ZDRAVSTVENIH STORITEV

Nemalokrat se, ko smo postavljeni v vlogo bolnika, pritožujemo nad neprijaznostjo zdravstvenega osebja, prenatrpanostjo bolniških sob in slabo bolniško prehrano. Včasih bi si želeli uveljaviti tudi nekatere pravice, ki pa nam z obveznim zdravstvenim zavarovanjem ne pripadajo. Dodatni prostovoljni zdravstveni zavarovanji, imenovani **NADSTANDARD A** in **NADSTANDARD B**, nam omogočata ohranitev mirnih živcev in prihranek prenekaterih grenkih izkušnje.

Dodatno prostovoljno zdravstveno zavarovanje **NADSTANDARD A** vam

nudi plačilo za višjo raven storitev, pridobitev kvalitetnejših pripomočkov in zdravil in vam daje hkrati tudi možnost uveljavljanja pravic po drugačnem postopku, kakršen je določen v obveznem zdravstvenem zavarovanju. Višja raven storitev obsega:

1. bivanje v eno- ali dvoposteljni bolniški ali zdraviliški sobi s televizijskim sprejemnikom in telefonom

2. v sobi lahko z vami biva tudi eden vaših najbližjih

3. dodatno nemedicinsko nego, postrežbo in prehrano v času zdravljenja v bolnišnici ali zdravilišču

4. uveljavljanje storitev, ki izhajajo iz obveznega zavarovanja, vključno s storitvami lekarniške dejavnosti in reševalnih prevozov v času, ki ni v obveznem zavarovanju (ob delavnikih od 20. do 6. ure, ob nedeljah in praznikih)

5. tehnično zahtevnejše pripomočke ali pripomočke, izdelane iz kvalitetnejših materialov, razen zobozdravstvenih pripomočkov

6. tehnično zahtevnejše zoboprotetične nadomestke **iz boljših materialov** in fiksne ortodontske aparate ali materiale (izdelava zoboprotetičnih nadomestkov iz zlata ni vključena), **ki vam v obveznem zdravstvenem zavarovanju ne pripadajo**

7. zdravila z negativne liste, ki so vam predpisana na recept.

Prostovoljno zavarovanje **NADSTANDARD B** pa obsega zavarovanje za:

1. osnovne zdravstvene storitve zobozdravnika, zdravnika, ki ni vaš osebni zdravnik, v samoplačniški ambulanti ali v zdravstvenem zavodu, s katerim ZZZS nima sklenjene pogodbe; v zavarovanje so vključena tudi vsa registrirana zdravila, ki vam jih predpiše zdravnik, ki vas zdravi

2. ambulantno-specialistične storitve pri zdravniku v samoplačniški ambulanti brez napotnice, obisk zdravnika specialista ali zdravstvene

ustanove, s katero ZZZS nima sklenjene pogodbe; v zavarovanje so vključena tudi vsa registrirana zdravila, ki vam jih predpiše zdravnik, ki vas zdravi

3. storitve splošnega zdravnika in ambulantno-specialistične zdravstvene storitve (skupaj z zdravili) v tujini

4. uveljavljanje storitev, ki izhajajo iz obveznega zavarovanja, vključno s storitvami lekarniške dejavnosti in reševalnih prevozov v času (ob delavnikih od 20. do 6. ure, nedeljah in praznikih), ki ni v obveznem zavarovanju.

Prostovoljno zavarovanje lahko sklenete s podpisom zavarovalne police. Premijo je treba ob podpisu plačati v celoti ali vsaj njen prvi obrok, saj jo lahko odplačujete tudi z mesečnim, trimesečnim ali letnim obročnim odplačevanjem, v gotovini pri blagajnah Zavoda, s položnicami ali s trajnim nalogom prek tekočega računa. Pri obeh zavarovanjih je čakalna doba (časovno obdobje, v katerem zavarovanec še ne more uveljavljati pravice iz zavarovalne pogodbe) tri mesece, zavarovalna doba (najkrajše časovno obdobje trajanja zavarovanja) pa tri leta.

Ob sklenitvi prostovoljnega zavarovanja dobite tudi izkaznico, s katero lahko zavarovanje uveljavljate.

Zavarovancem bo Zavod pokrival razliko do polne vrednosti za storitve, ki jih zavarovanje obsega:

NADSTANDARD A v vseh točkah od 1 do 7 v višini 80 odstotkov, 20 odstotkov vrednosti storitve pa plača zavarovanec sam kot soudeležbo,

NADSTANDARD B pa v vseh točkah od 1 do 3 v višini 90 (10 odstotkov soudeležbe), v točki 4 pa v višini 80 odstotkov (20 odstotkov soudeležbe). Ob sklenitvi zavarovanja se boste lahko odločili tudi za višino letne zavarovalne vsote, to je zneska, do katerega jamči Zavod v obdobju enega zavarovalnega leta.

S tem zavarovanjem si boste zagotovili optimalno zdravstveno varnost.

Za vse podrobnejše informacije se obrnite na najbližjo enoto ZZZS ali na pooblaščenega zastopnika.

O PRIJAZNEJŠEM PRISTOPU DO ŽIVLJENJA

Mojca Prašnički

3. marca 1995 je PROSTOVOLJNO DRUŠTVO ZARJA v Titovem domu na Ravnah organiziralo in povabilo k okrogli mizi o "PRIJAZNEJŠEM PRISTOPU DO ŽIVLJENJA".

Skupaj s krajani, strokovnjaki, z ljudmi dobre volje smo iskali poti iz stisk in težav, v katerih se velikokrat znajdemo, iskali smo poti iz sveta zasvojenosti.

Bo že držalo, da veliko Slovencev živi precej nezdravo, da je tako ali drugače odvisnih in zasvojenih bodisi z alkoholom, s cigareto, tableto, s hrano, s kavo ...

Različne navade so tako vpete v naš vsakdan, da marsikdo niti ne pomisli, da je zasvojen, da marsikaj uživa ali počenja na veliko ali celo preveč zaradi posebnega učinka na dušo in telo. Vse to je zasvojenost, so droge. Res so ene v naši družbi dovoljene, druge ne.

Prostovoljno društvo Zarja se je javnosti prvič predstavilo 1993. leta in zastavilo delo predvsem v boju zoper drogo. Takrat smo predstavili projekt **DROGE - OSVEŠČANJE IN ZDRAVLJENJE**, ki je bil med mladimi odmeven, prodoren, potreben in - upam - tudi uspešen.

Delovati je začel tihi telefon, namenjen mladostnikom, njihovim družinam, ljudem vseh starosti, ki se soočajo s problemi kajenja, alkoholizma in narkomanije. **Telefon s številko 23-328 je na voljo vsak četrtek med 18. in 20. uro.**

Društvo Zarja se je v letih delovanja razširilo, uradno registriralo in pripravilo precej gradiva za obveščanje in osveščanje ljudi (zloženke o delu, programih, izkušnjah, z nasveti, s spodbudami...).

Člani smo se na različne možne načine izobraževali in kot prostovoljci pridobivali izkušnje z reševanjem problemov zasvojenosti na Koroškem.

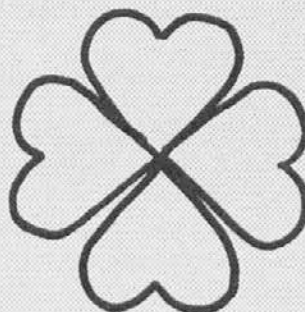
Ker pa vse stvari gredo naprej, rastejo, se širijo, širi svoje delo in program tudi Zarja.

Člani so predstavili posamezne programe:

- program **TIHEGA TELEFONA**, ki deluje naprej in pomaga ljudem v stiski

- program **DETOKSIKACIJE**, razstrupljanja,časne prostovoljne osamitve ob spremstvu, za rešitev aktualnega problema. **Le-tega smo nedavno v skupini že uspešno realizirali**

PROSTOVOLJNO DRUŠTVO
ZARJA
RAVNE NA KOROŠKEM

TELEFON 0602 23328
VSAK ČETRTEK
OD 18. DO 20. URE

PROSTOVOLJNE PRISPEVKE
LAHKO NAKAŽETE
NA ŽIRO RAČUN
51830-678-51815

- program **NIHČE NE MORE ŽIVETI SAM** - pomoč in druženje mladih z ostarelimi, osamljenimi

- kako čim bolj zdravo, ustvarjalno in prijazno organizirati preživljanje **PROSTEGA CASA** (delavnice, tabori, izleti ...)

- program **ZAGOVORNIŠTVA, ZASTOPANJA** interesov posameznika, vzpostavljanje kontaktov, povezav z uradnimi ustanovami

- program **SPROŠČANJA IN OZAVEŠČANJA** na različne načine (tehnike sproščanja, dihanja, masaže ...).

Društvo Zarja sestavljamo prostovoljci, starši, ozdravljeni, strokovnjaki, ljudje, pripravljene pomagati in svetovati.

Osnovni namen je združevanje, povezovanje na svobodni in prijaznejši osnovi. Da bi se staršem in vzgojiteljem, nam vsem, odprle oči, da bi mlade in ljudi v stiski znali in mogli odvrniti od sveta omame, da bi naposled pomagali zaokreniti mlado življenje na pot, kjer **DROGE NI in NI** potrebna. Pa naj bo to alkohol, cigareta, tableta ali novodobno zlo brez primere - **MAMILO**. Kako

torej mladega človeka pravilno spustiti v svet odraslih, kako ga opremiti s samozavestjo in znanjem, da mu ne bo treba v stiski in niti iz radovednosti bežati v **SVET OMAME?**

To zadeva vse nas: starše, vzgojitelje, širšo družbeno skupnost, mlade in tiste, ki odločajo in bodo jutri odločali o **STRATEGIJI BOJA ZOPER ZASVOJENOST**. Gre torej za življenje brez alkohola, cigarete, droge, gre za prijaznejši pristop do življenja.

Vloga prostovoljca je pomembna, saj je v določenem smislu ključna oseba, ki za nekoga v stiski vzpostavi kontakt s strokovnjaki v društvu ali zunaj njega. Tako je omogočena nadaljnja pomoč: pogovor, svetovanje aktivnih oblik reševanja problemov, vključevanje v programe društva, delo v skupinah, napotitev na zdravljenje.

Prostovoljci društva Zarja so spregovorili o svojem delu in izkušnjah. Ugotovili so, da je dela zelo veliko, da je potrebna pomoč širše družbe, različnih dejavnikov, struktur, medijev, da je treba obveščati in osveščati. Le tako se bomo problemov neprijaznega in težkega življenja zmogli lotevati.

Da bo Mežiška dolina znala in zmogla premagati vse hudo, ki se je v preteklih letih zgrnilo nad njo. Da ne bo problemov mladih, na katere je s konkretnimi podatki opozorila prijateljica, zaupnica, svetovalka mladim primarij dr. Marija Vodnjov, vedno več, ampak manj.

Naše druženje je prineslo nekaj predlogov in idej:

- bolj moramo prisluhniti drug drugemu
- pomagajmo mladim zagotavljati pogoje za **lepše, zdravo življenje, z dobrimi cilji (programi društva)**
- pomagajmo jim najti in urediti primeren prostor, kjer se bodo spoznavali, pogovarjali, družili, se izražali in kulturno bogatili - **skratka aktivno in ustvarjalno preživljali prosti čas**
- da jim ne bo na voljo le množica različnih lokalov v dolini.

Mladi se žal danes vse preveč izogibajo telesno-športnim dejavnostim. Pa vendar lahko le-te zelo pomagajo prav oblikovati mlado osebnost.

Z veseljem smo prisluhnili gostu iz Ljubljane, **Stanku Šalamonu**, direktorju URADA ZA MLADINO RS pri MINISTRSTVU ZA ŠOLSTVO IN ŠPORT, ki je društvu Zarja prijazno obljubil finančno pomoč in sodelovanje pri delu.

Prisluhnili smo iskreni izpovedi ozdravljenca, ki je uspešno končal program v terapevtski skupnosti "Srečanje". Danes je nov človek, zadovoljen, zaposlen, poln načrtov, uspešen prostovoljec - sodelavec v Zarji in dokazuje, da je vredno začeti znova živeti.

Vsi moramo graditi boljši svet, pa če se nam zdi še tako težko in včasih nemogoče.

Vse strukture, ki oblikujejo človeka, mlado osebnost, naj zdravo živijo, naj čim bolj in čim bolje komunicirajo v družini, družbi, povsod.

Tako se bomo bolj poznali in morebitne znake zasvojenosti prej opazili in še pravi čas pomagali.

To je najširša in zdrava preventiva.

Želimo in pričakujemo, da bi **MINISTRSKO RESORNO TELO**, ki bi na ravni republike usklajevalo delo posameznih ministrstev, ki jih tovrstna problematika zadeva, čim prej zaživel. Predvsem pa, da bi bilo učinkovito s preventivnimi programi, zastavljenimi tako, da bodo svetovali, spodbujali, preprečevali, pomagali mladim k zdravim in dobrim ciljem v življenju.

V NAS IN OKOLI NAS NAJ SE USTVARI DOBER SVET.

**Ker se ne bo sam,
storimo to JAZ, TI, VI ...
MI VSI.**

**ZA BOLJŠI
IN PRIJAZNEJŠI SVET.**

Če bi radi kaj storili, pa ne veste, kako in kje, vas vabimo, da se nam pridružite.

**NE HODI MI ZADAJ,
LAHKO BI TI BIL SLAB VODIČ.
NE HODI MI SPREDAJ,
LAHKO TI NE BI SLEDIL.
HODI OB MENI -
PRIJATELJA BOVA.**

KNJIGA O MEŽICI

Alojz Krivograd

Knjigo "Mežica 1994 - o podobi in preteklosti kraja ob njegovi 840-letnici" je napisal **Štefan Lednik** in jo sredi lanskega leta izdal v samozaložbi. Je lepo opremljena s številnimi črno-belimi in barvnimi fotografijami in kopijami različnih dokumentov. Po zunanosti je res podobna monografijam številnih naših krajev in območij, vendar bi jo težko imeli za čisto pravo monografijo. Bolj pravilno bi bilo reči, da je kronika posameznih področij ali pojavov. Nekatera poglavja so sestavljena iz posameznih delov ali dejstev, ki večkrat niso povezana med seboj.

Kljub temu je knjiga za nas dragocena; v njej so številni podatki, ki nam omogočajo globlji vpogled v življenje kraja. Kajti avtorja lahko samo pohvalimo, da se je lotil takega dela, se naslonil na nekatere arhivske vire in literaturo. Vendar moramo upoštevati, da po stroki ni zgodovinar, in še to, da je naše koroško območje slabo raziskano, kakor starejše tako tudi najnovejše obdobje vse do danes.

Pisanje monografij, ki praviloma celostno obravnavajo določen pojav, kakor je npr. nastanek in razvoj nekega kraja ali območja, zahteva predhodne podrobne raziskave, ki jih pa v tem primeru skoraj ni bilo.

Delo je razdeljeno na tri poglavja: Splošni zgodovinski oris, Glavne gospodarske dejavnosti in Rast in razvoj kraja po letu 1800. Dodani so še opombe in viri.

ZGODOVINA

Prvo poglavje obravnava pojav Mežice in njenega imena, upravno pripadnost, cerkev in faro, poselitve, prometne povezave in dogajanje na širšem območju Mežiške doline.

Kot dokaz za začetek Mežice je avtor navedel prevod listine oglejskega patriarha Peregrina I. iz leta 1154, ko je podelil kapelico sv. Jakoba avguštinskemu samostanu v Dobrli vasi. Ime Mežica je v latinski listini zapisano v nemški izgovorjavi "mise". Pisec sicer razpravlja o izvoru imena Mežica in Meža, vendar je najverjetnejša razlaga Ramovša in Baša, da ime Meža prihaja iz korena, ki je v besedah mezeti, mezine, kar pomeni svet, prepojen z vodo, ali

močvirje. O nastanku imen in o njihovem prvotnem pomenu ni primerno razpravljati, če nismo jezikoslovci. Vendar velja načelo, da se je treba poglobiti v čas, ko je bilo ime prvič zapisano, in v čas, ko je nastalo. Za Mežo in Mežico drži, da je bilo najprej slovensko, pozneje ga je zapisal Nemeč tako, kakor ga je slišal ali pa ga je prikrojil po svoje. Da je Meža slovenskega izvora, ni gotovo, lahko bi ga naši predniki slišali tudi od staroselcev.

Podpoglavje o upravno-političnem razvoju je zanimivo zaradi številnih podatkov, saj se je pisec s to problematiko precej podrobno ukvarjal. Seveda je srednjeveško obdobje najbolj nejasno, ker pač za naše kraje ni podrobnejših raziskav, pa tudi premalo poznamo avstrijsko literaturo, ki je ta vprašanja dokaj natančno obravnavala. Osnovno spoznanje, ki ga nudi knjiga, je, da je bila Mežiška dolina obrobno območje, središča moči so bila zunaj nje vse do nastanka Jugoslavije, ko je, vsaj do 1941., bil sedež okraja na Prevaljah in pozneje v Dravogradu, odločilni središči pa sta bili v Ljubljani in Beogradu. Za fevdalno obdobje je značilno, da je prevladovala velika razdrobljenost fevdalne lastnine in pristojnosti fevdalnih ustanov vse do ukinitve tlačanstva leta 1849.

Avtor predpostavlja, da je bila še v 1. polovici 18. stoletja soteska med Mežico in Črno brez poti, da je pot tekla od

Rehta na Štenge, mimo Pika in na Mošenik. Dvorec Mošenik ni slučajno na tem mestu, ampak je na pomembnem prehodu med Savinjsko dolino in Podjuno. Ta trditev je zelo verjetna, vendar bi bil potreben še kak trden dokaz.

Pisec ima prav, da so nemški uradniki popačili številna prava slovenska imena kmetij, zlasti se je to dogajalo od

Marije Terezije (vladala je od 1740. do 1780.) dalje. Tako se je zgodilo za domačijo Železat ali Železa na Lomu št. 16. V 18. stoletju so zapisali kar Schliesser (ključar). Da je ime nastalo od železa, bi morali dokazati, da so kdaj pred 18. stoletjem tu pridobivali železo. Kajti toliko železove rude pa je na Lomu, da bi se to lahko dogajalo. Toda to bi bil šele pomožni podatek za dokazovanje.

Nejevoljniški patent (zakon) iz leta 1782 ni odpravil podložništva, kakor je zapisano v knjigi, tlako in dajatve je omejel, uvedel pa je nekaj ugodnosti za tlačane. Pomembno je bilo, da so se lahko tlačanovi otroci odselili in zaposlili kjerkoli ter si svobodno izbrali poklic brez dovoljenja fevdalcev. Tudi posestnik je lahko zapustil kmetijo, če je našel sposobnega naslednika.

Med drugim lahko preberemo, da so v stari Jugoslaviji občine združevali postopoma, toda že septembra 1933 so bile v Mežiški dolini združene. Na občinskih volitvah 15. oktobra 1933 so izvolili po 24 odbornikov v občinah Črna, Prevalje in Ravne, 18 pa v občini Mežica (Službeni list Dravske banovine 1933, str. 879). Škoda je, da niso navedeni Krajevni ljudski odbori (KLO), ki so nastali 1945. leta. Dodane so še skice o "ozemeljskem" razvoju mežiške občine od njenega nastanka do danes.

Avtor navaja zanimive in verjetne smeri poselitve mežiške in črnjanske okolice, vendar zanje še nimamo pravih dokazov. Mežica spada med starejša naselja pri nas, o čemer priča 840-letnica, ki so jo praznovali lani. Kdaj in kako je bilo poseljeno to okolje, bo verjetno za vedno ovito v temo. Smemo domnevati, da so bili gorski predeli poseljeni že v 12. stoletju, za Slovenijo velja, da najvišje do okoli 1000 m. V 13. in 14. stoletju se je naselitev obrnila predvsem v hribovite predele. Zgodovinarji zatrjujejo, da je bil gorski predel med Podjuno, Mežiško in Dravsko dolino poseljen ravno v teh dveh stoletjih, torej območje okoli Uršlje gore, Pece, Strojne, Košenjaka in tudi Pohorja.

V knjigi je navedenih nekaj načinov, kako je grof Thurn pridobil po zemljiški odvezi (1849) kmetije nazaj. En način je bil tudi ta, ki o njem govori ljudsko izročilo in je čisto verjeten. Gre za kmetijo Prevalnik na Ludranskem vrhu, gospodarji so nosili enak priimek. Moralo je biti v 2. polovici 19. st. Kmetija je že bila obkrožena z grofovsko zemljo. Ker je gospodar ni hotel prodati, so začeli njegovi gozdni ali lovski čuvaji pobijati govedo, ki je prestopilo mejo. V nekaj letih je družina zgubila vrsto krav in nekaj parov volov. Zato so se odločili kmetijo prodati - komu drugemu bi jo lahko kot Thurnu - in so kupili Čuješevo pod Brinjevo goro nad Prevaljami. Zadnji pravi gospodar na Čuješem se je pisal Prevalnik. Največ kmetij so si grofje Thurni pridobili v gornjem delu Mežiške doline in okoli Uršlje gore zaradi tega, ker so si tam zaokroževali svoje gozdne površine. Preučiti politiko grofov Thurnov do kmečkih sosedov bi bilo za današnje razmere zelo poučno, če že ne uporabno. Poglavlje o poselitvi je dopolnjeno s seznama iz zemljiških knjig; če bi jih preučili, bi prišli do zanimivih ugotovitev.

Tudi promet je opisan bolj po delcih, kar je razumljivo, saj o tem ni nobene literature. Prometu se slovenski zgodovinarji skoraj niso posvečali. Teza, ki jo ponuja pisec, da je bila največja ovira za izkoriščanje svinčeve rude težka dostopnost, drži le deloma. Dokaz za to je Idrija, ki je bila prav tako težko dostopna. Ko so odkrili živo srebro, je bilo na trgu tako drago, da se je splačalo zgraditi prometnice in država si je rudnik hitro prisvojila. Enako je bilo s svincem na pobočjih Pece, samo da je konjunktura padla v moderno obdobje po napoleonskih vojnah.

GOSPODARSTVO

Osrednji problem knjige je gospodarski razvoj z glavnim poudarkom na svinčevem rudniku. Tu najdemo veliko zanimivih podatkov. Avtor je izpostavil elektrifikacijo, ki jo pač najbolj dobro pozna. Potem se zadržuje na fužinarstvu v Črni in Mežici in na pridobivanju premoga nad Mežico. Vse do 60. let prejšnjega stoletja se je fužinarstvo ali železarstvo v Mežiški dolini razločevalo od ostalega fužinarstva na slovenskem in tudi avstrijskem ozemlju po tem, da so drugi

fužinarji imeli železove rudnike in obsežne gozdove, v Mežiški dolini so bili brez rude, imeli pa so premog in tudi gozdove. Pod pojmom fužina so razumeli v 18. stoletju in še v 1. polovici 19. stoletja skupino obratov: rudnik železa, visoka peč (plavž) za topljenje rude, peči za predelavo surovega železa in delavnice za končne izdelke. Železarski obrati v Mežiški dolini od Raven, Prevalj, Mežice in do Črne so uvažali surovo železo za predelavo z območja Hüttenberga.

Na začetku tega poglavja, ko je govor o srednjem veku, ni videti, kdaj se konča. Srednji vek se je končal v 15. stoletju z močnimi začetki kapitalizma, od takrat naprej imamo opraviti z novim vekom. Da so rudarstvo na Peci prekinili turški vpadi, ni dokazov (str. 67).

Na str. 70 ni jasno povedano, da so bili Angleži le najemniki rudnika, kajti BBU je s tem prekrila svoje pravo lastništvo pred jugoslovanskimi oblastmi. Seveda ne drži, da je Mežiška dolina pripadla Jugoslaviji zato, ker so Angleži želeli priti do rudnika, dolino je rešil Franjo Malgaj, ki jo je zasedel 7. novembra 1918. leta.

Avtor je še navedel poimenovanja za posamezna rudišča, rudarske naprave in orodja ter spregovoril o materialnem in družbenem položaju rudarjev. Na str. 97 je zapisano, da so Thurni opustili železov rudnik pri Črni na zahtevo Hüttenberžanov in tudi to, da je omenjena ruda "sila revna". Dokaz za prvo trditev bi morebiti našli v kakem arhivu, za drugega pa bi morali na teren. Objavljen je še prevod dela zelo zanimivega poročila o fužini v Črni iz leta 1804 iz Koroškega deželnega arhiva v Celovcu, kar je prispevek k poznavanju našega železarstva.

RAZVOJ PO LETU 1800

Tretje, to je zadnje poglavje, je obsežno in nabito s podatki. Tu je pisec obravnaval vrsto področij družbenega življenja in dela. Od gibanja prebivalstva, rasti kraja, obrti, turizma do šolstva, narodnostnega, političnega in družbenega razvoja. Uspelo mu je prikazati živahno in pestro politično in društveno življenje med svetovnima vojnama. Ko pisec govori o priseljevanju ljudi iz drugih krajev, je zapisal izraz "jugozaposljalna" politika. K temu je možno pripomniti, da poimenovanje, ki so danes sicer moderna v dnevnem časopisju, ne kaže uporabljati v resnih publikacijah, dokler ne bo strokovno definirano, kaj v bistvu sloh pomenijo.

Če se zadržimo pri posameznostih, je zanimivo, da je Mežica dobila prvo pekarno šele 1910. leta. Leta 1948/49 so zgradili na Smrečnikovem smučarsko vlečnico, ki je bila poleg kranjskogorske druga v "državi" - verjetno v jugoslovanski. Kaj je Mežica zgubila z ustanovitvijo skupne občine v Mežiški dolini, bo treba šele ugotoviti s pomočjo stvarnih podatkov. Zapisano je, da je bilo delavsko kulturno društvo Vzajemnost ustanovljeno leta 1833, bilo je namreč leta 1936.

Pozornost vzbuja podatek, da je bilo iz takratne Mežice (verjetno mežiške občine) med 2. svetovno vojno mobiliziranih v nemško vojsko 88 fantov, od teh je padlo 21, torej četrtina. Ko smo pred leti ugotavljali, koliko je bilo v Mežiški dolini žrtv nacističnega nasilja, usmrčenih, padlih partizanov in tistih, ki so nasilje preživeli, smo ugotovili, da je bilo med žrtvami 10 odstotkov prebivalstva naše doline. To število padlih je morebiti droben dokaz za tezo nekaterih zgodovinarjev, ki pravijo, da, če bi Jugoslavija leta 1941 ostala v trojni zvezi fašističnih držav, bi slovenski narod plačal veliko večji krvni davek, ker bi vsi za orožje sposobni bili mobilizirani in bi umirali na frontah v raznih delih Evrope.

Lepo je, da se je avtor na koncu s kratkimi sestavki spomnil treh velikih Mežičanov: župnika Janeza Hornböcka (1878-1942), Vinka Möderdorferja (1894-1958) in Josipa Hergoutha (1892-1958).

Knjiga je bogata po vsebini, s številnimi podatki, fotografijami in drugim gradivom. Vredna je, da jo vzamemo v roke. Uporabna je za učence, učitelje in za vse tiste, ki žele kaj več zvedeti o naših krajih.

RUŠEČE SE NOVE ZGRADBE ALI NAKLEPI ZOPER ARHITEKTURO ŠT. 2

O SIMBOLU TER FIGURI PA ŠE O LEPOTI IN OBLIKAH

(Nadaljevanje iz prejšnje številke)

Borut Bončina

O SIMBOLU

Proučevanje simbolov ne pomeni le vedežnosti ali učenosti. Zadeva je predvsem človekovo znanje in poznavanje samega sebe. S tem kaže svoj odnos do mikro in makro kozmosa. Simbolizem je najstarejša in najosnovnejša metoda izražanja. Simbol odkriva vedno bistvo stvari in kljub temu, da vsebuje veliko pomenskih možnosti, omogoča opazovanje osnovnih zvez med samo navidezno različnimi pojavnimi oblikami.

Popoln simbol more zadovoljiti človeškega duha, intelekt in čustva; zato uporablja človeštvo simbole z zelo podobnim skupnim pomenom že od pradavnine naprej.

Osnovni geometrijski liki pomenijo tudi osnovne elemente:

- # trikotnik : ogenj
- # kvadrat : zemlja
- # krog : zrak
- # elipsa : eter / prasnvo
- # polmesec : edini predstavlja sestavljeno znamenje, pomeni vodo.

Ti pomeni so stari več kot tisoč let in so znani že v skupnem predniku indoevropskih jezikov, s a n s k r t u , kjer so za navedene elemente naslednje besede in zraven še ustrežnejše barve:

- * trikotnik : tedžas (rdeča barva)
- * kvadrat : pritivi (rumena)
- * krog : vaju (modra)
- * polmesec : akša (indigo ali opalno modra).

Simbol je grška beseda. V tem jeziku pomeni "symbolon" znamenje, pride pa iz besede "symballein", kar pomeni zložiti.

V stari Grčiji je to bilo spoznavno znamenje (dogovorjeno), po katerem so npr. spoznali gosta ali gostitelja (pri nas uporabljamo geslo). Gostitelj je npr. dal gostu ob slovesu polovico prelomljene ploščice ali deščice ... Če so se polovice naslednjič ujemale, je bil s tem obiskovalec spoznan.

Simbol je znamenje ali podoba za pojem, čustvo, idejo, gibanje. Tako je npr. srce simbol za ljubezen, bela golobica ali oljčna vejica za mir itd...

Simboli so prometni znaki, oznake za prvine, like, besede...

(Damjan Ovsec)

Simbol je nekaj, kar je abstraktno, kar sicer izhaja iz predstave, pomeni pa nekaj drugega. Simbol izoblikuje določena kulturna sredina in je predmet kolektivnih norm in vrednot. Simboli so človekova kreacija, s katero ureja in vzdržuje svoje kulturno življenje. V procesu oblikovanja simbolov spreminja človek svet geografskih in bioloških znakov v svet značajeve in vrednot, ki jih projicira v okolje in ga tako modi-

ficira po lastnih potrebah. V procesu simbolizacije se okolje spreminja iz sveta konkretnih stvari in dogodkov v svet simbolov, ki je poln pomenov, človekovih ciljev in namer. Neposredno komuniciranje s fizično stvarnostjo se postopoma spreminja ali pa je pod pritiskom prilagajanja kolektivnim simbolom in normam določene kulture. Simbolna zaznava torej ni stvar poedincev in njihovega okolja, pač pa zajema celotno družbeno sfero.

Na simbolni ravni percepcije se vrši prenos znanja in idej v kulturnozgodovinskem kontinuumu. Na tej ravni sta človek in družba nerazdružljiva, saj pogojujeta drug drugega.

Pomen vizualnega okolja pokrajine v simbolnem smislu ni samo v njegovi pojavnosti in funkcionalnosti, temveč tudi v tem, kaj in kako je to pojavnost in funkcionalnost vgradila družba v svojo identiteto (t.i. image).

V kulturno - krajinskem prostoru najdemo štiri oblike simbolične predstavitve:

1. asociativni simbolizem - zadeva čustveno navezanost osebnosti na določen tip okolja (npr. navezanost na rojstni kraj). Je zelo osebna kategorija.

2. kulturni simbolizem - simbolizem, povezan s kulturnimi vplivi, je tudi asociativen, vendar obsega skupinske asociacije (npr. Big Ben kot simbol "britanskega"). Ta simbolizem leži v območju razumevanja znotraj kulture.

3. Simbol "domačega" - se deli v:

a) vsakdanje okolje, ki tvori ozadje vsakdanjega življenja, ne predstavlja problemov, presenečenj, simbolizira varnost in kontinuiranost

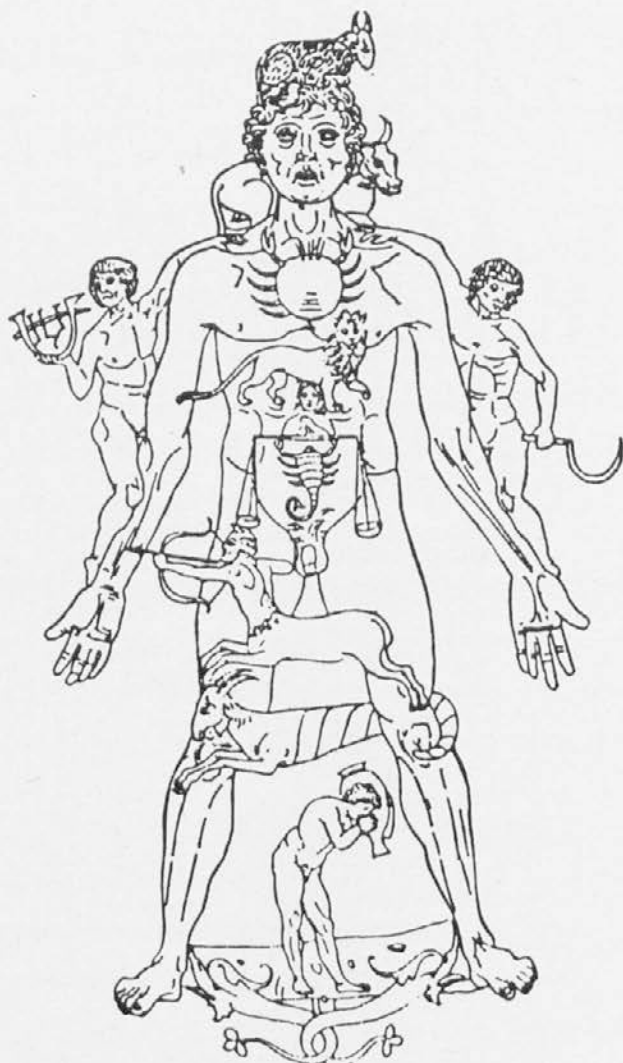
b) drugi del zadeva zgodovinske stavbe, ki predstavljajo in hkrati simbolizirajo različna obdobja.

Historični objekti uvedejo človeka v mnogo širši kontakt, kot je trenutna realnost, ker simbolizirajo kontinuiranost življenjskega toka. Značilnost človeške psihe je idealiziranje preteklosti. Neprijetne spomine potlačijo, prijetne dvigne na površje. Ob tem, ko prehajajo ti spomeniki iz ene generacije na/v drugo, postajajo vedno bolj kolektivna last in tako ostajajo v skupnem spominu kot simboli "dobrih starih časov".

4. Arhetipni simboli v urbanem kontekstu. Nekateri simboli predstavljajo arhetipne človeške situacije. Ti simboli imajo svoje korenine globoko v prazgodovini. Kažejo se kot "arhitekturni tipi", ki v objektivni obliki predstavljajo "možnosti tipičnih človekovih izkušenj od začetka človeške vrste" (po C. G. Jungu).

So kolektivni, včasih tudi univerzalni simboli. S časom dobijo simboli širši družbeni status in postanejo tako močno zasidrani v kulturno zavest, da je težko uvajati nove ideje oziroma menjati tiste simbole, ki ne predstavljajo več realnih vrednot. Ker pa so simboli abstraktna predstavitve realnosti, je z njimi lahko manipulirati. V predstavnih sliki, kjer je dominantna simbolna komponenta, lahko postane vizualno čutna komponenta skorajda nepomembna. Simbolna komponenta lahko tako povsem izkrivi pogled na resnične probleme v okolju in s tem posredno preprečuje ustrezno akcijo v razvoju.

(Peter Gabrijelčič)

O FIGURI

Z izrazom figura označujemo obliko, ki ji je dala pomen kultura. Figura projicira neko idejo, zato so figure, ki so predstavljale ideje, poučno organizirane z namenom, da prepričajo ljudi, da prevzamejo vrednosti dobrega in polnega. Figura se približuje, kot je le mogoče, zvesto vsebini, ki pa ostaja neizrečena. Zato, ko zagledamo figure, ne vidimo resnice same, ampak njene odraze ali njene simbole.

Do določene mere postanejo te figure stalni, konvencionalni tipi. Funkcija teh tipov pa je, da vzpostavijo določene ideje v mislih gledalca ter da končno okrepijo in ohranijo določeno ideologijo.

(Alan Colquhoun)

O LEPOTI

"...Matematična analiza in računalniško modeliranje nam odkrivata, da oblike in pojavi, na katere naletimo v naravi - način, kako rastejo rastline, način, kako se gubajo gorovja ali tečejo reke, način, kako snežinke ali otoki dobivajo svojo obliko, način, kako se svetloba poigrava na površini, način, kako se mleko zgiba in vrtniči v kavi, ko jo pomešamo, način, kako završi smeh skozi gručo ljudi - da lahko vse te stvari kljub njihovi navidezno čarobni zapletenosti opišemo z medsebojnimi vplivi matematičnih procesov, ki so v svoji preprostosti še bolj čarobni, če je sploh lahko še kaj bolj čarobnega.

Oblike, za katere menimo, da so naključne, so v resnici plod zapletenih spreminjajočih se spletoval števil, ki sledijo preprostim pravilom.

Sama beseda "naravno", ki smo jo mnogokrat pojmovali kot "nestrukturirano", pravzaprav opisuje oblike in pojave, ki se zde tako nepojmljivo zapleteni, da nismo zmožni zavestno dojeti delovanja preprostih naravnih zakonov.

Vse te zakone lahko opišemo s števili.

Vendar vemo, da je um sposoben doumeti te stvari v vsej njihovi zapletenosti in v vsej njihovi preprostosti. Žoga, ki leti po zraku, se odziva na silo in smer, s katero smo jo zalučali, vpliv težnosti, zračni upor, za premagovanje katerega mora rabiti energijo, vrtnčenje zraka ob njeni površini ter hitrost in smer sukanja žoge.

In vendar nekdo, ki ima morda težave s tuhtanjem, koliko je $3 \times 4 \times 5$, ne bo imel nikakršnih težav s preračunavanjem diferencialnih enačb in celega roja sorodnih računov; to bo storil tako osupljivo hitro, da bo lahko v resnici ujel letečo žogo.

Ljudje, ki pravijo temu "nagon", tako zgolj poimenujejo pojav, ne da bi kaj pojasnili.

Mislím, da se je človek v glasbi najbolj približal izražanju razumevanja teh naravnih zapletenosti. Izmed vseh umetnosti je glasba najabstraktnjša - nobenega drugega pomena ali cilja nima kot preprosto biti glasba.

Vsak posamezen vidik poljubne glasbene stvaritve lahko predstavimo s števili. Vse od ureditve stavkov v celotni simfoniji navzdol prek tonov in taktov, ki tvorijo melodijo in harmonijo, prek dinamike, ki obvladuje izvedbo, vse do zvena samih not, njihovih skladnosti in načina, kako se spreminjajo s časom, na kratko, vse prvine zvoka, ki napravijo piskanje pikola in zamolke udarce bobna med seboj razločljive - vse to je moč predstaviti s hierarhičnimi povezavami med vzorci števil.

In po mojih izkušnjah, čim tesnejše so povezave med vzorci števil na različnih nivojih hierarhične lestvice, pa naj bodo te povezave še tako zapletene in skrivnostne, bolj prepričljivo in, no ja, bolj celovito bo zvenela glasba.

Pravzaprav, čim zapletenejša in skrivnostnejša so te povezave in čim teže so dostopne zavestnemu umu, bolj bo nagonski del našega uma - s čimer mislim na tisti del uma, ki lahko tako osupljivo hitro preračuna diferencialne enačbe, da prestavi roko na pravo mesto ter z njo ujame letečo žogo - bolj bo ta del naših možganov užival v njej.

Vsaka glasba, ne oziraje se na njeno zapletenost (in celo "Tri slepe miši" so na svoj način zapletene, dokler jih nekdo v resnici ne zaigra na glasbilo s samosvojim zvenom in ubranostjo), spolzi mimo zavestnega uma v roke našega matematičnega genija, ki prebiva v naši podzavesti in se odziva na vse notranje zapletenosti in razmerja ter skladnosti, za katere mislimo, da o njih ne vemo ničesar.

Nekateri oporekajo takšnim pogledom na glasbo kot na matematiko, češ kako naj vanjo vstopijo čustva. Jaz bi rekel, da čustva nikoli niso bila izvzeta.

Stvari, ki ganejo naša čustva - oblika cvetlice ali starogrške grobnice, način, kako raste otrok, način, kako nam veter brije čez obraz, način, kako se gibljejo oblaki, njihove oblike, način, kako svetloba pleše na vodi ali kako narcise drhte v pomladnem vetrcu, način, kako oseba, ki jo ljubimo, zgane glavo, način, kako njeni lasje sledijo gibanju, krivulja, ki jo opišem, izzvenevanje poslednjega akorda skladbe - vse te stvari lahko opišemo z zapletenim tokom števil.

V tem ni omejevanja, v tem je lepota.

Vprašajte Newtona.

Vprašajte Einsteina.

Vprašajte pesnika (Keatsa), ki je dejal: Če domišljija ujame v nečem lepoto, potem mora biti to resnica.

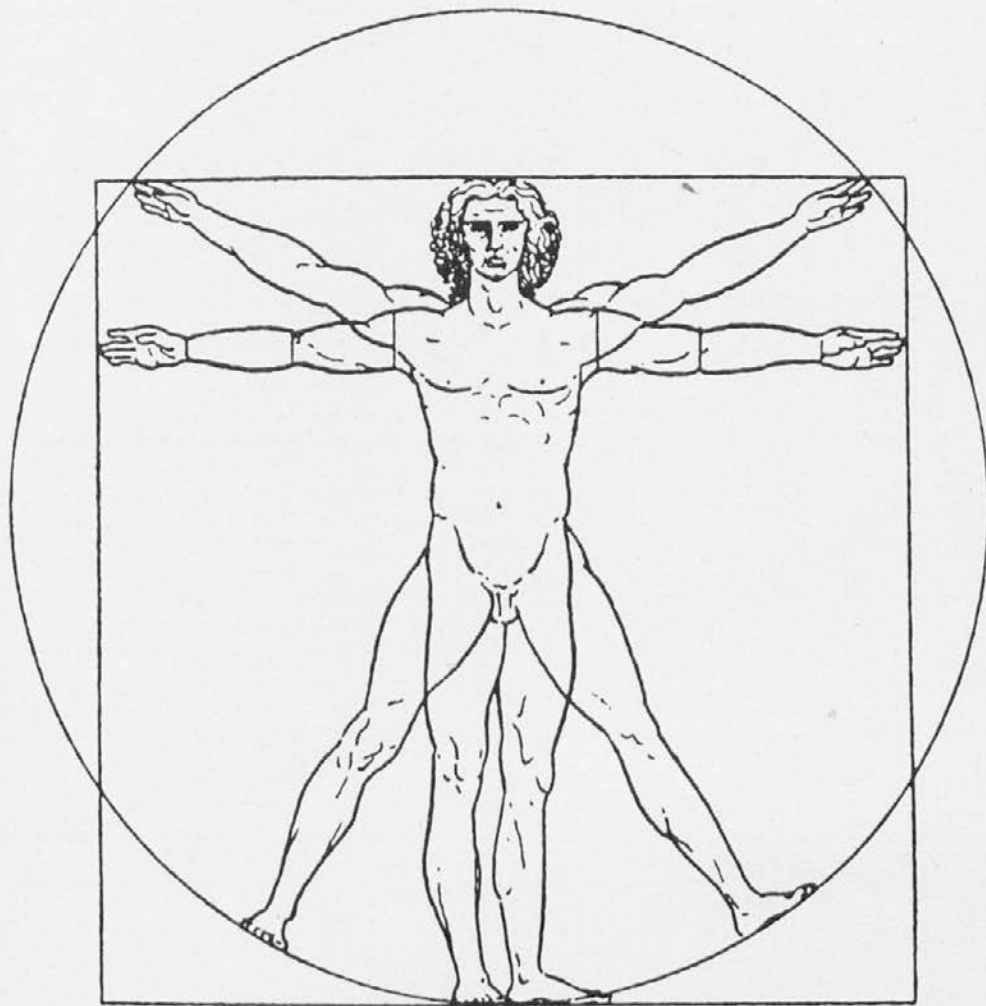
Prav tako bi lahko rekel, da mora biti resnica, če roka ujame v nečem žogo, vendar tega ni rekel, kajti bil je pesnik in rajši je postopal pod drevesi s steklenico opijevne tinkture in z zvezkom, kot bi igral kriket, a bilo bi enako res.

Kajti to leži v jedru razmerja med našim "nagonskim" dojetjem oblike, vzorca, gibanja in svetlobe na eni strani ter naših čustvenih odzivov nanje na drugi strani.

In zato verjamem, da mora obstajati oblika glasbe, ki je vrojena naravi, naravnim predmetom, vzorcem naravnih pojavov. Glasba, ki bi bila tako globoko prepričljiva kot katerakoli naravna lepota - in naša najgloblja čustva so navezadnje oblika naravne lepote ...

(Douglas Adams: "Holistična detektivska pisarna Dirka Gentlyja")

O OBLIKAH

KROG

Krog je univerzalni simbol in kot tak je pravzaprav najpomembnejši in najrazširjeniji simbol.

Pr edstavlja : celotnost, izvorno popolnost.

Krog/krogla s svojo popolno obliko predstavlja sveto obliko, ki je istočasno tudi najbolj naravna oblika.

Krog (dalje ga bomo omenjali kot K) predstavlja neskončnost, večnost: čas, ki obsega prostor.

To istočasno zaznamuje brezčasnost na krožnici (ni ne začetka, ne konca) in brezprostorje (ni zgornje ali spodnje meje).

K izraža zaprtost vase. Kot simbol vsebuje vse, a tega navzven ne izraža. Predstavlja nebesno enotnost, zvezo in harmonijo. Zaznamuje sončne cikle in vsa ciklična in krožna gibanja, torej dinamičnost in s tem nenehno gibanje, nenehno izpolnjevanje, dovrševanje in izpolnitev.

V svetovnih religijah in verstvih zato predstavlja boga.

K označuje število 10 (številke so namreč tudi simboli),

kjer predstavlja enica center, devetica pa obod K.

Krog, ki ima na sredini točko, predstavlja popoln krog in krožnico, s tem pa ponazarja rešitev vseh možnosti v vesoljnem bivanju.

V astrologiji predstavlja ta oblika simbol za sonce, v alkimiji pa sonce in zlato, pomeni pa tudi simbol za vsa sončna božanstva.

Koncentrični K pomenijo sončni in lunarni vidik v vesolju: dvojnost, ki skupaj daje popolnost. Trije koncentrični krogi zaznamujejo preteklost, sedanjost in prihodnost ali tri sfere: zemljo, zrak in vodo. Podobno tudi tri svetove: nebesa, zemljo in pekel.

Krilati K predstavlja prvobitni kozmični par, tvorno, ustvarjalno nebo in rodovitno zemljo, odnosno moč iz nebes. Dva kroga predstavljata zato ljubezen in znanje, moškega in žensko.

(Damjan Ovsec)

V budizmu pomeni K kroglo bivanja, v kateri je zaobjet ves pojavni svet.

V filozofiji Zena predstavlja prazen K razsvetljenje. Pri Kitajcih označuje K nebesa, v katera je včrtan kvadrat, kar pomeni zvezo obojega, moški in ženski princip ying in yang in po sorodnosti popolnega človeka. Mimo tega predstavlja človek sam kroglo. Če razprostre obe roki, se ga da vrisati v krog. Na ta način so določevali na človeškem telesu točke živalskega kroga, ki jih opisujejo posamezna znamenja, pri čemer naj bi določeno znamenje zato vplivalo na določen telesni del.

Krog in v njem vrisan človek ima namreč 360 stopinj, kolikor jih tudi šteje vseh dvanajst živalskih znamenj, ki so med seboj oddaljena po 30 stopinj.

Pri kristjanih pomeni K vesoljno cerkev, pri Egipčanih pa krilati K predstavlja dvigajoče se sončno božanstvo Ra in s tem zaznamuje vstajenje.

Pomen, ki ga ima K za Hindujce, je podoben kitajskemu, le da njim pomeni

goreči K simbol za prasnov prakriti, iz katere vse nastaja. V islamu je K kupola, nebesni obok, božanska luč.

Tudi katoliška cerkev je često uporabljala krog za svoje simbole, pri čemer navadno vrisujejo v krog še križ, ki tudi pomeni zvezo med duhom in materijo. Srednjeveško katedralo v Old Sarumu obkroža na primer v dokajšnji razdalji globok jarek v obliki kroga, kar označuje v nekakšni obliki maternice tako imenovano Mater cerkev, ki simbolizira ustvarjalnost in preroditeljstvo.

Nekaj navedenih primerov (naštevali in opisovali pa bi lahko v nedogled) jasno kaže, kako so si simbolne predstave raznih ljudstev in narodov sveta v daljni preteklosti, polpreteklosti in sedanjosti v bistvu sorodne ali celo enake.

Krog je geometrijska določenost, seštevek vseh integriranih osnov, je poenotenje, idealna oblika z ozirom na obseg in vsebino, celotna oblika dojemanja in spomina - arhetip.

Krogla kot tretja oblika pa je znak absolutne geometrijske oblike. Je vseobsegajoč, popoln kozmos.

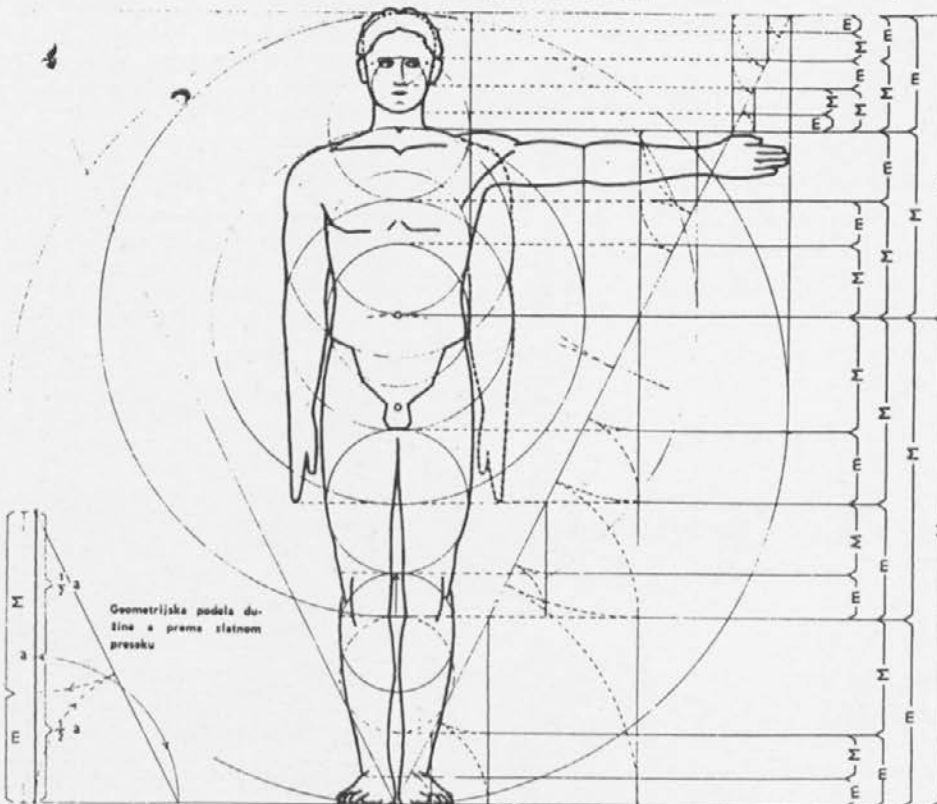
Krog - Hestia - pomeni htonične/ženske sile.

(Stanko Kristl)

KVADRAT

Kvadrat (ki ga bomo označevali s Kv) predstavlja poleg zemlje zemeljsko eksistenco, statično (mirujočo, uravnovešeno) popolnost, odkritost, poštenost, povezovanje v celoto, moralnost. V krščanstvu pomeni ob trojni lastnosti Boga (glej trikotnik v prejšnji obliki) s svojo četrto stranico celoto, vseobsežnost in s tem božjo pojavnost v ustvarjanju vesolja. Kv pomeni zaradi svoje statičnosti (kjer je omejen s stranicami) smrt nasproti dinamičnemu krogu (o katerem smo že govorili), ki pomeni večno gibanje in življenje. V arhitekturnem simbolizmu označuje Kv poljedelska ljudstva, ki so vezana na isti kraj, torej statična kot nasprotje krožni obliki, ki zaznamuje nomadska ljudstva z njihovimi šotorišči, ki se večno selijo. Kv predstavlja omejitve in zato pomeni obliko, formo nasploh. Je popoln simbol zaprtosti (pomeni npr. vrtove, samostane, dvorišča), s čimer izraža stabilnost in trajnost. V cerkveni arhitekturi opisuje Kv transcendentalno (onostransko, nadnaravno) znamenje.

(Damjan Ovsec)

Če obdamo Kv s krogom ali obratno, dobimo spremembo sferične oblike: nebo (nebesa) spremenimo v zemljo in obratno, kar so uporabljali včasih v poslikavah in reliefih templjev in cerkva. Vse omenjeno predstavlja mistično združitev štirih elementov. V budizmu pomeni Kv osnovni najnižji zemeljski svet ali sfero, ki je vidna (poleg drugih sfer).

Pri Kitajcih pomeni zemljo, nepremično v zvezi z nebesnim krogom, ki se giblje. Oboje skupaj pomeni združitev yina in yana, zemlje in neba (ženskega in moškega principa) in s tem zaznamuje popolno uravnovešene človeka. Kv je atribut (znamenje) Niukua, čigar brat drži v rokah kompas, kar spet pomeni označevanje moškega in ženskega principa.

Kv kot grško-rimski simbol je simbol Afrodite, oziroma Venere, ki pomeni žensko plodilno silo (podobno zaznamuje Venero bik, katerega planet je v astrologiji Venera in ki tudi pomeni simbol zemlje, pomladi in razplodnje v naravi).

Pri Hindujcih je Kv vzorec za red v vesolju, osnova pravilnih razmerij in popolna mera za človeka. Predstavlja tloris za svete zgradbe in pomeni uravnovešeno popolnost oblike. Pomeni bistvo, prostor, štiri smeri, štiri kaste. Pri Pitagorejcih pa je Kv pomenil simbol za dušo.

Kvadrat je temelj vodoravnice in navpičnice. Pri Grkih pomeni kvadrat/Hermes domeno moškega.

(Stanko Kristl)

TRIKOTNIK

Trikotnik, predvsem enakostranični, predstavlja s svojimi tremi stranicami tri vidike vesolja: človeka, zemljo in nebo; očeta, mater in otroka. V notranjem smislu pa predstavlja človeški intelekt, duha in čustva. Je prva ploskovna oblika, torej osnovna oblika površine. Od tod tudi filozofu Platonu trditev, da je površina sestavljena iz trikotnikov. Trikotnik (označimo ga v nadaljevanju kot T) predstavlja popolnost, tako na primer zaznamuje v krščanstvu boga.

T, ki gleda z vrhom navzgor, pomeni solaren (sončni) princip in tako simbolizira življenje, ogenj (energija), vročino. Vodoravna linija pomeni tu zrak. Kot tak predstavlja moški aktivni princip, duhovni svet, oziroma svet idej, pa tudi trojstvo: modrost, ljubezen, resnica. Označuje tudi kraljevski sijaj in upodablja ga rdečega.

(Damjan Ovsec)

T, ki je obrnjen z vrhom navzdol, predstavlja lunarni, to je pasivni ženski princip, fizično naravo, telo. Veliko mater, iz katere vse nastaja. Pomeni tudi vodo (iz nje izvira življenje) in nasprotje ognju, torej mraz. Vodoravna linija pomeni tudi zemljo. Te vrste T upodablja jo z belo barvo.

V alkimiji predstavljata dva T esenco (bistvo) in substanco (snov), obliko in materijo, žveplo in živo srebro, dušo in duha.

Pri starih Grkih pomeni T črko delta in predstavlja t.i. "vrata življenja": ženski princip, rodovitnost, pri Pitagorejcih pa Ateno, boginjo modrosti.

Pri Egipčanih predstavlja T trojstvo božanstev: Oziris je začetek, Izis je sredina in Horus je izpolnitev, dovršenje (po Plutarhu).

Pri Kitajcih pomeni T regeneracijo (prerod, obnavljanje).

Trikotnik je stanje napetosti med točko in črto oziroma izpolnitev njunih "erotičnih

odnosov" (Paul Klee).

Soroden krogom, je izpeljanka diagonalnih sistemov.

(Stanko Kristl)

Pojem arhitekture je prav tako zavil v temo pojasnjevanj kot politika. O njej lahko govorimo vzvišeno/posvečeno, a tudi kot o kurbi (Die Kurve!).

V Websterjevem slovarju angleškega jezika boste pod pojmom "arhitektura" našli celih Pet (5) besed o tej veji življenja! O arhitekturi Vsi vse vedo, dokler ni (po)treba o Njej tudi kaj/karkoli na- oz. za-pisati.

Zatorej vsi ti Naklepi zoper Arhitekturo in vse te množične Rušeče-se-nove-zgradbe.

Vse to le zaradi vsesplošnega vse-vedenja o nečem, o čemer še mi sami ne vemo nikoli zadosti, kaj šele preveč.

A pomnite : od vse te množice zgradb, ki jih vidite okoli sebe, so mogoče le tri, največ pet od stotih Arhitektura, vse ostalo pa so le Rušeče-se-nove-zgradbe !

PRIDI, PRINESI, VZEMI

OB ŠTUDIJSKEM OBISKU NA ŠVICARSKIH ŠOLAH

Greta Jukič

Odločitev

Spoznati in doživeti Švico, vabljava misel, če pa se ti ponudi možnost поблиže doživeti Švico tudi na strokovnem pedagoškem področju, dvakrat dobro. Osnovnošolskih učiteljev vendar ne pošiljajo pogosto na študijska izobraževanja, ampak odločili smo se postati Evropa in projekt študijske izmenjave učiteljev slovenskih in švicarskih šol že sodi v naše približevanje Evropi.

V Slovenj Gradcu smo se na prvem informacijskem sestanku srečali z Dragico Motik, svetovalko Ministrstva za šolstvo, zadolženo za stike s tujino. Temeljito nas je pripravila na obisk, s svojimi bogatimi izkušnjami in s svojo izredno umirjenostjo in strokovnostjo je podrla v nas še zadnje pomisleke. "Pridi, prinesi in vzemi!" je bil naš moto. Namen našega študijskega obiska je bil spoznati šolski sistem Švice, spoznati strokovno delo naših kolegov, njihove delovne in življenjske razmere.

Spoznati kulturo nekega naroda s potovalno agencijo, je nekaj drugega, kot jo spoznati od blizu po lastni radovednosti. "Spremljajte počasi, ne primerjajte, ampak, to je tako in tako..." je bil namig Dragice Motik.

Srečanje

Vsi, ki smo se odločili za študijsko izmenjavo, smo se srečali na ljubljanski železniški postaji.

Korošci Berta, Mojca, Marija, Ema, Silvo, Greta, Ljubljanki Ines in Ingrid ter svetovalki Dragica Motik in Irma Veljič. Zanimivo potovanje je iz nas naredilo stare znance.

Sprejem v Luzernu, glavnem mestu srca Švice, je bil prisrčen. V glavnem smo bili vsi gostje švicarskih učiteljev, ki so bili na podobnem študijskem izobraževanju v Sloveniji (trimesterkurs) in naši gostje.

To, da je prispel naš vlak točno, ni treba posebej poudarjati; vse se je tudi sicer odvijalo natančno, odgovorno in umirjeno. Resnično si lahko naravnas uro po švicarskih vlakih in avtobusih.

Razkropili smo se s svojimi gostitelji po okolici Luzerna, nekatere nas je bilo kar strah, kaj bo z našo nemščino. Moja gostiteljica Verena je bila iz Neudorfa, majhnega kraja samo nekaj kilometrov iz Luzerna. Živi sama, zato se veliko posveča dodatnemu študiju, potovanjem, učenju jezikov, kar sem pozneje opazila tudi pri drugih njenih kolegih.

Z dovoljenjem rektorja, privolitvijo sveta staršev in verjetno še koga so lahko učitelji odsotni iz šole tudi do pol leta. Seveda na svoje stroške, a pri njihovih plačah to ne predstavlja posebnega problema.

Naslednjega dne je bila lepa jesenska nedelja. Verena mi je razkazala Luzern z okolico in prepričala sem se, da je Švica res vzor urejenosti in čistoče. Nazadnje sva se ustavili na gradu Himmelreich, od koder je čudovit pogled na Luzern, Pilatus, jezero Vierwaldstätter See... Čudovita pokrajina, visoka stopnja arhitekture in bivalne kulture, povsod cvetje, cvetje in še cvetje. Ekološka zavest je tu

Na ljubljanski postaji pred odhodom

močno razvita, temu ustrezno tudi zakonodaja, zelo malo reklamnih in oglasnih panojev, zelo malo ogromnih veleblagovnic, vse je podrejeno naravi.

Švica, obljubljeni dežela

Švica je zanimiva država. Ni članica OZN, ni članica Evropske zveze, ima kolektivni sistem vodenja, predsednik ima samo formalno moč, imajo referendumski sistem odločanja o vseh pomembnih odločitvah. Z 32.904 dolarji družbenega proizvoda na prebivalca je na prvem mestu v svetu. V Ženevi je sedež mednarodnih organizacij OZN, EFTA, GATT... Po veroizpovedi so Švicarji rimokatoliki (48 %), protestanti (44 %), 8 % ostalih. V 26 kantonih živi 6,6 milijona prebivalcev, od tega okoli 15 % tujih priseljencev. Švica je odprla vrata v svet, odprla je vrata tujcem, toda ko vidijo, kako je drugje, so se začeli bati za svoje privilegije. Švicarski pisatelj Max Frish, pisatelj Luzerna, je zapisal: "Vabili smo delavce, prišli so ljudje." Pa vendar so do drugih delavcev zelo strpni, tudi vzgoja mladega rodu je naravnana k strpnosti in demokraciji.

Država je dobila ime po kantonu Schwyz. Že leta 1291 so se združili v zvezo najprej trije prakantoni Schwyz, Uri in Unterwalden. Ustvarili so zametek švicarske konfederacije. Švica je v marsičem svojevrstna država s sedemstoletno konfederalno tradicijo. Uradni jeziki so nemščina, francoščina, italijanščina, v nemških kantonih tudi retoromanščina. V kantonih, kjer je uradni jezik nemščina, lahko učenci ob začetku šolanja uporabljajo zaradi lažjega sporazumevanja švicarsko nemščino. Tudi sicer učenci v nižjih razredih uporabljajo narečje, postopoma prehajajo na knjižno nemščino.

Kljub razlikam - skupni cilji

Šolska zakonodaja v 26 kantonih temelji na nekaterih skupnih izobraževalnih ciljih in vzgojnih vrednotah, kot so demokracija, svoboda in nacionalna strpnost, sicer se po kantonih zaradi narodnostno-jezikovnih, verskih in regijskih razlik sistemi med seboj zelo razlikujejo. Konfederaciji je naložena skrb za visoko šolstvo, kantonom pa brezplačno obvezno šolstvo, pri tem pa morajo spoštovati svobodo vesti in veroizpovedi, za kar skrbi konfederacija.

Kantoni imajo svoje učne programe, odločajo o številu ur za učence, o učni obveznosti učiteljev in njihovih plačah, ki se med seboj po kantonih razlikujejo. Kantoni odločajo tudi o šolskih počitnicah, manjši del kantonov je uvedel petdnevni delovni teden s prosto soboto. V kantonu Luzern imajo pouk tudi ob sobotah, med drugimi predmeti religijo, skupno mašo, ki pa je ni obvezno obiskovati ne učencem ne učiteljem. Potekajo pogovori o prostih sobotah, proti čemur so začuda starši. Povsod pa se otroci vključijo v šolo že s šestimi leti.

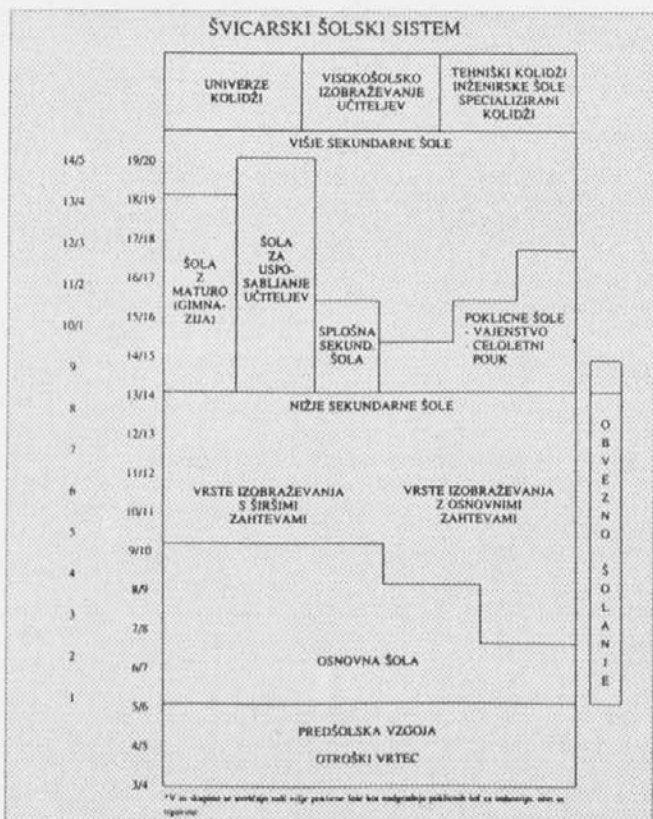
Učbenike in druge pripomočke za obvezno devetletno šolanje delijo brezplačno. Šolski prevoz (v lepih mesecih ga ni), prehrana v šoli, šolske knjižnice, prostori za podaljšano bivanje, kjer učenci utrjujejo učno snov, možnosti za športno dejavnost so zlasti pomembni v gorskih in kmetijskih predelih. Za vse to skrbi socialna služba.

Del gmotnih obveznosti so prevzele tudi občine. V Švici lahko organizirajo zasebne obvezne šole, ki se morajo podrežati istim predpisom kot javne šole. Zvečina jih je ustanovila Cerkev in dobivajo državno gmotno pomoč.

Zasebne šole še ne predstavljajo konkurence državnim, ampak bojijo se tega, zato so tudi državne šole izjemno dobre. Veliko skrb namenjajo osebni rasti učiteljev, saj vedo, da je pomemben učitelj, ne učna snov, in šola se bo spremenila na bolje, če se bodo spremenili ljudje.

Ni dobra samo tista šola, ki zahteva veliko znanja. Zasebna šola hoče ravno to: hitro, veliko! Staršem je to všeč, a ustvarjalnosti v tem ni.

Vsi kantoni nimajo vseh vrst šol, ki vodijo do univerzitetnega izobraževanja. Zlasti manjši kantoni pošiljajo svoje otroke na šolanje k sosedom. (TABELA)

Šole so zelo dobro opremljene, ponekod celo preveč razkošno. Zavedajo se tega. Izmenškega pouka ne poznajo, saj imajo pouk do popoldanskih ur z odmorom za kosilo. V primeru prostorske stiske postavijo ob šoli montažne učilnice, ki jih uporabljajo do zgraditve objekta.

Šola

V učilnicah nižjih razredov in jezikovnih učilnicah ni redkost mehka sedežna garnitura za počitek in udobje učencev. Sicer pa je tudi tu veliko cvetja, njihovih izdelkov, vse potrebščine in pripomočki so na odprtih policah, nihče ničesar ne odnese, učenci dobijo vse gradivo za tehnični in gospodinjski pouk v šoli. Zelo varčujejo z njim. Računalniki se pri pouku že pojavljajo, ampak mislim, da mi pri tem s PETRO prednjačimo (projekt računalništva v 5. razredih). Učenci so zelo vljudni, umirjeni, veliko je osebnega stika z učitelji. Zjutraj in pri odhodu se obvezno rokujejo. Da, po večini z učiteljem, saj je na švicarskih šolah zaradi dobrih plač zelo veliko učiteljev. Začudila sem se fotografijam in plakatom otrok drugih narodnosti in ras po učilnicah. Tudi v učbenikih niso samo belčki, ampak svet v različnosti. Na šolah je 20 odst. zdonskih otrok in za vse te organizirajo dopolnilni pouk iz nemščine. Bila sem navzoča pri takem pouku in najbolj je blestela učenka iz BIH.

Na isti šoli se lahko pojavijo popolnoma drugačni stili poučevanja, seveda s privolitvijo staršev in oblasti.

Tako imajo na isti šoli pouk po vzoru Waldorfske pedagogike in pedagogike Marije Montessori. Učenci so izjemno umirjeni in vljudni, tekanja in divjanja preprosto ni.

Verouk se odvija v šoli, pa tudi ta je naravnani k povezovanju in sožitju med narodi. Verouk ni obvezen; pojavljajo pa se že prvi glasovi, da se bo ločil od šole.

Zanimiva je misel učitelja Reneja v 2. razredu, ki poučuje po vzorih Marije Montessori. Učenci so razvijali in razvijali neko misel, a je niso zapisali. Pa mi je na mojo pripombo, zakaj ne zapišejo, odvrnil: "Bolje je, da imajo učenci več v srcu in v glavi kot v zvezkih." Učenci so skromneje oblečeni kot naši. Redko se zgodi, da poškodujejo šolski inventar, seveda morajo vsako poškodbo plačati. Varčevanje je del življenja Švice na vsakem koraku in v vseh slojih. Varčevanje je v ospredju tudi v šoli, sploh pri pouku gospodinjstva. Ob vsaki učni temi je vzgoja k varčevanju poudarjena. Veliko pozornost namenjajo zdravi naravni hrani, v učilnicah gospodinjstva so biokotički s kalilnico, pogosto skuhamo jedi iz naravne in hitro pridobljene hrane, da vidijo in okusijo razliko.

Zanimivo je bilo kratko srečanje z dr. Brunom Achermannom na kantonskem ministrstvu za šolstvo. Izredna osebnost, borec proti razizmu, dober pedagog, marsikaj smo ob njem spoznali. Predstavil nam je šolski sistem, življenje v Švici, odgovoril na naša številna vprašanja... Sprejel nas je z naslednjo mislijo: "Brez besed nastane bolečina, ki jo lahko z besedami izbrišeš." Tudi sicer je bil pogovor z njim pravo doživetje, nobene birokratske miselnosti.

Starši

Starši imajo pomembno vlogo. Kot državljani neposredno odločajo o vseh pomembnih zadevah, neposredno sodelujejo pri upravljanju šol, razen v nekaterih kantonih, kjer je vloga staršev omejena. Starši v kantonu Luzern lahko pridejo vsak trenutek v šolo, tudi k pouku, večkrat organizirajo za starše sobotne delovne zajtrke z učenci, ki se razvijejo v prijetno srečanje in tudi krajši izlet. Stiki s starši so zelo dobri, učitelja pogosto pokličejo tudi domov. Vsak učitelj lahko zelo samostojno odloča o delu s starši. Starši sodelujejo v šolskem svetu staršev, soodločajo z učiteljem o napredovanju svojega otroka, dosežejo lahko zamenjavo

učitelja, tudi vodstva. Predstavnik staršev vsako leto obično šolo in pregleda urejenost prostorov, čistočo, skratka, ugotovi, ali imajo otroci vse, kar jim po zakonu gre. Zelo me je presenetilo povabilo na kosilo enega od predstavnikov staršev. Moja gostiteljica Verena mi je pojasnila, da ga zanima, kakšne narave je moj obisk na švicarskih šolah, hoče pa tudi preveriti, ali je bil njen obisk v Sloveniji dovolj strokovne narave. Naša izmenjava je bila načrtovana že dolgo prej, odobrile so jo naše in švicarske oblasti, pa vendar, nič ni prepuščeno naključju. Prijetno sem bila presenečena nad njegovim poznavanjem Slovenije, sploh mu je pri srcu Bled, dobro pa pozna tudi gospodarske in politične razmere. Obljubil je, da bo Slovenijo še večkrat obiskal.

Zdrava prehrana, nega zob, skrb za zdravje otrok so v domeni družine, ne več šole. Redne zdravniške preglede zob še imajo; naročeni obiski otrok pri zdravniku so seveda brezplačni, če pa učenec zamudi ali na obisk pozabi, mora storitev plačati.

Prehrana, kosilo nima samo prehranjevalne funkcije, ampak tudi socialno. Otrok mora jesti v družini, to je ob deljenem dopoldanskem in popoldanskem pouku možno. Veliko mater je doma ali delajo v skrajšanem delovnem času, odvisno od starosti in gmotnega položaja.

Sicer se držijo načela, ne dajaj otroku veliko, naučijo ga varčevati, ravnati z denarjem, kajti če ne ceniš svojega denarja, tudi drugega ne boš. Zelo veliko se starši ukvarjajo z otroki, njihovo vzgojo, večeri ob knjigah brez televizije v mnogih družinah niso redkost.

Življenje

Materialni položaj družine je srednji, ni izobilja. Skrb za okolje se začne že v družini, ločevanje smeti je že zdavnaj osvojena stalnica, veliko je mladih družin, ki nimajo avtomobila, nimajo TV; lastno hišo ali stanovanje ima le majhen del prebivalstva. Živijo v najemniških stanovanjih, ki so tudi zanje zelo draga, do tretjine dohodka. Kar strmiš, ko spoznaš njihovo varčnost, kljub bogastvu! Stare stvari prodajajo, kupijo tudi obrabljeno; ni jim izpod časti zakrpati nogavice, jesti tudi nekaj dni star kruh, vsak najmanjši ostank živila shraniti ali zamrzniti in kasneje porabiti. Tudi sicer sem spoznala, da hrana ni središče njihovega življenja.

Sociologi zaznavajo zanimiv pojav združevanja občanov proti hiperprodukciji. To kaže na osebno rast človeka: ni glavni pomen v materialnosti, ampak se prebuja duhovnost.

Veliko bolj uporabljajo javna prevozna sredstva kot pri nas; to je bolj varčno. Za večkratne prevoze vzamejo celo

V Luzernu: Greta, Lili, Lima, Ingrid, Marija, Erna, Berta, Silvo, Dragica, Tanja

Neudorf: Učilnica in učenci šole v Švici

abonma, kar je še bolj poceni kot mesečna vozovnica. Dodatno rentno pokojninsko zavarovanje je pri njih utečena stvar in ni redkost, da dobivajo pokojnine s treh naslovov.

Pri nas prevladuje mnenje, da je šola odraz družbe, tu so mnenja, da šola z učitelji spreminja otroke, ljudi, okolje. Šola ne sme biti odraz družbe, družba je odraz šolskega sistema. Zato so učitelji tu dobro plačani, izjemno skrb namenjajo njihovi izobrazbi in napredovanju. Šola in šolski sistem se ne delata sama.

Sprememba v enem delu sveta nujno odzvanja v vseh delih skupnega sveta. Včasih so potrebne generacije, včasih tudi ne.

Upam, da tudi k nam prihaja Švica, sicer po kapljicah, a vendarle.

Pridi, prinesi, vzemi! Kaj sem vzela s seboj?

Veliko idej, obljub sebi, odločitev, optimizma in upanje.

POTEPANJE PO KORZIKI, SARDINIJI IN SICILIJI

Štefan Keber

Po dolgi in deževni noči smo se udeleženci ekskurzije zbudili v bližini Pise. Tu se je naša pot po Sredozemlju lani jeseni pravzaprav začela, čeprav smo se geografi iz severovzhodne Slovenije zbrali že prejšnji večer v Mariboru.

Kljub pozni jeseni se je vreme hitro popravljalo, tako da smo si Piso ogledali že v prijetnem jesenskem soncu. Ogled je bil za ogrevanje bolj turističen. Pisa leži ob bregovih reke Arno. Najpomembnejši spomeniki so na trgu Piazza dei Miracoli, na trgu čudežev. Tu so katedrala, krstilnica in po vsem svetu znani "Poševni stolp". Po končanem ogledu smo pot nadaljevali mimo ogromnih vojaških poligonov Nata proti Livornu. Carinske in druge formalnosti smo hitro opravili, sprejel nas je ogromen, skoraj nov trajekt. Po štirih urah mirne in prijetne vožnje smo pristali na Korziki, v pristanišču Bastia, drugem največjem mestu na otoku. Nad mestom kraljuje mogočna trdnjava, v kateri sta zgodovinski in narodopisni muzej.

KORZIKA - spomini na Napoleona

Tako smo se kar neverjetno hitro znašli na Korziki, otoku, ki meri 8.722 kvadratnih kilometrov. Obala je zelo členovita in dolga skoraj tisoč kilometrov. Korzika je izrazito gorata, vrhovi pa so po videzu in sestavi precej "alpski". Okrog 50 vrhov seže nad 2.000 metrov. Najvišji je Monte Cinto (2.711 m).

Korzika - (Corse po francosko, Corsica po italijansko) francoska Italija ali italijanska Francija - je svoj svet, ki pričakuje, da se bo lahko v prihodnji Evropi uveljavil kot samostojna regija - zunaj Francije in Italije.

Otok je subtropsko zelen, veliko je zimzelenega grmičevja, precej pa je tudi pravih gozdov, hrastovih in kostanjevih, nad tisoč metri rastejo tudi smrekovi in borovi.

Korzika se turistom ponuja kot "izolirana" dežela, kjer vlada mir, kjer ni velikih hotelov - turističnih "silosov", pač pa je dovolj prijetnih malih hotelov, penzionov in kampov. Veliko

**Filitosa -
arheološko
najdišče,
kamnite
skulpture
so menda
stare
okoli
8000 let**

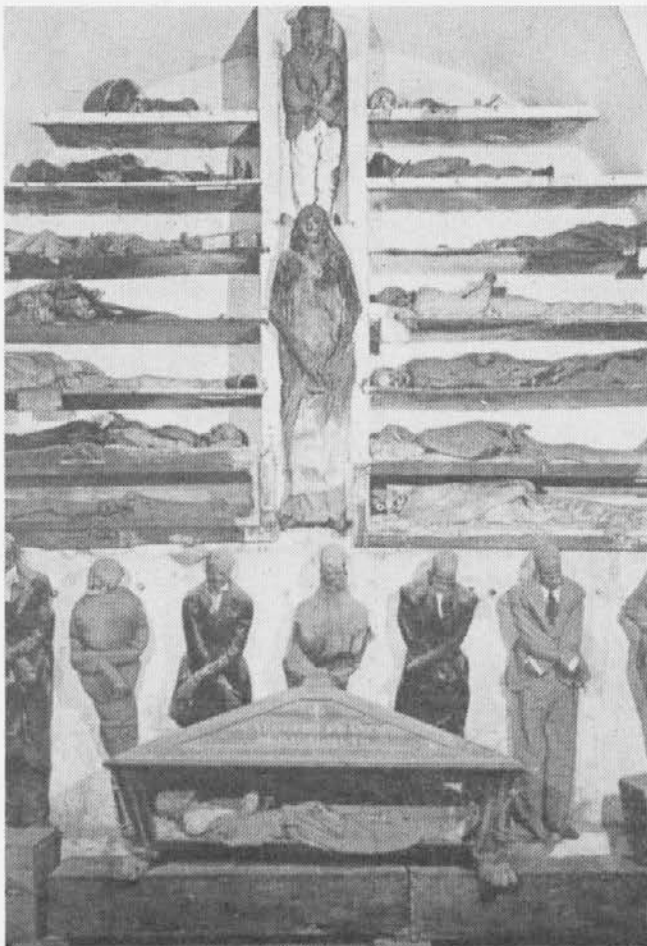
"Ulica" med grobnicami na pokopališču v Bonifacciu

je majhnih, a čudovitih plaž; krasijo jih mogočne gore, ki dobesedno visijo nad morjem. Med njimi, nam Slovencem še posebno poznana, gora San Pietro, kjer se je pred leti zrušilo naše letalo.

Korzika je privlačna tudi za turiste - planince in tiste, ki se navdušujejo nad slikovitimi starimi mesti, trdnjavami, cerkvami, gradovi, muzeji, arheološkimi najdišči, gastronomijo in enologijo, pristani.

Na Korziki so doma ponosni, a trmasti ljudje, ki pa so tudi gostoljubni. Raje imajo italijanski jezik - francoski krajevni napisi so ponavadi premazani ali preluknjani od krogel. Na vsakem koraku vam bodo dali vedeti, da to ni prava Francija, zato pričakujejo, da turisti kupujejo korziška vina, korziške sire ...

Cesta od Bastie do Ajaccia je izjemno zanimiva, polna vijug in nam kar nekako "domača". Po vratolomni vožnji po ozkih cestah, ki so nas vodile po globokih dolinah in čez gorske prevale, pridemo v mestece Corte (396 m), ki ima okrog 6.000 prebivalcev in je bilo nekaj časa prestolnica Korzike. Corte je simbol korziške samostojnosti.

Palermo - katakombe v kapucinskem samostanu

Proti večeru smo prispeli v Ajaccio, glavno mesto otoka. Mesto ima okrog 50.000 prebivalcev.

Tu imajo turisti kaj videti; rojstno hišo Napoleona, njegov zgodovinski muzej. Lepa je tudi stolna cerkev in seveda mestna trdnjava. Mesto ima mnogo dobrih gostiln, urejenih hotelov in čudovite plaže v okolici.

Napoleon, korziški sin, je svoj rojstni Ajaccio razglasil za glavno mesto otoka, namesto Calvia, Corteja ali Bastie. Ko so Angleži odpeljali Napoleona na Sv. Heleno, je izjavil: "Najbolj so me kaznovali s tem, da mi ne pustijo preživeti starosti na moji Korziki." O njej je dejal, da bi jo spoznal z zavezanimi očmi - po vonju zelenja in cvetja. Napoleon je imel prav - otok je v jesenskih mesecih nepopisno lep; poln svežih zelenih trav in živobarvnih plodov in cvetov.

Korzika ima izjemno pestro zgodovino. Tu so pustili svoje sledove Grki, Feničani, Etruščani, Kartažani, Rimljani. V rimski dobi je bila Korzika kazenski otok, tja so pregnali tudi filozofa Seneka. Prišli so tudi Vandali in Goti, tu so korakale vojske Bizanca in Frankov, pa arabski Saraceni. Dolgo časa je otok pripadal Genovi, Genovčani so Korziko 1768. leta prodali Franciji.

Iz Ajaccia smo se podali proti jugu otoka, seveda nismo smeli mimo Filitose - znamenitega arheološkega najdišča, kjer so razstavljeni eksponati, menda stari okoli 8.000 let, njihovo poreklo pa še ni povsem raziskano. Pravi turistični biser na tem delu otoka je mestece Propriano - krasijo ga čudovite in izjemno čiste plaže in seveda čisto morje.

Na skrajnem jugu Korzike tiči nad strmo skalnato obalo slikovito mesto Bonifacio. Mesto ima izjemno lego - v zgodovini je varovalo otok pred vsiljivci z juga.

Med potepanjem po mestu sem tudi tokrat, tako kot ponavadi, zavil na pokopališče. Presenetile so me mogočne družinske grobnice, ki so na prvi pogled podobne "vikend hišicam". Vse so izredno negovane in kažejo socialni status

lastnikov. Videval sem jih kasneje še na Sardiniji in Siciliji.

Zapustili smo Korziko. Korziški separatisti in teroristi so nas pustili cele. Po dobri uri vožnje s trajektom smo se znašli na Sardiniji.

SARDINIJA - raj za turiste

Sardinija meri 24.090 km², je torej večja od Slovenije, in ima dobrih 1,6 milijona prebivalcev. Otok leži v sredini zahodnega Sredozemlja, približno 200 km od evropskih in afriških obal.

Otok je grajen iz starih kristalinskih kamnin, veliko je granita. V granitu so nastale fantastične površinske tvorbe - pri kraju Palau je znameniti granitni medved, ki predstavlja nekakšen turistični simbol Sardinije.

Podnebje je tipično sredozemsko, posebnost pa je vetrovnost, ki se lepo vidi po drevesnih krošnjah, nagnjenih v eno smer. Pravih gozdov je malo, ponekod so vidni borovi nasadi. Za Sardinijo je tipičen hrast plutovec - največ ga je v pokrajini Gallura. Njegov pomen zaradi ekoloških razlogov narašča.

Sardinci se od ostalih Italijanov ločijo po jeziku - 80 odstotkov prebivalcev govori sardinski jezik. To je romanski jezik, ki je latinščini še bolj podoben kot italijanščina. Sardinščina se ohranja znotraj družinskega kroga. Uradne dvojezičnosti ni nikjer. Šolski pouk poteka povsod le v italijanščini. Sardinščina je v javnem življenju porinjena na nivo "folklorne zanimivosti".

Zaradi nerazvitosti otoka so se Sardinci v zadnjem stoletju veliko izseljevali, predvsem v italijanski pokrajini Piemont in Ligurijo. Kljub otoški legi so Sardinci bolj pastirji kot ribiči.

Sardinija postaja tudi turistična dežela. Turizem se je na otoku začel razvijati šele leta 1960, ko je tja začel dotekati tuji kapital. Največ denarja so vložili v gradnjo plaž in hotelov na Costi Smeraldi. Ta SV del otoka se je spremenil v enega najbolj luksuznih območij "visokega turizma" v Sredozemlju. Letno obišče Sardinijo okrog 1,5 milijona turistov. Kristalno čisto morje, čudovita in večinoma neokrnjena narava in številne kulturne znamenitosti postajajo največji sardinski potencial za prihodnji razvoj tega samosvojega sredozemskega otoka. Ostaja eden redkih neokrnjenih kotičkov Evrope, ki jih še ni skazil množični turizem.

Sardinija pripada Italiji, v kateri predstavlja čisto samosvojo enoto. V geološkem, kulturnem in tudi gospodarskem pogledu predstavlja najmanj "italijansko" pokrajino v vsej Italiji. K temu je, prav gotovo, veliko pripomogla tudi zgodovina. Kljub bogati zgodovini zaslužijo posebno pozornost kamniti stolpi Nuraghi. Na otoku jih je nekaj tisoč, ponekod cela naselja. Sardinski prazgodovini dajejo skrivnostni pečat. Arheologi še niso dorekli pravega pomena teh kamnitih spomenikov. Razlag je več. Morebiti so to bili bivalni objekti glavarjev, ali pa so bili verski objekti, grobnice ali utrdbe.

Nuraška civilizacija je dosegla svoj višek med 8. in 6. stoletjem pred našim štetjem. Njen konec se je začel z vojami proti Feničanom in Kartažanom.

Mesta na Sardiniji so vsa vredna ogleda. Obiskovalcem še posebno ostane v spominu mestece Nuoro v središču otoka. Tu je doma nobelovka Grazia Deledda, na katero so Sardinci silno ponosni. Mesto ima muzej z bogato zbirko primerkov sardinske folklorne. Na jugu otoka leži glavno mesto Cagliari, ki velja za najstarejše mesto v Evropi - ustanovili so ga Feničani. Tudi tu je vrsta kulturnih spomenikov; zanimiv je arheološki muzej, ki hrani bogato zbirko bronastih kipcev, najdenih v nuragih.

Utrujeni in polni vtisov smo se zvečer ob zahajajočem soncu vkrcali na že kar zdelan trajekt. Plovba je bila mirna. Po dvanajstih urah vožnje smo zapluli v pristanišče Trapani - stopili smo na enega največjih evropskih otokov - Sicilijo. Pristanišče je bilo polno čakajočih na trajekt, ki jih bo odpeljal v Afriko - Afriko je tu možno nekako slutiti, vonjati.

SICILIJA - vzpon na vulkan Etna

Sicilija ima zelo milo podnebje in rodovitno prst, zato je že zelo zgodaj privabila prebivalce. Grki so tu osnovali mesta Sirakuze, Messino, Catanio. Rimljani so jo romanizirali, kasneje pa so jo osvajali še Francozi, Španci in Arabci. Otok je poln nasprotij - tod se bohotijo kultivirani obalni predeli in izsušena, od erozije zdelana notranjost. Menjavajo se skoraj puščavski predeli in bogate ravnice s plantažami vinske trte, mandarin, pomaranč in oljk. Šele tu sem ugotovil, da so najbolj sočne zelene limone in ne rumene, tako kot ponavadi mislimo.

Iz pristanišča Trapani smo pot nadaljevali proti Palermu, po slikovitem SZ delu otoka, polnem zgodovinskih spomenikov. Popotnik seveda ne sme mimo grškega svetišča v Segesti. Dobro ohranjen panteon in amfiteater sodita med najstarejše kulturne spomenike v Italiji.

Palermo, glavno mesto Sicilije, nas je prevzel. Mesto leži v čudovitem zalivu, imenovanem Zlata školjka. Ima tričetr milijona prebivalcev in ga poznamo predvsem po mafiji, ki ima tu svoje korenine. Poleg razbitih avtomobilov in grozovite gneče na ulicah ima mesto veliko znamenitosti: katedralo Santa Rosalia - sezidano davnega leta 1170 v arabsko normanskem slogu; kraljevi grad, sijajno Cappello Palatino in še številne cerkve in palače. Še posebej pa se mi je vtisnil v spomin obisk kapucinskega samostana - v njegovih katakombah je shranjenih nekaj tisoč balzamiranih trupel.

Po večurnem potepanju po prepolnem Palermu in po hrupni noči smo pot nadaljevali skozi znamenito mesto Enna proti našemu naslednjemu cilju - vulkanu Etna.

Etna je s svojimi 3.323 m nadmorske višine in s 35 km obsega v vznožju največji aktivni vulkan v Evropi in eden največjih na svetu. Vzpon na Etno je kombinacija različnih prevoznih sredstev. Avtobus nas je zapeljal do 1.975 m n.m.v. Z žičnico smo se povzpeli na 2.495 m, posebna terenska vozila pa so nas zapeljala do višine 2.920 m. Do 3.010 m smo pešačili - torej do najvišje dovoljene in še varne višine.

Na Etni ima človek občutek, da stoji na nekem drugem planetu. Iz zemlje uhaja vroča para, strjena magma je še topla, vsepovsod smrad po žveplu, bajalica pa je povsem

podivjala. Okrog in okrog so globoki, grozljivi kraterji. Vsak je nekaj posebnega. Skozi nekatere bi se skoraj videlo v pekel.

Etna je bila nazadnje aktivna 1985. leta. Takrat so tokovi lave poškodovali cesto, ki vodi na vulkan, in pritekli do predmestij Catanie. Na vulkanskih tleh so se razvile zelo rodovitne prsti, zato je podnožje vulkana izjemno gosto poseljeno.

Na JV Sicilije leži starodavno mesto Siracusa - ustanovili so ga Grki že v 8. stol. pred našim štetjem. Iz antike se je ohranilo precej kulturnih spomenikov. Znani so: ruševine Apolonovega templja, sijajni grški teater, kjer so prvič igrali nekatere tragedije Sofokleja in Evripida. Slovijo tudi starogrški kamnolomi, zlasti Latomia del Paradiso z veliko jamo "Dionizova ušesa", kjer se že najtišji glas močno sliši.

EOLSKI OTOKI - poslastica za konec ekskurzije

Poslastica potepanja po sredozemskih otokih je bil obisk Liparskih ali Eolskih otokov. Otoki so arhipelag sedmih otokov vulkanskega izvora, ki ležijo ob severni obali Sicilije.

Iz majhnega pristaniškega mesta Millazza smo z ladjo odpluli proti otokom. Prvi, ki zrasede pred nami iz čudovite modrine Tirenskega morja, je otok Vulkanos. Tu naj bi imel po rimski mitologiji svojo kovačnico Vulkanos, bog ognja in kovaške umetnosti, ki je s svojim imenom botroval vsem vulkanom na zemlji.

Od luke Porto di Levante se vzpenja pot proti 400 m visokemu stožcu, obarvanemu v prijetno sivino, ki jo režejo rjave lise železovih oksidov in rumene lise žvepla. Na srečo tu stalno piha močan veter, ki razkadi oblake vodnih in žveplovih par. Te prihajajo na dan iz številnih Fumarol na vrhu kraterja. Ves otok smrdi po žveplu. Fumarole so povsod na otoku, tudi iz morskega dna se dvigujejo mehurčki, morska voda pa čudno grgra. Zaradi močnih podvodnih izvirov je voda tik ob obali prijetno topla, ob samih izviroh pa prav vroča.

Največji med Eolskimi otoki je Lipari. Mestece z enakim imenom je slikovito pristanišče, kjer sta zanimiva arheološki in vulkanološki muzej. Otok je poznan po kamnini plovec, kamnu, ki je tako lahek, da plava po vodi. Zmleti plovec uporabljajo za peskanje tkanin, tudi jeansa.

V zahodnem delu arhipelaga so še otoki Salina, Filicudi in Alicudi. Salina je zelen paradiz. Filicudi pa je znan po fantastičnih oblikah iz vulkanskega kamna.

Zadnji v skupini je znameniti otok Stromboli. Stromboli ne pozna miru, saj bruha v naključnem, a stalnem ritmu. Včasih tudi nekajkrat na dan. Ob eksplozijah poletijo iz žrela razbeljene krpe lave, kar se posebej lepo vidi ponoči. Otočani se za te eksplozije ne menijo preveč, saj jih poslušajo vse življenje. V povprečju je med eno in drugo eksplozijo okoli petnajst minut presledka. Ob močnem izbruhu leta 1930 so letele po zraku vulkanske bombe in bloki skrepenele lave, ki so tehtali do 30 ton.

S Sicilije smo se na kontinent zapeljali s trajektom skozi zelo prometno Messinsko ožino. Vožnja traja dobrih 20 minut, ravno toliko, da osvežiš zgodbo o Scilli in Caribdi, ki se je tod dogajala.

Po desetih dneh smo bili spet na celini. Še dva dni pa smo porabili za bežen ogled Neaplja, Pompejev in Rima.

Viri in literatura:

1. Mag. Vera Malajner: Terensko delo učiteljev geografije na Korziki, Sardiniji in Siciliji. Maribor 1994
2. Senegačnik Jure: Geografske značilnosti Sardinije. Geografski obzornik, letnik 41. Ljubljana 1994

Liparski otoki - so vulkanskega nastanka. Tu so doma potresi in lava.

Vabilo na nedeljski izlet

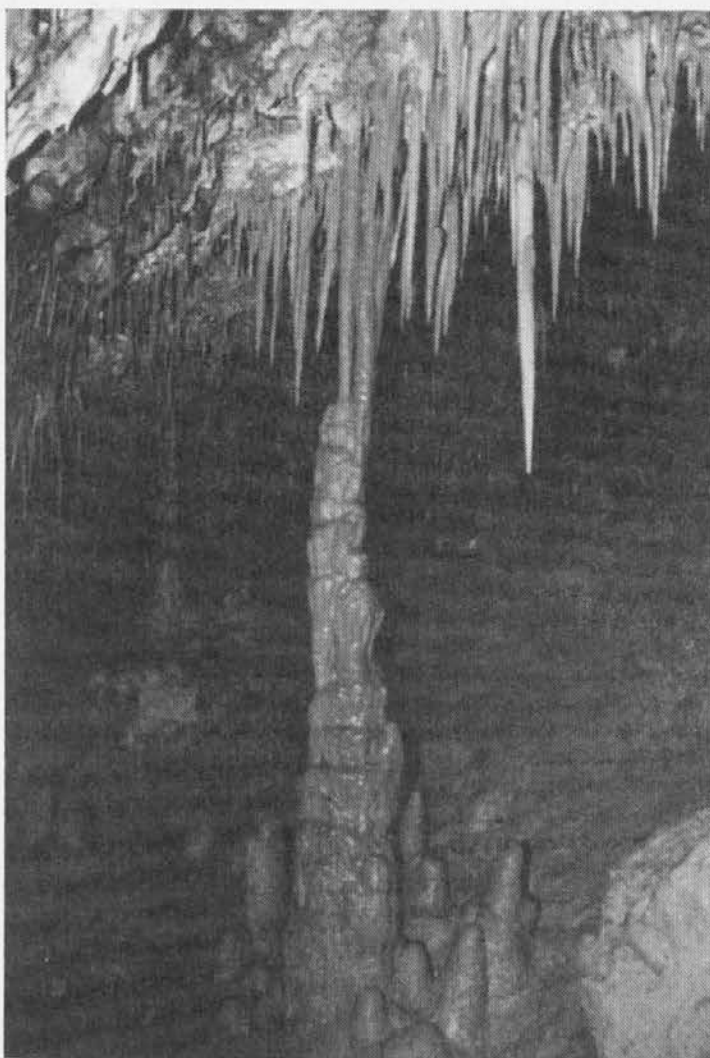
ROTOVNIKOVA JAMA PRI ŠOŠTANJU

Andreja Čibron - Kodrin

Ni veliko stanovalcev, ki imajo iz hiše vhod v pravo kraško jamo. Rotovnikovi iz Skorna pri Šoštanju so med njimi.

Ko so pred sedemnajstimi leti podirali staro hišo, je po miniranju temeljev v hribu zazijala majhna odprtina. Tistega 23. aprila 1978 Rotovnikovi še niso vedeli, kakšen podzemski svet se skriva za njihovo hišo. S pomočjo jamarjev iz Šaleškega jamarskega kluba Podlasica iz Topolšice so ga odkrivali postopoma. Že leta 1978 so v prvi del jame napeljali električno razsvetljavo. Do Aragonitne dvorane so prodrli leta 1985 in jo urejali celih pet mesecev, saj so rov tudi spodkopali, da bi kraške lepote obvarovali pred obiskovalci. Iz jame so znosili za okrog sto traktorjev kamenja. Domačini pa so jamo raziskovali še naprej in leta 1988 uredili njen tretji del.

Za turistični obisk je sedaj namenjenih 60 metrov podzemskih rovo. Obiskovalci premagajo dobrih 11 metrov višinske razlike, saj je vhod v jamo na nadmorski višini 362 metrov, najvišja točka pa 373 metrov. Prehod skozi ozek kamin in sifon omogočajo jeklene stopnice, ki pripeljejo v najlepši del jame. Posebnost Rotovnikove jame pa je pravzaprav že vhod, saj so ga zgradili v gostilni, kjer se je mogoče tudi okrepčati. Po kratkem, rahlo vzpenjajočem se kapniškem rovu in po devetmetrskih stopnicah oziroma dveh lestvah se jama odpre v Aragonitno dvorano. V višino sega prek štiri metre, krasijo pa jo: dva kapniška stebra, razne kapniške tvorbe ter redki aragonitni ježki. Nad najvišjim obokom jame je 10 metrov zemlje. Ko voda pronica v globino, zaradi različnih kamenin (hrib Skorno sestavljajo pretežno karbonatne kamenine - apnec in dolomit, nekaj pa je tudi

vulkanskih) barva kapnike v pisano paleto različnih odtenkov - od sive, rjave, rumene ... Kdor ima vsaj malo domišljije, v dvorani "zagleda" kamnite jaslice, mater z otrokom, palčke, utrjenega rudarja, ki podpira jamski strop, viseče miške, goloba, polževo hiško, opičjo glavo, slone, špagete in še vrsto drugih podob. Kako dolgo so nastajale sigaste tvorbe, pove podatek, da mm kapnika raste kar 15 do 20 let.

Največja posebnost in zanimivost Rotovnikove jame, v kateri je stalna temperatura 10°C, je mineral aragonit. To je kalcijev karbonat (CaCO₃), ki zaradi igličaste oblike spominja na ježka. Aragonitne ježke najdemo v Sloveniji le še v Ravenski jami nad Cerknim in v Kamniški jami, ki pa turistom ni dostopna.

Rotovnikova jama je pravi primer speleološke oziroma kraške učilnice. Ogladati si jo pridejo tako turisti, osnovnošolska in srednješolska mladina,

otroci iz vrtcev (najmlajše zanima, kje živijo palčki) kot tudi strokovnjaki. Lani so jo Rotovnikovi razkazali kar 8.000 radovednežem, kar jamo v Sloveniji uvršča na tretje mesto po številu obiskovalcev glede na dolžinski meter.

Jama je vsekakor vredna ogleda, saj "ima vse, kar imajo tudi velike". Ni preveč oddaljena (2 km iz Šoštanja v smeri proti Ljubljani) in je lahko dostopna (do nje nas usmerjajo table, pod hišo pa je parkirni prostor) ter varna za obiskovalce. Rotovnikovi jo turistom že od leta 1986 razkazujejo ob kateremkoli času, skupine pa se za ogled lahko dogovorijo po telefonu (063 881 392). Rotovnikova jama - naravni spomenik je znana že prek meja Velenjske kotline; verjamem, da tudi obiskovalcev s Koroške ne bo razočarala.

POKROVITELJI

OBČINA RAVNE - PREVALJE
Čečovje 12
62390 Ravne na Koroškem

SLOVENSKE ŽELEZARNE
ARMATURE Muta · RAVNE o.o.

Koroška cesta 55
 62366 Muta
 SLOVENIJA
 Telex: 33 410 si muta
 Telefon: 0602 61-450
 Fax: 0602 61-234

TURISTIČNO GOSTINSKO PODJETJE
DE PROFUNDIS
 Tel.: 0602 20-161, 20-162
 Fax: 0602 23-023

**BODITE TOKRAT NAŠI
 GOSTJE!**

OBČINA MEŽICA
Trg svobode 1
62392 Mežica

DIMNIKARSKO PODJETJE
RAVNE NA KOROŠKEM
 Prežihova 17
 tel. / fax: 0602 21-339

OBČINA
ČRNA NA KOROŠKEM
Center 101
62393 Črna

SE
PRIPOROČAMO!

tel.: 0602 31-077
 fax: 0602 31-071

POKROVITELJI

62390 Ravne na Koroškem
Slovenija
Koroška c. 14
Telex: 33 114 si zelrv
Tel.: 0602 21 131
Fax: 0602 21 762

62390 Ravne na Koroškem
Slovenija
Koroška c. 14
Telex: 33 114 si zelrv
Tel.: 0602 21 131
Fax: 0602 21 940

n. c. (0602) 38-160
dir. (0602) 38-124
fax. (0602) 35-134

62390 Ravne na Koroškem
Slovenija
Koroška c. 14
Telex: 33 114 si zelrv
Tel.: 0602 21 131
Fax: 0602 23 454

SALUS

SALUS d.o.o.
SLO. - 62392 MEŽICA, Ob Meži 11
tel.: +386/21-131, 37-013
fax: +386/21-764, 37-013

62390 Ravne na Koroškem
Slovenija
Koroška c. 14
Telex: 33 114 si zelrv
Tel.: 0602 21 131, 21 765
Fax: 0602 21 345, 23 334

GRADBENIŠTVO d.o.o.
RAVNE NA KOROŠKEM

Dobja vas 125
62390 Ravne na
Koroškem
Tel.: 0602 23-531
Telex: 33337
RAGRAD
Fax: 0602 22-670

62390 Ravne na Koroškem
Slovenija
Koroška c. 14
Telex: 33 114 si zelrv
Tel.: 0602 21 131
Fax: 0602 20 189

62390 Ravne na Koroškem
Slovenija
Koroška c. 14
Telex: 33 114 si zelrv
Tel.: 0602/21 131
Fax: 0602/21 094

UKV 97,2 IN
88,9 MHz STEREO

MANAGEMENT SVETOVANJE
ZAPOSLOVANJE

62380 SLOVENJ GRADEC
Meškova 2
tel. in fax: 0602 41-855

